रोशी

जहाँ नीलाम्बरी फुल्छ

रोशी गाँउपालिका, काभ्रेपलाञ्चोक

मुख्यमन्त्री

प्रदेश नं. ३
हेटौंडा, मकवानपुर, नेपाल

शुभकामना

काभ्रेपलाञ्चोक जिल्लाको रोशी गाउँपालिकाले गाउँपालिकाको चिनारी सहित ऐतिहासिक, सांस्कृतिक, धार्मिक विषयहरु समेट्दै रोशी नामक पुस्तक प्रकाशित गर्न लागेकोमा खुशी व्यक्त गर्दछु ।

काभ्रेपलाञ्चोक आफैमा ऐतिहासिक सांस्कृतिक धरोहर हो । बनेपा, धुलिखेल, पनौती, खड्पु, नाला, दाप्चा, मंगलटारलगायतका स्थान कुनै समय व्यापारिक नाका थिए भने हाल पर्यटकिय गन्तव्यका रूपमा विकास हुँदैछन् । रोशी गाउँपालिका कुनै समय पूर्व ओखलढुंगा, उदयपुर, रामेछाप र सिन्धुली जिल्लाका अधिकांश जनताको पैदलमार्ग थियो । यो ऐतिहासिक पदमार्गमा पर्ने रोशी गाउँपालिकालाई बीपी हाई-वेले जोडेको छ । साबिकका १० वटा गाविस मिलेर बनाइएको रोशीले पहिले र अहिलेको जनजीवनको तुलनात्मक अध्ययन, आर्थिक सम्भावनाको खोजी गर्दै आमपर्यटक, खोज तथा अनुसन्धानमा रुचि राख्नेका लागि मात्र होइन, योजना तर्जुमा पनि यस पुस्तकले सहयोग पुऱ्याउने विश्वास गरेको छु ।

साथै, आगामी दिनमा आफ्नो परम्परा, धर्म, संस्कृति र प्राकृतिक स्रोतको जगेर्नाका लागि गाउँपालिकाले गर्ने खोज तथा अनुसन्धानमा प्रदेश सरकारको साथ सहयोग रहने प्रतिबद्धता सहित पुस्तक प्रकाशन सफलताको शुभकामना व्यक्त गर्दछु ।

डोरमणि पौडेल
मुख्यमन्त्री

प्रकाशकीय

रोशी गाउँपालिकाले प्रकाशन गर्न लागेको अनुसन्धानात्मक पुस्तिकाका कतिपय सामग्री अन्तिम सत्य वा प्रमाणित तथ्य नहुन सक्छन् । यस गाउँपालिकामा जन्मेर विभिन्न क्षेत्रमा ख्याति कमाएका विशिष्ट विज्ञ, अनुसन्धानदाताहरूबाट आउने सकारात्मक सुझाव र सल्लाहलाई हामी स्वागत गर्न चाहन्छौ ।

रोशी गाउँपालिकाभित्रका १२ वटा वडाको भूगोल, हावापानी, प्राकृतिक स्रोत-साधन, धार्मिक, सांस्कृतिक र ऐतिहासिक पक्षका बारेमा अझै गम्भीर अध्ययन अनुसन्धान होस् भन्ने उद्देश्यले यो पुस्तक प्रकाशन गर्न लागिएको हो ।

अहिलेको यथार्थ, हिजोको परम्परा, कला-संस्कृति, धार्मिक तथा पर्यटकीय स्थानहरूको पहिचान र कृषिमा आएको आधुनिकीकरणजस्ता विषय हामी सबैको चासोको विषय हो । यस विषयमा अनुसन्धान गरी आगामी योजना तर्जुमा गर्न सकियो र विकासमा त्यस्ता धरोहरलाई जोड्न सकियो भने हाम्रो गाउँपालिकाको आर्थिक समृद्धि सशक्त हुने हाम्रो विश्वास छ ।

२०२८ सालमै पहिचान गरिएको काफलडाँडाको तीनधारे झर्ना, ताराखसे लेक (करिब २८०० मिटरको उचाइमा रहेको महाभारत जंगलकै बीचमा), सिन्धुलीको सीमामा पर्ने चौकीडाँडा, यसै गाउँपालिकामा पर्ने गोदावरीलगायतका स्थान पर्यटकीय दृष्टिकोणबाट महत्वपूर्ण छन् भने कटुञ्जेबेंसी, मंगलटार, कालढुंगा, शिखरअम्बोटेको बेंसी व्यापारिक र बस्ती विस्तारका दृष्टिकोणले महत्वपूर्ण छन् । यी ठाउँहरूमा पुग्ने स्तरीय सडक, आन्तरिक एवं बाह्य पर्यटकका लागि बस्ने-खाने होटल तथा होमस्टेको विकास गर्न सकियो भने त्यस क्षेत्रका जनताको आर्थिक र सामाजिक समृद्धिमा सहयोग पुग्छ भन्ने हाम्रो अभिमत छ ।

कृषि यस गाउँपालिकाको महत्वपूर्ण गहना हो । करिब ९० प्रतिशत यहाँका जनता निर्वाहमुखी कृषिमा संलग्न छन् । चार सय मिटरको उचाइका सुन्दर फाँटदेखि २४०० मिटरको उचाइमा बसोबास भएका बस्तीहरू यस गाउँपालिकाको विविधता हो । तर दुई हजार मिटरभन्दा माथि बसोबास गरिरहेका स्थानीय जनताको खेतीपातीमा आकर्षण घट्दै गएको छ । उनीहरूको रूचि बेंसीमा झरेर सुविधा खोज्ने प्रवृत्ति मौलाउँदो देखिनु हाम्रा लागि चुनौतीको विषय हो । उनीहरूलाई आधुनिक कृषि र पर्यटनको सम्भावना देखाइयो भने मात्र पुस्तौदेखि बसेको पैतृक थलोमा रमाउन प्रेरित गर्न सकिन्छ । गाउँ छाडेर अन्यत्र गएकाहरूलाई पनि गाउँ फर्काउन सकिने हाम्रो विश्वास छ । यसर्थ, हाम्रो प्रयास भौतिक विकासमा मात्र केन्द्रित रहने छैन, जनचेतनाको विकासमा पनि त्यत्तिकै रूचि छ । हाम्रो यो प्रयासमा स्थानीय जनताको साथ र सहयोग निरन्तर प्राप्त हुनेछ । साथै, पुस्तिका प्रकाशनका लागि तस्बीर उपलब्ध गराएर सहयोग गर्नुहुने संजीब अधिकारी तथा सुमन मगरज्यूलाई धेरै-धेरै धन्यवाद छ ।

विषय सूची

रोशी गाउँपालिकाको संक्षिप्तमा परिचय (१-२४)

रोशी गाउँपालिका सामान्य परिचय १
इतिहासमा रोशी ५
कसरी पुग्ने रोशी गाउँपालिका ? १०
रोशी गाउँपालिका संक्षेपमा
रोशी गाउँपालिकाका पदाधिकारी २०

नीलाम्बरी (सिलामे फूल) का कारण विशिष्ट बनेको रोशी (५-१७)

रोशी गाउँपालिकाको पर्यटकीय विशेषता १५
डम्फुपार्क, डम्फु जीवन्त संग्रहालय ५६

रोशीका पर्यटकीय सम्भावना

ताराखसे लेक संरक्षण योजना ४४
हात्तीआल र पाण्डवडाँडा ५५
तीनधारे झरना एकीकृत विकास समिति ५६
भूमिचुली ६७
शिखरआम्बोटेको नारायणको मन्दिर ७०
शिखरआम्बोटेको महांकाल ६१
ऐतिहासिक मंगलटारको विकास ६५
पानीमुनि देवताको उत्पत्ति ७०

पिप्लेको अखण्डधुनी (५-१७)

माम्ती भीमसेन ६६
रोशी, जहाँ पर्यटन विकासको सम्भावना अधिक छ ६७
५० वर्ष पुरानो चीज उद्योग ६९
रूखबिरूवा एवं जीवजन्तु ७०
रोशी गाउँपालिकामा जडीबुटीको सम्भावना ७४
रोशी गाउँपालिकामा कृषिको सम्भावना ७६
साझा बस्ती विकास योजना ७७
हायु जाति ७८
तामाङहरूको संस्कृति, परम्परा र संस्कार ७८

८० वर्षअघिको कटुञ्जे - शिवनारायण श्रेष्ठ ६६

रोशी गाउँपालिका : विकासको नवीन अवधारण - डीबी लामा, अध्यक्ष रोशी गाउँपालिका ८९

पहिलो सेवासुविधा जनतामा पुग्नुपर्छ, लक्ष्मीकुमारी उप्रेती बर्तौला - उपाध्यक्ष, रोशी गाउँपालिका ९०

संघीयताको अनुभव : जहाँ चुनौती त्यहीँ समाधान - डमरू दाहाल, प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत ९१

वडाध्यक्षहरू (३३-८०)

रोशी गाउँपालिकाको संक्षिप्त परिचय

काभ्रेपलाञ्चोक : देशको राजधानी काठमाडौंबाट काभ्रेपलाञ्चोक जिल्ला प्रवेशद्वार साँगा २१ किलोमिटर पूर्वमा पर्दछ भने सदरमुकाम धुलिखेल ३१ किलोमिटरको दूरीमा छ। रोशी गाउँपालिका पुग्न धुलिखेलबाट २५ किलोमिटर पर्दछ। २०२१ सालअघि पूर्व १ नम्बर चौताराबाट प्रशासित २८ मौजाहरूमध्ये दुई मौजा काभ्रे र पलाञ्चोक थिए। यिनै दुई मौजाको नामबाट काभ्रेपलाञ्चोक जिल्लाको नाम रहन गएको हो। नेपालका ७७ जिल्लामध्येमा पर्ने काभ्रेपलाञ्चोक जिल्लाको पूर्वमा रामेछाप र दोलखा जिल्ला, पश्चिममा काठमाडौं, ललितपुर र भक्तपुर जिल्ला, उत्तरमा सिन्धुपाल्चोक जिल्ला, दक्षिणमा सिन्धुली र मकवानपुर जिल्ला पर्दछन्। पूर्वमा सुनकोसी, पश्चिममा नगरकोट डाँडा एवं साँगा भन्ज्याङ, उत्तर इन्द्रावती एवं सुनकोसी नदी र दक्षिण कोखाजोर एवं खानी खोलाले सीमा छुट्ट्याएको यो जिल्ला भौगोलिक विषमता र प्राकृतिक सम्पदायुक्त जिल्ला मानिन्छ। समुद्र सतहदेखि ३१८ मिटर (कोखाजोर खोला) देखि ३०१८ मिटर (बेथानचोक नारायणडाँडा) सम्मको उचाइ रहेको यस जिल्लाको अधिकांश भाग पहाडी भू-धरातलले भरिएको छ।

रोशी गाउँपालिका

प्रदेश ३ अन्तर्गत पर्ने काभ्रेपलाञ्चोक जिल्लाका १३ पालिकामध्ये रोशी गाउँपालिकाको पूर्वमा सुनकोसी गाउँपालिका (सिन्धुली), पश्चिममा नमोबुद्ध नगरपालिका, उत्तरमा तिमाल गाउँपालिका र दक्षिणमा महाभारत र बेथानचोक गाउँपालिका रहेका छन्। रोशी गाउँपालिकाको कुल क्षेत्रफल १७६ वर्गकिमि रहेको छ भने २०६८ को जनगणनाअनुसार २८,७४६ जनसंख्या रहेको छ। गाउँपालिकाले आफैंले संकलन गरेको पछिल्लो तथ्यांकअनुसार हाल ३९,०६८ कुल जनसंख्या र ६,२६२ घरधुरी देखिएको छ।

नेपालमा तीन तहका सरकार बनाउने संघीय संरचनाअनुसार सरकारले २०७४ साउन २८ गते स्थानीय तहको संख्या ७४४ बाट बढाएर ७५३ पुऱ्याएको थियो। अब नेपालमा जम्मा ७५३ स्थानीय तह छन्, जसमा ६ महानगर, ११ उपमहानगर, २७६ नगरपालिका र ४६० गाउँपालिका रहेका छन्। जसमध्ये काभ्रेपलाञ्चोक जिल्लाका १३ पालिकामध्येको एक हो रोशी गाउँपालिका।

प्रतिवर्गकिमि २२२ जनघनत्व रहेको यो गाउँपालिका महाभारत शृंखलाको उत्तरी मोहडामा पर्दछ। यो गाउँपालिका साविकका १० वटा गाविसहरू खहरेपाँगु, शिखरआम्बोटे, महादेवटार, सिसाखानी, सिपालीचिलाउने, कटुञ्जेबेसी, खार्पाचोक, मंगलटार, वाल्टिङ र भीमखोरी मिलाएर बनाइएको हो। साबिकका गाविसहरूको २०२८ सालको जनगणनाअनुसार कटुञ्जेबेंसीको जनसंख्या १,४७५, खहरे पाँगुको २,३६१, वाल्टिङ २,२०८, महादेवटार पाँगु १,७२७, खार्पाचोक १,०६५, मंगलटार २,८४१, शिखरअम्बोटे ३,६४०, भीमखोरी ४,०५१ र सिसाखानीको जनसंख्या १,४१५ थियो।

हाल रोशी गाउँपालिकाको पहलमा भएको पछिल्लो घरधुरी सर्वेक्षणअनुसार **रोशी गाउँपालिका** वडा नम्बर १ खहरे पाँगुको जनसंख्या ३५४८ र घरधुरी ५५६ छ । वडा नम्बर २ शिखरअम्बोटेको जनसंख्या २,२७२ र घरधुरी ३७४ र वडा नम्बर ३ शिखरअम्बोटेको जनसंख्या ३,७२६ र घरधुरी ५९९ छ । वडा नम्बर ४ महादेवटारको जनसंख्या २,६१३ र घरधुरी ४१२, वडा नम्बर ५ सिसाखानीको जनसंख्या २,८९८ र घरधुरी ३८१, वडा नम्बर ६ सिपाली चिलाउनेको जनसंख्या ३,८१५ र घरधुरी ६३६ र वडा नम्बर ७ कटुञ्जेबेंसीको जनसंख्या २,८८४ र घरधुरी ४८७ छ । वडा नम्बर ८ खार्पाचोकको जनसंख्या १,९६६ र घरधुरी ३०६, वडा नम्बर ९ मंगलटारको जनसंख्या ४,९१५ र घरधुरी ७८३, वडा नम्बर १० वाल्टिङको जनसंख्या ३२७९ र घरधुरी ५४३, वडा नम्बर ११ भीमखोरीको जनसंख्या ४,३८२ र घरधुरी ७२८ र वडा नम्बर १२ को जनसंख्या २,७७० र घरधुरी ४५७ रहेको छ ।

नामाकरण :

रोशी गाउँपालिका हुँदै बग्ने रोशी खोलाको नामबाट गाउँपालिकाको नामकरण गारिएको हो । फुल्चोकीबाट निस्किएको मुहानबाट सुरू भएको रोशीका डाँफेखोला, मिकुखोला, चारखोला र पुण्यमाता सहायक खोला हुन् । यस गाउँपालिका हुँदै दुम्जा (सिन्धुली) मा पुगेपछि रोशीखोला सुनकोसीमा परिणत हुन्छ । यस गाउँपालिकामा विशेष गरी हिन्दु र बौद्ध धर्मावलम्बीहरूको बसोबास छ । करिब ६२ प्रतिशत तामाङ जातिको बसोबास रहेको यस गाउँपालिकामा ब्राह्मण, क्षेत्री, मगर, नेवार, ठकुरी, हायु, कामी, दमाईको पनि बसोबास छ । यहाँका नागरिकले कृषि, पशुपालन र ब्यापारलाई मुख्य पेसाको रूपमा अँगाल्दै आएका छन् । ताराखसे लेक (पोखरी), हात्तीआल, पाँगुस्थित तीनधारे छहरा, गढी, घ्याङडाँडालगायत प्राकृतिक सुन्दरताले भरिपूर्ण यो गाउँपालिका स्रोत र साधनका हिसाबले धनी भए पनि त्यसको सदुपयोगबाट समृद्धि ल्याउने पर्खाइमा छ ।

कुनै समय जयप्रकाश मल्लको अधिनमा रहेको यो क्षेत्र पृथ्वीनारायण शाहले १८१८ सालमा चौकोट, १८१९ साल असोज २ गते तिमाल र १८२० साल कात्तिक १० गते धुलिखेल, दाप्चा, खड्पु र पनौतीमाथि विजय पाएपछि यो क्षेत्र पनि नेपालको एकीकरणमा सहभागी भएको हो । महाभारत शृंखलाको काखमा रहेको रोशी गाउँपालिकाको वडा नम्बर ३ को ताराखसे लेक (पोखरी) आसपासबाट अन्नपूर्ण, लमजुङ, गणेश, लाङटाङ, महालंगुर हिमालहरू सजिलै देख्न सकिन्छ । ८,८४८ मिटर उचाइको सगरमाथा, ८,५०१ मिटर उचाइको ल्होत्से पहिलो, ८,४७५ मिटरको मकालु, ७,८७९ मिटरको न्हूप्त्से, ७,२४६ मिटर उचाइको लाङटाङ र ७,१४७ मिटर उचाइको गौरीशंकरजस्ता अनगिन्ती हिमालहरू देख्न सकिन्छ ।

इतिहासमा रोशी

काठमाडौं उपत्यका र तत्कालीन तिरूहत राज्यलाई जोड्ने व्यापारिक मार्गअन्तर्गत रोशी पनि हो । काठमाडौंबाट पूर्वी प्रदेश र दक्षिण पूर्वी मैदान छिचोल्ने मार्ग वर्षात्मा तिमाल डाँडैडाडा र हिउँदमा रोशी खोलाको बगरैबगर दुम्जा भएर सुनकोसीको किनारैकिनार खुर्कोट पुगेर सिन्धुली र ओखलढुंगातिर लाग्दथ्यो । मध्यकालमा काठमाडौं उपत्यकामा बंगाली फौज पूर्वकै बाटो भएर आएको थियो ।

१२ वर्षमा लाग्ने गोदावरी मेला

पूर्वी मैदानबाट काठमाडौं पस्ने बाटो त्यसबेला अर्को नभएकाले पनि यो फौज तिमालबाट रोशी हुँदै उपत्यका प्रवेश गरेको थियो । बंगालबाट आएको मुसलमानी फौजले भेटे जति मूर्ति तोडफोड गरेको थियो । तिमालको सत्यनारायणको मूर्तिको नाक र हात टुटेको पाइएकाले पनि यो कुरालाई पुष्टि गर्छ ।

- सिम्रौनगढका राजा हरिसिंह देवका परिवार पनि रोशीकै किनारको बाटो भएर भक्तपुर भित्रिएका हुन् । त्रिभुवन राजपथ नखुलुञ्जेल र आन्तरिक हवाई सेवा सुरू नहुञ्जेल तिमाल र रोशी क्षेत्र काठमाडौंको दक्षिण-पूर्वीद्वारका रूपमा स्थापित थियो । कहिले मकवानपुर, कहिले भक्तपुर र कहिले काठमाडौंको अधिनमा रहेको रोशी क्षेत्र पृथ्वीनारायण शाहले अधिकार कायम गर्नुअघिसम्म मकवानपुरको अधिनमा थियो ।

- वि.सं. १५१० ताका यक्ष मल्लका पालामा रोशी क्षेत्र यक्ष मल्लको अधिनमा थियो । वि.सं.१४११ ताका रोशी क्षेत्र पनौतीका रामसिंहको अधिनमा रहने गरी स्थिति मल्लको नियन्त्रणमा थियो । राजा अभय मल्लका पालामा नेपाल सम्बत् ३४४ अर्थात् करिब आठ सय वर्षअघि नै रोशी मार्ग भएर तिरूहतका राजा रामसिंह देवले नेपाल कब्जामा लिएका थिए । पछि सन्धि गरेर फर्किए । त्यसपछि पनि सन्धिका नियम पालना नगरेको भन्दै रामसिंह देवले दुई पटक नेपाल खाल्डोमा आक्रमण गरेका थिए ।

परापूर्वकालदेखि नै काठमाडौं खाल्डोलाई बाहिरी संसारसँग जोड्ने हालको रोशी गाउँपालिका व्यापारिक नाका, सामाजिक महत्वको भूमिजस्ता कारणले प्रसिद्ध थियो । ताराखसे लेकमा देखिने मानव निर्मित संरचनादेखि शिखरअम्बोटेको मन्दिरका भग्नावशेषहरूले रोशी क्षेत्रका बारेमा व्यापक खोज र अनुसन्धानको खाँचो औंल्याएको छ । काठमाडौंको महांकाल, ललितपुरको गोदावरी र विभिन्न स्थानमा भीमसेनको मन्दिर राख्ने

रोशी गाउँपालिका संक्षेपमा

जम्मा वडा : **१२** वटा
जनसंख्या : **३९०६८**
घरधुरी : **६२६२**

रोशी गाउँपालिका पदाधिकारी

१) डीबी लामा, अध्यक्ष
२) श्रीमती लक्ष्मीकुमारी उप्रेती, उपाध्यक्ष
३) श्रीदास लामा, १ नम्बर वडाध्यक्ष
४) पोते लामा, २ नम्बर वडाध्यक्ष
५) धनजित लामा, ३ नम्बर वडाध्यक्ष
६) तेजबहादुर मगर, ४ नम्बर वडाध्यक्ष
७) तीर्थबहादुर लामा, ५ नम्बर वडाध्यक्ष
८) पदमबहादुर लामा, ६ नम्बर वडाध्यक्ष
९) पोष्टराज गौतम, ७ नम्बर वडाध्यक्ष
१०) मिकासजित लामा, ८ नम्बर वडाध्यक्ष
११) जनम तामाङ, ९ नम्बर वडाध्यक्ष
१२) दूधराज तामाङ, १० नम्बर वडाध्यक्ष
१३) मिलन लामा, ११ नम्बर वडाध्यक्ष
१४) रामबहादुर मोक्तान, १२ नम्बर वडाध्यक्ष

गाउँ कार्यपालिका सदस्यहरूः

१) श्रीमती प्रकृति बोहरा
२) श्रीमती सीता लामा
३) श्रीमती इन्द्रमाया तामाङ
४) श्रीमती कमला तामाङ
५) सदस्य सचिवमा डम्बरू दाहाल

सल्लाहकार सदस्यहरूः

संयोजक : तीर्थ लामा
सदस्यहरू :
डा. मुक्तसिंह लामा, श्याम श्रेष्ठ, आसमान तामाङ, दुपवाङ्गेल मोक्तान, गुणराज मोक्तान

ताराखसे क्षेत्रबाट देखिने हिमालय श्रृंखला

चलन कतै रोशीबाटै भित्रिएको त हैन भन्ने ठाउँ यथावत् छ । हुन पनि रोशीका बूढापाकाहरूको भनाइलाई आधार मान्ने हो भने रोशीको दुर्गम गोदावरीलाई मल्लकालमै ललितपुर सारिएको हो भने महांकाल पनि रोशीबाटै सापटी लिइएको हो । महांकाललाई पृथ्वीनारायण शाहका बेलामा र गोदावरीलाई पनि त्यसैगरी मल्लकालमा स्थापित गरिएको मान्यता रोशीका बूढापाकाहरूमा छ ।

कसरी पुग्ने रोशी गाउँपालिका ?

- काठमाडौंबाट बनेपा, धुलिखेल, भकुन्डेबेसी हुँदै रोशी गाउँपालिकाको कार्यालय रहेको कटुञ्जेबेसी बजार सार्वजनिक बसबाट पुग्न सकिन्छ । काठमाडौंबाट ५५ किलोमिटरमा रोशी गाउँपालिकाको कार्यालय छ । रोशी गाउँपालिकाको वडा नम्बर १, २, ३ र ४ खहरेपाँगु, शिखरअम्बोटे र महादेवटार जान चाहनुहुन्छ भने दुई वटा विकल्प रोज्न सक्नु हुन्छ । कटुञ्जेवेंसीबाट रोशी खोलाको किनारैकिनार कच्ची सडकबाट पनि पुग्न सकिन्छ भने काठमाडौंबाट बनेपा, धुलिखेल, काभ्रेभन्ज्याङ हुँदै दाप्चा पुगेर रोशी गाउँपालिकाको १, २, ३ र ४ नम्बर खहरेपाँगु, शिखरअम्बोटे र महादेवटार पुग्न सकिन्छ । बीपी राजमार्ग हुँदै भकुन्डेबेसीबाट दाप्चातर्फ लाग्ने हो भने पनि खहरेपाँगु, शिखरअम्बोटे र महादेवटार पुग्न सकिन्छ । काठमाडौं र बनेपाबाट दैनिक सार्वजनिक यातायात चल्ने बीपी राजमार्गको भकुन्डेबेसीबाट १४ किलोमिटर दूरी पार गरेपछि शिखरअम्बोटे पुगिन्छ । त्यहाँ बस्ने, खानेसहितका सामान्य होटेलहरू पाइन्छन् ।
- ५, ६, ७, ८, ९, ११ र १२ नम्बर वडा बीपी राजमार्गमा पर्ने कटुञ्जेवेशीमा झरेर जान सकिने सुविधा पनि छ । गाउँपालिकाको कार्यालय भएको कटुञ्जेबेंसी पुग्न सार्वजनिक यातायातको सुविधा सजिलै पाइन्छ । चार सय मिटरका बेंसीदेखि महभारत शृंखला २९ सय मिटरसम्मको उचाइ भएकाले जाडो या गर्मीमा न्यानो कपडा बोक्नै पर्ने हुन्छ । यी वडाहरूमा खान र बस्न ग्रामीण भेगमा पाइने सामान्य सुविधा छ ।

नीलाम्बरी (सिलामे फूल) का कारण विशिष्ट बनेको रोशी

नीलाम्बरी

(गोदावरी र नीलो रङलाई आधार मानेर दिइएको नयाँ नाम)

१२ वर्षमा फुल्ने फूल अत्यन्तै दुर्लभ मानिन्छ । छिमेकी मुलुक भारतको केरलामा १२ वर्षमा मात्र फुल्ने अति दुर्लभ नीलाम्बरी फूलले विश्वभर चर्चा पाएको छ । यो फूललाई कुरिञ्जीको नामले समेत चिनिन्छ । यो फूलको वैज्ञानिक नाम स्ट्रो-बिलान्थेस कुन्थिएनस हो । यो फूलले हरेक १२ वर्षमा केरलाको पर्यटन व्यवसाय अकासिन्छ । सेभ कुरिञ्जी काउन्सिल संस्था नै गठन गरेर ३२ वर्ग किलोमिटरको यो फूल फुल्ने क्षेत्रलाई संरक्षित गरिएको छ । भारतमा यो फूलको महत्व बुझेर सन् १८३८ देखि औपचारिक रूपमै फूल फुल्ने सिजन र समय सूचीकरण गरिएको छ । सेप्टेम्बर-अक्टोबर महिनामा केरलाको मुनार पहाड यो फूलले ढकमक्क हुन्छ । नेपालको (अहिलेसम्म थाहा पाएअनुसार) रोशीमा मात्र यो फूल रहेको पाइएको छ ।

स्थानीय भाषामा सिलामेका नामले चिनिने विचित्र र अति दुर्लभ प्रजातिको फूल फुल्ने लेक क्षेत्रलाई गाउँपालिकाले आफ्नो तहबाट **अति संरक्षित क्षेत्र** घोषणा गरेर त्यहीअनुरूप कार्ययोजना सार्वजनिक गर्ने योजना बुनेको छ । हालसम्म प्राप्त प्रमाणअनुसार सम्भवतः यो प्रजातिको फूल भारतको केरलामा मात्र देखिएको छ ।

केन्द्रबिन्दुमा : नीलाम्बरी फूल फुल्ने क्षेत्र

समेटिने :

गोदावरी क्षेत्र, १२ वर्षमा मात्र मूल फुट्ने प्राकृतिक धारा, गोदावरी शिव मन्दिर

नीलाम्बरी फूलका बारेमा व्यापक प्रचारप्रसार गर्दै १२ वर्षमा फूल फुल्ने बेलामा मात्र मूल फुट्ने विचित्र धारो गोदावरीलाई समेत समेटेर तत्काल विकास कार्ययोजना अघि सार्न आवश्यक छ । विश्वविद्यालय, वन विभाग, ट्राभल एजेन्सीलगायत सरोकार निकायमार्फत यो क्षेत्रको विकासलाई उच्च प्राथमिकता दिन जरूरी छ । १२ वर्षमा र त्यो पनि नीलाम्बरी फुल्ने बेलामा मात्र मूल फुट्ने गोदावरी क्षेत्रमा होमस्टे, विश्रामस्थल, खानपिन र बासको व्यवस्था साथै अध्ययन अनुसन्धानका कामलाई एकैसाथ अघि बढाउन जरूरी देखिएको छ । रोशी गाउँपालिकाले चरणबद्ध रूपमा यस्ता योजनाहरू अघि बढाउने छ ।

रोशी गाउँपालिका-१० स्थित महाभारत लेकमा गोदावरी भन्ने स्थान छ । समुद्री सतहबाट करिब २३ सय मिटर उचाइको यो ठाउँमा हरेक १२ वर्षमा एक पटक गोदावरी मेला लाग्छ । रोशी गाउँपालिका र महाभारत गाउँपालिकाको सिमानामा पर्ने उक्त लेक नै वास्तविक गोदावरी भएको स्थानीय बासिन्दाको भनाइ छ । पूजाआजाका लागि ज्यादै दुर्गम र अपायक भएका कारण मल्लकालमा ललितपुर जिल्लाको फुल्चोकीको फेदीमा रहेको कुण्डमा गोदावरीको प्रतीक बनाएर पूजाआजा सुरू गरिएको किंवदन्ती छ । तर यो वास्तविक गोदावरी हो वा होइन ? अध्ययन हुनु बाँकी छ । यो स्थानलाई गोदावरीको शिर र ललितपुरको कुण्डलाई गोदावरीको पाउ भन्ने किंवदन्ती पनि छ ।

स्थानीय बासिन्दाका अनुसार हरेक १२ वर्षमा यहाँ पानीको मूल फुट्छ र करिब एक महिनापछि बन्द हुन्छ । त्यहीबेला मात्रै यस जंगलमा फूल फुल्छ । जसलाई स्थानियहरू गोदावरी फूल वा सिलामे फूल भन्ने गर्छन् । १२ वर्षमा एकपटक फुल्ने निलाम्बरी फूलको विषयमा अध्ययन हुन बाँकी छ । स्थानीय वाल्टिङ गाउँका पण्डितहरूले हरेक वर्ष यहाँ रूद्री लगाउने गर्दछन् । हरेक वर्ष जनै पूर्णिमा र तीजमा ठूलो मेला लाग्छ । मेलाको बेला हजारौं भक्तजनको घुइँचो लाग्ने गरे पनि अघिपछि भने यो क्षेत्र निर्जन र अनकन्टार छ । गोदावरी स्थान पूरै जंगल र झाडीले ढाकिएको छ । अघिपछि गोदावरी स्थान कुन हो भनेर स्थानीय गाइडको सहयोगबिना चिन्नसमेत हम्मेहम्मे अवस्था छ । न मन्दिर बनाइएको छ, न त गोदावरी स्थानसम्म पुग्ने गोरेटो बाटो । गोदावरी स्थानभन्दा केहीमाथि डाँडोमा पुरानो शिव मन्दिर छ । केही वर्षसम्म यहाँ एक साधु तपस्या गरेर बस्थे, तर उनको निधनपछि मन्दिरमा नियमित पूजाआजासमेत हुन छाडेको छ । गोदावरी स्थानभन्दा करिब पाँच सय मिटर दक्षिणसम्म भने महाभारत गाउँपालिका र रोशी गाउँपालिका दुवैतर्फबाट कच्ची सडक बनेका कारण सवारीसाधन हुनेहरूका लागि अब गोदावरी दुर्गम छैन । मंगलटार नजिकै कालढुंगाबाट करिब १२ किलोमिटर कच्ची सडक भएर दुई घण्टामा गोदावरी स्थान पुग्न सकिन्छ । पैदल हिंड्दा करिब चार घण्टा लाग्छ ।

गोदावरी स्थानको आसपासमा तीनवटा टाकुरा छन् । भूमिचुली, सीताचुली र घोडेचुली । यी तीनवटै चुलीबाट तराई र काठमाडौं उपत्यका देखिन्छ । उत्तरतर्फ तिब्बतसम्म देखिन्छ । घोडेचुली सिन्धुली जिल्लाको सिमाना पनि हो ।

१२ वर्षमा मात्र मूल फुट्ने गोदावरी धारामा दर्शन गर्दै श्रद्धालु महिला

रोशी गाउँपालिकाको पर्यटकीय विशेषता

रामायणकालमा सीताको पवित्र पाइला परेको चिह्न अंकित ढुंगा, महाभारतको लडाइँमा सेनाहरू चढी आएका हात्तीलाई पानी खुवाउने र आहल राख्ने हात्तीआल, कुनै कालखण्डमा पुच्छ्रेतारा खसेर डाँडाको टुप्पोमा बनेको पानी पोखरी, १२ वर्षमा मात्र फुल्ने अनौठो

जातिको फूल, अनि फूल फुलेको वर्ष मात्र निस्कने प्राकृतिक धारा । यी र यस्ता अनेकौं मिथक र यथार्थ हो- काभ्रेको रोशी गाउँपालिका ।

महाभारतकालीन युद्धका अनेकन गाथा समेटेको काभ्रेको रोशी गाउँपालिकामा दानव र दैत्यको अस्तित्वलाई स्थापित गर्ने अनेकौं प्राकृतिक संरचना विद्यमान छन् । सामाजिक चेतनालाई विभेदले थिचेका बेला विभिन्न आठ जातका लागि निर्माण गरिएको आठवटा ऐतिहासिक कुवा (वडा नम्बर ११), बसाहको अति प्राचीन भव्य ढुंगेप्रतिमा, तामाको धाउ पखाल्ने गुफाजस्ता अनेकन यथार्थ र दन्त्यकथाबीचको संघारमा छ रोशी ।

आधुनिक नेपालको संरचनापछि निकै ठूलो र विस्तारित रोशी पर्यटन, इतिहास र खोजका लागि नौलो र रहस्यमय गन्तव्य बन्न सक्ने सम्भावना प्रबल देखिन्छ । एउटा नचलाइएको र नछोइएको इतिहास हो रोशी । स्थानीय बूढापाका र लामाहरूको दाबीलाई मान्ने हो भने रोशीको सोझो सम्बन्ध महाभारतकाल र त्यसभन्दा अघिको रामायणकालसम्म पुग्छ ।

पत्याउनै गाह्रो हुने गरी महाभारत लेकको शिरमा रहेको ताराखसे लेक (पोखरी), वरपर मानव निर्मित ढुंगे संरचनाले रोशीको ऐतिहासिकतालाई व्यापक खोजबाट उजागर गरिनुपर्ने महसुस गराउँछ । यहाँ मानव निर्मित ढुंगाको गाह्रो अहिले पनि सजिलै देख्न सकिन्छ । यो ठाउँ कुनै प्राचीन वा अति प्राचीन किल्ला वा दरबारको भग्नावशेष हो वा बटुवाहरूका लागि बनाइएको संरचना यसै भनेर ठोकुवा गर्न सकिने अवस्था छैन । महाभारत शृंखलाले ढपक्क ढाकेको सम्पूर्ण क्षेत्र रोशीका लागि पर्यटनको अथाह सम्भावनाले भरिपूर्ण छ । दीर्घकालीन रणनीतिका लागि विस्तृत सर्वेक्षण जरूरी छ । तर तत्कालका लागि सामान्य पहलबाट विकसित गर्न सकिने केही क्षेत्रहरूका बारेमा मात्र यहाँ चर्चा गरिएको छ ।

डम्फुपार्क : डम्फु जीवन्त संग्रहालय

मध्यकालीन संरचनासहितको तामाङ जातिलाई केन्द्रित गरेर जीवन्त संग्रहालयको अवधारणा अघि सार्ने योजनामा गाउँपालिका गम्भीर छ । यो खुला संग्रहालयमा मध्यकालीन शैलीमा निर्मित (आधुनिक प्रविधिसहित) घरहरू, धार्मिक स्थलहरू, रहनसहनको जीवन्त प्रदर्शनीलगायतका विषयहरू समेटिनु पर्छ । जीवन्त संग्रहालयका लागि तालिमसहितका वास्तविक कलाकारहरू (परिवार नै) संलग्न गराउन सके उत्कृष्ट परिणाम दिन सकिन्छ । खाना बनाउने, रक्सी पार्ने, जाँड राख्ने, अन्न कुट्ने, पिस्ने घट्टलगायतका गतिविधि सातै दिनसम्म चल्ने गरी संग्रहालयको अवधारण बनाउने योजनामा पनि छलफल भइरहेको छ । यो संग्रहालयमा तामाङको परम्परागत भोजनसहित होमस्टेका अवधारणाअनुरूप सफा र उच्च मापदण्डका कोठा (हेर्दा परम्परागत) बनाउन आवश्यक छ । डम्फु पार्कको वर्तमान क्षेत्रलाई बढाएर यो स्थानमा (झरना, ताल, मधुरो संगीतसहितको) व्यवस्था गर्न सकिन्छ । संग्रहालय परिसरमै पर्ने गरी तामाङको विगतका समृद्धि झल्काउने सबै वस्तु वा संरचना तयार गरिनुपर्छ । व्यवस्थित पशुपालनलाई पनि यस संग्रहालयले समेट्ने योजना छ । यो संग्रहालय संस्कृति र आधुनिकताबीचको प्रयुजनका रूपमा रहन आवश्यक छ । यसका लागि कीर्तिपुरको लहनाले सुरूमा कसरी काम गरेको थियो भनी अध्ययन गर्न आवश्यक छ ।

र, यसका साथै मगर र हायु समुदायलाई लक्षित गरेर होमस्टेका रूपमा सम्बन्धित क्षेत्रमै संग्रहालयकै अवधारणाअनुरूप कार्य गर्न आवश्यक रहेको महसुस गाउँपालिकाले गरेको छ ।

स्थानीय सरकारको मुख्य जिम्मेवारी भनेको आफ्नो ठाउँको कला संस्कृति बचाउनु पनि हो । तामाङ जातिको ठूलो बाहुल्य भएको गाउँपालिका हो यो । त्यसैले तामाङ कला संस्कृति जोगाउन गाउँपालिकाले गरेको प्रयासमध्ये एक हो डम्फुपार्क । वडा नम्बर ११ अन्तर्गत कालढुंगा (मंगलटार नजिक रोशी किनार) मा डम्फुपार्क निर्माणका लागि करिब ३५ रोपनी जग्गा पालिकालाई प्राप्त भएको छ । तामाङ जातिको कला संस्कृति तथा संस्कार झल्कने डम्फुपार्क अहिलेसम्म भुटानमा मात्रै बनेको छ । नेपालमा यो पहिलो हुनेछ । यसका लागि छिमेकी पालिका तिमालले पनि सहयोग गर्ने संकेत देखाएको छ । डीपीआर तयार भइसकेको छ । नेपाल आउने हरेक विदेशी पर्यटकलाई डम्फुपार्क पुऱ्याउन सकियो भने ठूलो उपलब्धि हुनेछ ।

१२ वर्षे मेलाका अवसरमा दुर्लभ निलाम्बरी फूलको बोटसहित गोदावरी मन्दिर निर्माणख संरक्षण तथा व्यवस्थापन समितिका अध्यक्ष कैलाश ज्यू ठकुरी

रोशीका पर्यटकीय सम्भावना

ताराखसे लेक संरक्षण योजना

केन्द्र बिन्दुमा : ताराखसे लेक

समेटिने क्षेत्रहरू :

ताराखसे लेक, हात्तीआल, सीतापाइला, मानव निर्मित ऐतिहासिक संरचना र हिमाल दृश्यावलोकन क्षेत्र ।

ताराखसे लेक क्षेत्र आफैंमा प्राकृतिक दृश्यावलोकनका लागि उत्कृष्ट पर्यटकीय गन्तव्य बन्न सक्ने स्थान हो । तर ताराखसे लेक नजिकैबाट लगिएको मोटरबाटो, सीतापाइला हुँदै हात्तीआललाई बीचबाट चिरेर बनाइएको विकासको विकृत नमुनालाई हाम्रो रोशी गाउँपालिकाले सच्याउन

ताराखसे पोखरी

जरूरी छ । स्थानीयहरूको आस्था र विश्वास जोडिएको यो स्थानलाई पर्यटकीय गन्तव्यका रूपमा विकास गरिनु पर्छ । ताराखसे लेकसँगै जोडिएको परम्परागत पदमार्गलाई पुनर्स्थापना गर्न पनि जरूरी छ । साथै, ताराखसे लेकदेखि हात्तीआलमाथि रहेको नापी विभागले राखेको स्तम्भ र पाँच पाण्डव डाँडालाई समेत पर्यटकीय गन्तव्य बनाउन सकिन्छ । ताराखसे लेक आसपासबाट देखिने हिमालय शृंखलालाई आम्दानीको स्रोत बनाउन आवश्यक छ । यहाँबाट देखिने हिमालहरू दृश्यावलोकन आफैंमा उत्कृष्ट पर्यटकीय प्याकेज हो । साथै, पहाड, तराई र हिमाल देखिने स्थानका रूपमा यो ठाउँ प्रसिद्ध छ । महाभारत जंगलमा रहेको ताराखसे लेकको विषयमा एउटा किंवदन्ती छ । कुनै समय ताराको एक टुक्रा खसेर ठूलो खाल्डो बनेको र पछि पानी पर्दा जम्मा भएको पानीले पोखरी बनेको स्थानीयहरूको भनाइ छ । महाभारत जंगलको शिरमै (करिब २८०० मिटरको उचाइ) पानीको पोखरी र संरक्षण नगरिएको अवस्थामा महादेवको मन्दिर देख्न सकिन्छ । हरेक साउने संक्रान्तिमा महादेवको मन्दिरमा मेला लाग्छ । साबिकको गोकुले, घर्तीछापलगायतका गाविसका बासिन्दाको आउजाउ गर्ने प्रमुख बाटो ताराखसे लेक, हात्तीआलमै पर्छ । कुनै बेला हात्ती आएर आहाल बसेको हुनाले यो पोखरीको नाम हात्तीआहाल रहेको किंवदन्ती छ । केही वर्षदेखि मान्छे हिँड्ने पुरानो गोरेटो बाटोलाई मोटर चल्ने बनाइएको छ । ताराखसे लेक आसपासबाट भक्तपुरको नगरकोटबाट देखिनेलगायत अन्य अनगिन्ती हिमालहरू देख्न सकिन्छ । वडा नम्बर ३ को बेंसी शिखर हो भने महाभारतको जंगलसँग जोडिएको निगाले यो वडाको अन्तिम बस्ती हो ।

हात्तीआल र पाण्डवडाँडा

ताराखसे लेकबाट करिब चार किलोमिटरको कच्ची सडक पार गरेपछि हात्तीआल पुगिन्छ । हात्तीआल पुग्नुभन्दा अगाडि सीतापाइले ढुंगा देख्न सकिन्छ । सडकको बीचमा बसेको ठूलो ढुंगोमा पाइला आकारको आधा माना चामल अट्ने पैताला आकारको खोबिल्टो सजिलै देख्न सकिन्छ । महाभारत युद्धकालमा पाण्डवहरूका सेनाले हात्तीलाई पानी खुवाउने, आहाल बसाउने गरेकाले यो ठाउँलाई हात्तीआल भनिएको हो ।

सीता पाईला

तीनधारे झरना एकीकृत विकास समिति

केन्द्रबिन्दुमा : तीनधारे झरना

समेटिने :

अन्तरसिंगे र महभीर झरना, धाउ पखाल्ने गुफा, तामाको पहाड, वनझाँक्रीको गुफा, महाभारतसमक्ष हारेको प्रतिरूप मानिने पहाड, प्राकृतिक हेलिप्याड

रोशी गाउँपालिकाले तत्कालका लागि तीनधारे झर्नालाई केन्द्रबिन्दुमा राखेर वरपरका अतुलनीय प्राकृतिक उपहारहरूलाई समेत समेटेर तीनधारे एकीकृत विकास समितिमार्फत काम अघि बढाउन सकिने विषयमा अध्ययन गरिरहेको छ । यी क्षेत्रमा मोटर गुड्ने सडक नलगी कुनै निश्चित गन्तव्यबाट पैदलमार्ग बनाउनु आवश्यक छ । दुईदेखि तीन दिनको प्याकेज कार्यक्रम बनाई पर्यटकलाई आकर्षित गर्न सकिने देखिन्छ । झर्ना कति उचाइबाट झर्छ, यसको लम्बाइ-चौडाइ कति छ भन्ने विषयमा समेत यकिन तथ्यांक राख्न आवश्यक छ । उपयुक्त पद मार्गको ठाउँ ठाउँमा विश्राम र खानपिनको सुविधा, झरना वा उपयुक्त गन्तव्य नजिकै क्याम्प फायरसहित रात बिताउने सुविधाजस्ता विषयलाई पनि योजनामा समेट्नुपर्छ ।

तीनधारे झरना

योग र ध्यानमा रमाउने स्वदेशी वा विदेशीहरूका लागि आवश्यक वातावरणसहितको सुविधामा ध्यान दिन जरूरी छ । प्राकृतिक वातावरण र बोटबिरूवामा दक्खल नपर्ने गरी विकास समितिमार्फत नै योजना बनाएर त्यस क्षेत्रका गाउँलेहरू लाभान्वित हुन सक्ने योजना बनाउने गरी गाउँपालिका अघि बढेको छ ।

त्यस्तै, वडा नम्बर ६ मा पर्ने गढी र १२ मा पर्ने घ्याङडाँडा प्राकृतिक रूपमा गाउँपालिकाका वरदान हुन् । २४ सय मिटरको उचाइमा रहेको मानव निर्मित संरचनासहितको यो गढी संरक्षण र अध्ययनको पर्खाइमा छ । घ्याङ लेकमा परम्परादेखि लाग्ने गरेको जात्रा पनि केही समयदेखि रोकिएको छ । बनावटका हिसाबले इलामको कन्यामलाई बिर्साउने यो क्षेत्रमा रहेको दुई सय हेक्टर सार्वजनिक जग्गा र जंगल समेटेर पर्यटनका लागि नयाँ गन्तव्य बनाउन सकिन्छ ।

भूमिचुली

प्रख्यात धार्मिकस्थल भूमिचुली मन्दिर वडा नम्बर ९ मा पर्छ । भूमिचुलीलाई तामाङ भाषामा ज्योमोगाङ भनिन्छ । गाउँमा खडेरी परेका बेला २३ सय मिटर उचाइमा रहेको भूमिचुली मन्दिरमा प्रत्येक घरधुरीबाट एक एकजना पुगेर पानी माग्दै पूजा गर्ने चलन छ । उनीहरू फर्केर आफ्नो घर नआइपुग्दै ठूलो पानी पर्ने गरेको अनेकौं उदाहरण

भूमिचुलीबाट देखिएको सूर्योदय

छन् । भूमिचुलीको टाकुरामा एउटा विशाल ढुंगा छ । त्यो ढुंगा कसैले टुक्रुक्क राखिदिएको जस्तो देखिन्छ । थोरै बल प्रयोग गरेर धकेल्नासाथ पल्टिहाल्छ कि जस्तो देखिन्छ । तर कयौं पटक ठूला भूकम्प गए त्यो ढुंगा हल्लिएको छैन । कसरी अडिएको होला ? देख्नेहरूको दिमाग नै चक्कराउँछ । त्यो ढुंगालाई बाघका रूपमा पूजा गरिन्छ । त्यो बाघले यस क्षेत्रको संरक्षण गरिरहेको जनविश्वास छ ।

यस विषयमा स्थानीय बूढापाकाहरू किंवदन्ती सुनाउँदै भन्छन्- 'यस क्षेत्रमा एकजना तान्त्रिक सिकारी थिए । उनी तन्त्रबलमार्फत बाघ बनेर सिकार गर्न जान्थे । सिकार घरमा ल्याएपछि फेरि मानिस नै बन्थे । यसरी नै उनको जीवन चलिरहेको थियो । उनको विवाह भएछ । नयाँ दुलहीलाई केही अक्षता दिएर भनेछन्- 'म बाघ बनेर सिकार खेल्न जाँदैछु, सिकार लिएर आएपछि मलाई यही अक्षता छर्किदिनु ।' बाघको रूपधारण गरी बेलुका उनले मृग सिकार गरी ल्याएछन् । आफ्नो घरको आँगनमा आइपुग्नेबित्तिकै नयाँ दुलही डराएर घरभित्र पुगी अक्षेता अँगेनामा हालिदिइछन् । बाघरूपी ती सिकारीले हत्तपत्त अँगेनामा हात हालेर अक्षता झिक्ने प्रयास गरेछन् । तर प्रयास असफल भएछ । उल्टै उनको हातको पञ्जाको एउटा औंला डढेछ । तान्त्रिक विधिद्वारा तयार गरेको अक्षेता श्रीमतीले छर्कन नपाएका कारण उनी मान्छेमा रूपान्तरण हुन सकेनछन् । त्यसपछि बाघकै रूपमा जंगलमा गएर बस्न थालेछन् । अहिले पनि त्यस क्षेत्रमा डुल्ने बाघको पञ्जाको पैताला हेर्दा एउटा नंग्रा नदेखिने स्थानीयहरू बताउँछन् । त्यो बेलाका ती तान्त्रिक नै अहिलेसम्म पनि बाघका रूपमा घुमिरहेको र त्यस क्षेत्रको संरक्षण गरिरहेको जनविश्वास छ । यही जनविश्वासका आधारमा भूमिचुलीको त्यो मन्दिरमा पूजाआजा गरिन्छ ।

शिखरआम्बोटेको नारायणको मन्दिर

शिखर आम्बोटेमा रहेको नारायणको मन्दिरले अझ बढी संरक्षण र ऐतिहासिकताको खोज गरिराखेको छ ।

मन्दिरको नाम नारायण हो, तर सँगसँगै शिवलिंग पनि राखिएको छ । अनि मन्दिरसँगै ठूलो शिलालेख पनि छ । तर त्यो शिलालेखलाई इनामेलले पोतेर रंगीन बनाइएको छ भने शिलालेखमा कुँदिएको अक्षर सामान्य व्यक्तिले बुझ्ने भाषामा छैन । तुलनात्मक रूपमा चारैतिर समथरजस्तो देखिने भूभागको बीचमा ठूलो क्षेत्र ओगटेर पहाडझैं लाग्ने गरी मन्दिर बनाइएको छ । मन्दिरबाट करिब दुई सय मिटर तल समथर खेतमा खडा गरिएको बसाहाको भव्य प्रतिमाले यो मन्दिर कुनै कालखण्डमा निकै ठूलो भू-भाग ओगटेर बनाइएको त थिएन भन्ने आशंका पैदा गराइदिएको छ । झट्ट हेर्दा बसाहामा पनि केही लिपी वा संकेत चिन्ह कुदिएको स्पष्ट देखिन्छ । खोज र अनुसन्धानको अभावमा निजी खेतमा रहेको बसाहा खेतालाहरूको बोझ र हँसिया उज्याउने गरिएका कारण खिइँदै गएको छ । यसको एक भाग निकै सानो भइसकेको छ ।

शिखरआम्बोटेको प्राचिन महांकालदेवी

काठमाडौं महांकाल निकै प्रसिद्ध छ । यस्तै, प्रसिद्ध प्राचिन महांकालदेवी शिखरआम्बोटेमा पनि छ । यो महांकालको प्रसिद्धिका कारण नेपाल एकीकरणका बेला श्री ५ पृथ्वीनारायण शाहले चढाएको विश्वास गरिने तरबार र त्रिशूल मन्दिरभित्र अझै पनि देख्न सकिन्छ । तर यो स्थान पनि केही निजी घर, जग्गा छिचोल्दै पुग्नु पर्छ । यो मन्दिरमा वि.सं. १९७२ सालमा बलवीर लामाले चढाएको घण्ट चिराचिरा परेको अवस्थामा छ । वैशाख पूर्णिमाको दुई दिनअघि यहाँ धुमधाम मेला लाग्छ । चार रोपनी क्षेत्रफलमा सीमित यो मन्दिरमा भाकल गर्दा मनोकांक्षा पूर्ण हुने विश्वास अहिले पनि छ ।

शिखरआम्बोटेको महांकालदेवी

ऐतिहासिक मंगलटारको विकास

लमजुङको घलेगाउँ, तनहुँको बन्दीपुरजस्तै विगतमा समृद्ध, तर अहिले उजाड मंगलटार बजारको ऐतिहासिक बजारलाई पुरातन शैलीकै झझल्को दिने गरी आधुनिक रूपमा विकास गर्न सकिन्छ । भएका घरहरूको पुनर्निर्माण वा सुधार गरेर पुरानै शैली कायम रहने गरी आधुनिक बस्तीका रूपमा मंगलटारलाई विकास गर्न सकिने यथेष्ट

ऐतिहासिक मंगलटारको सुनसान बजार

सम्भावना छ । राजमार्गसँगै जोडिएको मंगलटारको पुरानो बजारलाई नयाँ र सहज पर्यटकीय गन्तव्यका रूपमा विकास गरेर त्यहाँबाट रोशी भित्रका महत्वपूर्ण स्थलहरूसमेत जोडी पदयात्रा मार्गको विकास गर्न सकिन्छ । साथै, त्यहाँ रहेका साना-ठूला सबै मठमन्दिर र ऐतिहासिक स्थलहरू भव्यता झल्कने गरी पुनर्निर्माण गर्न आवश्यक छ ।

पानीमुनि देवताको उत्पत्ति

२०७६ मंसिरको पहिलो शनिबार । अन्य बिदाको दिनमा जस्तै त्यो दिन पनि गाईबाख्रा चराउन गएका स्थानीय बालबालिकाहरू रोशी नदीको पानीमा खेल्दै थिए । १२ वर्षीया सुकमाया तमाङले पानीमुनिको एउटा ढुंगामा

पानीमुनिको देवता

मानव आकृति देखिनँ । उनले नियालेर हेर्दा त्यो आकृति आफ्नो पाठ्यपुस्तकमा रहेको भगवान् गौतम बुद्धको तस्बिर जस्तै देखियो । उनले अरू साथीहरूलाई भनिन्- 'हेर त पानीमुनि बुद्ध भगवान् सुतेका ।' अरू साथीहरूले पनि हेरे । बुद्ध भगवान् नै देखे । त्यसपछि बेलुका घर फर्केर सबैले रोशीको पानीमुनि बुद्ध भगवान् सुतिरहेको बताए । बूढापाकाले तत्काल पत्यार नमाने पनि के रहेछ त भनेर भोलिपल्ट हेर्न पुगे । नभन्दै भगवान्को आकृति सबैले देखे । त्यसपछि यत्रतत्र यो समाचार फैलियो ।

डालाबेसी बगुवाफाँट नदीको पानीमुनि भेटिएको यो मूर्तिलाई आ-आफ्नो आस्थाअनुसार कसैले शिवको रूपमा कसैले बुद्धको रूपमा र कसैले विष्णुको रूपमा आराधना गर्न थालेका छन् । मानिसहरूको भीड लाग्न थालेको छ । तर यसको संरक्षण कसरी गर्ने ? भन्ने विषयमा छलफल जारी छ । कसैले त्यो मूर्तिलाई बाहिर कुनै सुरक्षित ठाउँमा लगेर मन्दिर बनाई राख्नुपर्ने सुझाव दिएका छन् भने कसैले यथास्थानमै जस्ताको तस्तै संरक्षण गर्नुपर्ने सुझाव दिएका छन् । यस विषयमा कुनै निर्क्योल गर्न नसकिएको वडाध्यक्ष मिलन लामा बताउँनु हुन्छ । नदीकै विशाल ढुंगामा यो मूर्ति बनेको रहेछ भने वर्षायाममा बाढीले असर नपुऱ्याउला, यदि तिमाल या गोदावरी क्षेत्रबाट वा अन्यत्रबाट बाढीले बगाउँदै यहाँसम्म ल्याएको हो भने अर्को वर्षको बाढीले फेरि बगाइहाल्छ । त्यसैले मूर्ति रहेको ढुंगाको आकार सर्वप्रथम पत्ता लगाउनुपर्छ उहाँ भन्नुहुन्छ ।'

नदीले बगाउन नसक्ने आकारको ढुंगामा मूर्ति रहेको पुष्टि भयो भने यथास्थानमा संरक्षण कसरी गर्ने ? भन्ने चुनौती पनि त्यत्तिकै छ । 'यो क्षेत्र रोशीले धार बदलिरहने क्षेत्र हो, अहिले रोशी यहाँ छ, अर्को वर्ष बाढी आउँदा धार परिर्वतन भई पाँच सय मिटर पर पुग्न सक्छ । यो मूर्ति बगरले छोपिन सक्छ ।' यसैगरी, रोशीको पानी वर्षामा धमिलो हुने भएकाले मूर्ति नदेखिने अवस्था एकातिर छ भने अर्कातिर क्रसर उद्योगका कारण यस क्षेत्रको रोशीमा अक्सर धमिलो पानी बग्न थालेको छ । धमिलो पानीका कारण मूर्ति नदेखिन सक्छ ।

बीपी राजमार्गमा ओहोरदोहोर गर्ने यात्रुहरूले एकपटक यो मूर्तिको दर्शन गरिदिए मात्रै पनि यस क्षेत्रमा आन्तरिक पर्यटन फस्टाउने भएकाले यसलाई व्यवस्थित तथा प्रचारप्रसारका लागि रोशी गाउँपालिका जुट्नुपर्ने स्थानीय बासिन्दाको भनाइ छ ।

पिप्लेको अखण्डधुनी

रोशी गाउँपालिका-११ मा बीपी राजमार्गको किनारमै शदीयौं पुरानो यज्ञशाला छ । यो यज्ञशाला कति पुरानो हो यकिन छैन । यतिबेला यज्ञशालालाई निरन्तरता दिइरहनु भएको छ- कृष्णबहादुर थपलियाले । उहाँ भन्नुहुन्छ - 'परापूर्वकालमा गोरखनाथ बाबा आफैंले अग्निको उत्पत्ति गराई केही समय हवन गर्नु भएको रहेछ । उहाँ बिदा हुने बेला आफ्ना शिष्यलाई यो अग्नि कहिल्यै निभ्न नदिनू, नियमित हवन गर्नू भनेर छाड्नु भएको रहेछ । हाम्रा पुर्खाहरू गोरखनाथकै शिष्य हुनुहुन्छ । त्यसबेलादेखि नै अहिलेसम्म त्यो अग्नि निभेको छैन, नियमित होम हुँदै आएको छ ।' त्यसबेला गोरखनाथले आफ्ना शिष्यलाई दिएको श्रीपात्रो पनि आफूसँग सुरक्षित रहेको उहाँ बताउनु हुन्छ ।

अखण्डधुनीमा नियमित हवन गर्ने पद्धतिलाई अग्निहोत्र भनिन्छ । अग्निहोत्रको यो पद्धति वैदिककालीन हो । वैद्धिककालीन यो पद्धतिले नेपालमा थोरै ठाउँमा मात्रै निरन्तरता पाएको छ । जसमध्ये प्युठानको स्वर्गद्वारीलाई लिन सकिन्छ । यदि थपलियाको भनाइ पुष्टि भयो भने स्वर्गद्वारीको अग्निशालाभन्दा पनि यो अग्निशाला पुरानो मानिनेछ । यतिबेला भने यो अग्निशाला संरक्षणको पर्खाइमा रहेको छ । स्थानीय सरकारको अवधारणा आएपछि यसको संरक्षण हुने सम्भावना देखिएको पनि छ । अहिलेसम्म थपलिया परिवारको आफ्नै घरमा निजी सम्पदाको रूपमा यज्ञशाला सञ्चालन हुँदै आएको छ । थपलिया परिवारले आफ्नो निजी घर तथा यसले चर्चेको करिब दुई रोपनी जग्गालाई माता गोरखकालीको नाममा हस्तान्तरण गरिसकेको छ । यसको जिम्मा स्थानीय सरकारले लेओस् भन्ने थपलिया परिवारको चाहना रहेको देखिन्छ । स्थानीय सरकारले पनि यसको संवर्द्धन र विकासका लागि यस वर्ष ५० लाख रूपैयाँ बजेट विनियोजन गरी काम थालेको छ ।

खासगरी वैदिक सनातन धर्ममा अग्निहोत्रको धेरै ठूलो महिमा छ । यस यज्ञको वर्णन यजुर्वेदमा गरिएको छ । यो यज्ञ दुई प्रकारका छन् । नित्य र काम्य । काम्यभन्दा नित्यलाई महत्वपूर्ण मानिन्छ । तर रोशीको यो यज्ञशाला नित्यभन्दा पनि अझै माथिल्लो श्रेणीको हो । अग्नि स्थापन गरेर कुनै व्यक्तिले आजीवन प्रातःकाल र सन्ध्याकालमा नियमपूर्वक हवन गर्छ भने त्यसलाई 'नित्य' भनिन्छ । कुनै मनोकामनाका लागि निर्दिष्ट समयसम्म कुनै व्यक्तिले हवन गर्छ भने त्यसलाई काम्य भनिन्छ । तर रोशीको

यो यज्ञशालाले भने कुनै एक व्यक्तिको आजीवनमा मात्रै सीमित नभएर कयौं पुस्तासम्म निरन्तरता पाइरहेको छ ।

दैनिक रूपमा समिधामा घिउ, चामल आदिबाट गरिने हवन आस्तिकहरूको नजरमा भगवान्को आह्वान मात्रै होइन, वैज्ञानिक रूपमा समेत यसको महत्व धेरै छ । विभिन्न वैज्ञानिक अध्ययनहरूले पुष्टि गरिसकेको छ कि वायु प्रदूषण कम गर्न अग्निहोत्र सहायकसिद्ध हुने गरेको छ । यसमा प्रयोग गरिने हव्य सामग्रीले झन्डै दुई किलोमिटर आसपासको वातावरणलाई शुद्ध गराउँछ भन्ने प्रमाण विज्ञानले नै दिएको छ । त्यसैले हामीले यसलाई केवल धार्मिक कृत्यको रूपमा नमानेर वैज्ञानिक महत्वको रूपमा मान्नुपर्ने रोशी गाउँपालिका- ११ का अध्यक्ष मिलन लामा बताउनु हुन्छ ।

अग्निहोत्रको धार्मिक महत्व

पूर्वीय संस्कृतिहरूले विभिन्न प्रकारका यज्ञको उल्लेख गरेको छ । आजभन्दा तीन हजार वर्ष पहिलेको वैदिक समयमा अग्निलाई सबैभन्दा ठूलो भगवान्को रूपमा मान्ने गरिएको थियो । ऋग्वेदको सबैभन्दा पहिलो श्लोकमै अग्निको आह्वान गरिएको पाइन्छ । धार्मिक रूपले मात्रैभन्दा पनि त्यतिबेलाको सामाजिक अवस्थामा घाम, पानी, मेघ, बतासहरूलाई समेत भगवान् मानेर पूजा गर्ने चलन थियो । त्यहींबाट अग्निहोत्रको प्रारम्भ भएको हो ।

त्यो कालमा कृषिमा आधारित समाज थियो । त्यतिबेला कृषकहरूले भोग्ने जस्तासुकै समस्याहरूलाई पनि भगवान् रिसाएर भएको मान्ने गरिएको थियो । त्यसैले आफूलाई कुनै पनि समस्या परेको खण्डमा भगवान्लाई खुसी बनाउने प्रचलन थियो । त्यतिबेला अग्निलाई भगवान् र देवताको सन्देशबाहक मान्ने गरिएको थियो । त्यो समयमा ठाउँठाउँमा अग्निलाई नै परमात्मासमेत भन्ने गरेको पाइन्छ ।

अग्निको जन्मलाई योनि, जन्मस्थान, गृह र रूपको आधारमा विभिन्न तीन भागमा बाँड्ने गरिएको छ । जस्तो, पहिलो मान्यताअनुसार सूर्य भनेको अग्नि र अग्नि भनेको सूर्य हो । अग्निको पहिलो जन्म आकाशमा भएको मानिन्छ । आकाशमा जन्मिएका सूर्यका आमा अदिति र पिता द्यौश थिए । उनको रूप जाज्वल्यमान रहेको मानिन्छ ।

अग्निको दोस्रो जन्म पृथ्वीमा भएको मानिन्छ । जुन दुई किसिमको काठलाई रगडेर जन्माउने गरिन्छ । १० औंला नै उनको पिता मान्ने गरिएको छ । उनको योनि १० औंला रगड्ने शक्तिलाई नै उनको योनि मान्ने गरिन्छ । पृथ्वीको अग्निको स्वरूप रातो हुन्छ ।

तेस्रो अग्नि पानीमा हुन्छ भनिएको छ । पानीमा हुने चक्रको शक्ति नै योनि हो भनिन्छ । अहिले बिजुली निकाल्न प्रयोग गरिने टर्बाइन नै त्यतिबेलाको चक्रको रूपमा चिनिन्थ्यो ।

यही माथि उल्लेख गरिएका तीन किसिमका अग्निमा होम गरेर गरिने यज्ञ नै अग्निहोत्र हो । अग्निहोत्रमा ३३ कोटी भगवान्लाई नै आह्वान गर्ने गरिन्थ्यो । तैत्तेरिय ब्राह्मणमा उल्लेख भएअनुसार अग्निहोत्रको लागि ११ किसिमका सामग्रीहरू आवश्यक हुन्छन् । ती निम्नानुसार छन् ।

१. दूध, २. दही, ३. श्लेष (लप्सी), ४. घिउ, ५. भात, ६. चामल, ७. जौ, ८. सोमरस, ९. मासु, १०. तेल र ११. उरद ।

यी सामग्रीहरूबाट हरेक दिन अग्निहोत्र गर्नपर्ने मानिन्छ । यसरी अग्निहोत्र गर्दा देवीदेवताहरू प्रसन्न हुने मात्रै होइन, सबै जनाले शुद्ध वैदिक मन्त्रहरूको उच्चारण गर्दा आउने आवाजले दुष्ट आत्माहरू भाग्छन् भन्ने मान्यता राखिन्छ । जुन धुवाँ निस्किएको हुन्छ, त्यसको वायुमण्डललाई राम्रो गर्छ र प्रदूषण कम हुन्छ भन्ने मान्यता थियो ।

अग्निहोत्रको वैज्ञानिक महत्व

यज्ञकुण्डमा प्रयोग गरिने समिधा बनाउने काठमा सेलुलोज भन्ने पदार्थ पाइन्छ । जसको पूर्ण दोहनबाट यसको वाष्पीकरण हुने गर्छ । अग्निकुण्डमा जुन प्रकारको समिधालाई प्रयोग गरिन्छ, त्यसलाई साढे दुई सय डिग्रीदेखि ६०० डिग्रीसम्मको तापमा जलाउने गरिएको हुन्छ । जबकि यसबाट निस्कने ज्वालाको तापमान नै १२०० डिग्री सेल्सियसदेखि १५०० डिग्री सेल्सियससम्म हुनेगर्छ । समिधामा धुवाँ नआउने गरी बलेको आगोमा मात्रै अग्निहोत्रका सामानहरू हवन गर्न सकिन्छ भन्ने धार्मिक मान्यता छ । त्यसैले धुवाँ आएको आगोमा हवन गर्ने गरिँदैन ।

जब सेलुलोज अरू पदार्थहरू जस्तो कार्बोहाइड्रेड, अक्सिजन, कार्वनिक पदार्थ आदिको मिश्रण उक्त सेलुलोजसँग हुने गर्छ, त्यतिबेला ठोस वस्तुहरू एकदमै सूक्ष्म अवस्थामा विभाजित अवस्थामा पाइन्छ । कुनै पनि पदार्थ जलेपछि जुन ग्यासको रूपमा वायुमण्डलमा जान्छ, त्यसमा असंख्य मात्रामा व्याप्त हुन्छ । यो कुरा सन् १९६६ सालमा क्यालिफोर्निया विश्वविद्यालयका वैज्ञानिकहरूको एउटा सेमिनारले पुष्टि गरेको छ । सो सेमिनारले अग्निमा कुनै पनि हव्य सामग्रीलाई अक्सिकृत बनाउन सक्ने क्षमता हुने निष्कर्ष निकालिएको थियो ।

कसरी रोक्छ अग्निहोत्रले प्रदूषण ?

यज्ञमा प्रयोग गरिने पदार्थहरूमा घिउ र वनस्पतिसँग जोडिएका चिल्लो पदार्थ पनि समावेश भएका हुन्छन् । घिउ नै दाउराको तीव्र जलनको मुख्य कारक हो । अग्निहोत्रमा चिल्लो बोसोयुक्त पदार्थको साथमा 'फ्याट एसिड'को समेत संयोजन हुने गर्छ । यो प्रक्रियामा एक किसिमको हाइड्रोकार्वन पनि उत्पादन हुने गर्छ । यस्तो हाइड्रोकार्वन पुनः मन्द गतिमा बल्दै जान्छ । जसको फलस्वरूप मिथाइल र इथाइल अल्कोहल, फामेल्डिहाइड, एसिटेल्डिहाइड, फार्मिक एसिड, ऐसिटिक एसिड आदिको निर्माण हुने गर्छ ।

फाल्डिहाइडले वातावरणमा उपस्थित हानिकारक जीवाणुहरूलाई नष्ट गर्ने गर्छ । यही प्रकारले यज्ञबाट उत्पन्न भएको अन्य पदार्थहरू जस्तो फार्मिक अम्ल तथा एसिटिक अम्लसमेत राम्रो रोग अणुरोधक कार्य गर्छ । प्रकाश रासायनिक प्रक्रियाअन्तर्गत कार्बनडाई अक्साइडको मात्रामा कमी आउनुको साथै अक्सिजनको मात्रामा वृद्धि हुने गर्छ । यही कारणले नै यज्ञ गर्दा वातावरण शुद्ध हुन्छ भन्ने वैज्ञानिक मान्यता छ ।

माम्ती भीमसेन

बीपी राजमार्ग हुँदै धुलिखेलबाट खुर्कोट जाँदै गर्दा मंगलटार कटेपछि करिब चार किलोमिटर पर एउटा फराकिलो फाँट देखिन्छ । जसलाई माम्ती फाँट भनिन्छ । यो फाँटबाट तिमाल जोड्न हालै रोशी नदीमाथि पक्की पुल निर्माण सम्पन्न भएको छ । पक्की पुल नजिकैको सानो बजारमा विशाल पीपलको रूख छ । पीपलको रूखैमुनि भीमसेनको प्रख्यात मन्दिर छ । जसलाई माम्ती भीमसेन भनिन्छ । यही मन्दिरको नामबाट यस फाँटको नामकरण गरिएको किंवदन्ती छ ।

आफ्नो मनोकामना सिद्धि हुने विश्वासका साथ माम्ती भीमसेनप्रति यस भेगमा धेरै ठूलो आस्था छ । खासगरी काठमाडौं उपत्यकाका नेवार समुदायमा जीवनमा एकपटक दोलखा भीमसेन र माम्ती भीमसेनको दर्शन गर्नैपर्ने मान्यता छ । दोलखा भीमसेन र माम्ती भीमसेनको उत्पत्ति सँगै भएको जनविश्वास रहे पनि कहिले उत्पत्ति भएको हो ? पूजाआजा कहिले सुरू भएको हो ? भन्ने अभिलेख पाइँदैन ।

भिँ द्यः अर्थात् असल देवता, नेवारहरूले मल्लकालदेखि मान्दै आएको देवताको नाम हो । तर यस क्षेत्रमा नेवार जातिको पुरानो बस्ती पाइँदैन । तैपनि यति प्रख्यात भीमसेन मन्दिर कसरी यहाँ बन्यो ? भन्ने सन्दर्भमा एक किंवदन्ती छ ।

मल्लकालमा भक्तपुरकी राजकन्यासँग दोलखाका राजकुमारको बिहे भएछ । भक्तपुरका राजाले छोरीका साथ एक मोटाघाटा बलिया ज्यापूलाई पनि सेवकको रूपमा पठाएका थिए । असारको बेला रहेछ । रोशीमा ठूलो बाढी आएकाले उनीहरू वारि माप्ती टारमै बास बसेछन् । तल नदीमा पानीको बाढी आए पनि सुक्खा माम्ती टारमा भने पानीको अभावमा रोपाइँ भइरहेको थिएन । आकाशको पानी पर्खिरहेका थिए । भक्तपुरे ती ज्यापूले वायुदेवताको आराधना गरी पानी बर्साइदिए ।

ऐतिहासिक माम्ती भीमसेन मन्दिर

तत्काल मान्तीका फाँटमा ठूल्ठूला मूलहरू फुटे । स्थानीय किसानलाई ती ज्यापूले भीमसेनको मन्दिर बनाएर पूजा गर्नु, तिमीहरूलाई कहिल्यै पानीको संकट पर्ने छैन भनेर त्यहाँबाट दोलखातर्फ प्रस्थान गरे । उता, दोलखामा पनि पानीको त्यस्तै समस्या थियो । तिनै ज्यापूले भीमसेनको आराधना गरी पानीको व्यवस्था गराइदिए । दोलखामा पनि नियमित भीमसेन पूजाको परम्परा बस्यो ।

कसैकसैले भीमसेनलाई वायुदेवताका पुत्र भन्छन् भने कसैले असल देवता मात्रै भन्छन् । तर नेवार समुदायले मान्ने देवता भन्ने कुरामा चाहिँ विवाद छैन । जहाँ नेवारको बसोबास छ, त्यहाँ भीमसेन मन्दिर अवश्य पनि छ ।

नेपालमा भीमसेनको पूजा कहिलेबाट सुरू भयो यकिनसाथ भन्न सकिन्न, तर मध्यकालीन नेपालमा व्यापारीका माझ यी भीमसेन अत्यन्त लोकप्रिय भएको विभिन्न किंवदन्ती तथा ऐतिहासिक स्रोतले स्पष्ट पार्दछन् ।

भीमसेन व्यापारीका लोकप्रिय देउता भएको कुरामा दुई मत छैन । भीमसेनका लागि प्रयुक्त वाणिज्यकदेव, मार्गदेव, मार्गबिघ्नहरूजस्ता शब्दले पनि भीमसेनको व्यापारसम्बन्धी स्वरूपलाई प्रस्ट्याइएको हुन्छ भने प्रमुख व्यापारिक मार्गमा

भीमसेनका थान र मन्दिर रहनुले पनि यसको महत्वलाई बुझाउँछ । मान्ती भीमसेन, दोलखा भीमसेनस्थान, धरानको क्षेत्रपाल भीमसेन तथा मकवानपुरको भीमफेदी आदि यस्ता व्यापार मार्गमा पर्ने भीमसेनका मन्दिर हुन् । प्राचीनकालमा विभिन्न जंगली जनावरबाट बच्दै साँघुरो पहराको बाटो हुँदै खोला र नदी तर्दै महिनौं लाग्ने व्यापारका लागि निस्कँदा त्यस्ता बिघ्नबाधाबाट बच्न बहादुर एवं दसहात्ती बराबर बल भएका भीमसेनको उपासना गरी आह्वान गरिनु यहाँको भूगोलअनुसार पनि अर्थपूर्ण लाग्दछ ।

जहाँसम्म नेपालमा भीमसेनको मूर्ति स्थापना गरी पूजा गर्ने परम्परा छ, सो भने ई.को बाह्रौं शताब्दीदेखि मात्र सुरू भएको देखिन्छ । तर पशुपतिनाथ मन्दिरको दक्षिणपट्टिको छानो थाम्न प्रयुक्त टुँडालमा द्रौपदीका साथ पञ्च पाण्डवको रूपमा भीमसेनले स्थान पाउनु पनि यहाँ विचारणीय छ । यदि यो मन्दिरको कला तथा वास्तुकला प्राचीन शैलीकै निरन्तरता हो भने भीमसेनको मूर्ति बनाइने परम्परा नेपालमा प्राचीन मान्नुपर्ने हुन्छ । भाषा वंशावली भाग दुई तथा देवमाला वंशावलीमा पनि उपत्यकामा भीमसेन स्थापनाको प्रसंग परेको छ, जसअनुसार ने.सं. २६० मा यहाँ पहिलोपटक भीमसेनको स्वतन्त्र मूर्ति स्थापना गरी पूजा गर्न सुरू गरेको बुझिन्छ, तर पनि भीमसेनसम्बन्धी अभिलेख प्रमाण भने ने.सं. ६६० तिरदेखि मात्र पाइन्छ ।

जेहोस् मध्यकालतिर आएर भीमसेनका थुप्रै मन्दिर बने । तिनमा कतिपयमा ठूला र विभिन्न आकारप्रकारका ढुंगालाई भीमसेन देवता मानियो भने कतिपय ठाउँमा बलिष्ठ भीमसेनका दुई बाहु वा चार बाहु भएका प्रस्तर, धातु या काष्ठका मूर्ति स्थापना गरी पूजा उपासना गर्ने गरिएको पाइन्छ । हुन त भीमसेनको प्रतिमा बनाउँदा भयानक, डरलाग्दो, रक्त वर्ण भएको स्वेतवस्त्रधारी, जटामुकुट युक्त, चार बाहु भएको जसमा दुई बाहुमा शुल र पास तथा अर्को दुई हातमध्ये एक वरद मुद्रामा र अर्को अभय मुद्रामा देखाउनु पर्दछ भन्ने उल्लेख छ । खासगरी नेवार समुदाय प्राचीनकालदेखि नै व्यापारमा बढी संलग्न रहने गरेको हुँदा विभिन्न नेवार बस्तीमै ज्यादा भीमसेनका मन्दिर तथा मूर्ति रहेको पाइन्छ । मान्ती भीमसेन मन्दिरका सन्दर्भमा भन्नु पर्दा यसको प्रख्याति जति छ त्योअनुसारको संरक्षण, संवर्द्धन तथा व्यवस्थापन भएको देखिँदैन । मन्दिरले चर्चेको जग्गासमेत अतिक्रमणमा परेको छ ।

रोशी, जहाँबाट सम्पूर्ण नेपाल अनुभूति गर्न सकिन्छ

- पूर्वमा पर्ने मकालु वरूणदेखि विश्वको सर्वोच्च शिखर सगरमाथा हुँदै पश्चिममा पर्ने धौलागिरिसम्मका हिमशृंखलाहरूलाई १८० डिग्रीमा अवलोकन गर्न सकिन्छ ।
- दक्षिणतर्फ रातिको समयमा पूर्वपश्चिम राजमार्गमा बस चलेका मात्रै होइन, मौसम खुलेको बेला (असोज-कात्तिक) भारतमा रेल चलेको समेत नांगो आँखाले देख्न सकिन्छ । एकै स्थानमा बसेर सम्पूर्ण हिमशृंखला, उच्च पहाड, मध्यपहाड, महाभारत पर्वत शृंखला, चुरे पर्वत शृंखला र तराईका फाँट हुँदै भारतको भू-भागसमेत एकै स्थानमा बसेर अवलोकन गर्न सकिने हुँदा यस स्थानलाई काभ्रेको सन्दकपुर भनेर चिनिन्छ । जुन छोटो समयमा सम्पूर्ण नेपालको अनुभूति तथा अवलोकन गर्न चाहने विदेशी तथा स्वदेशी पर्यटकको उत्कृष्ट गन्तव्य बन्न सक्छ ।
- सूर्योदय र सूर्यास्तको दृश्यावलोकन अति मनमोहक रूपमा गर्न सकिने स्थान घ्याङडाँडा, पाण्डव डाँडा, भूमिचुली, गोदावरी, भुरूङ लेक, ताराखसे लेक, हात्तीआल हुन् ।
- फागुनदेखि जेठसम्म ३० मध्ये ६ प्रजातिका ६ वटा रङका गुराँसका फूलहरूले महाभारतको जंगल निकै मनोरम देखिन्छ । विभिन्न सिजनमा बनै ढकमक्क हुने गरी फुल्ने प्राकृतिक फूलहरूले जो कसैलाई पनि मोहित गराउँछ ।
- ब्राह्मण, क्षेत्री, तामाङ, नेवार र शिल्पी जातिहरूको मिश्रित बसोबास छ ।
- रातो च्याउ, छरेको सात महिनामा पाक्ने मकैको ढिँडो, मह, विभिन्न साग तरकारी र सिस्नोका लागि रोशीको महाभारत क्षेत्र प्रख्यात छ ।
- रोशी क्षेत्रको एक चौथाइ स्थानमा प्रायः हिउँदको समयमा हिउँ पर्ने गर्दछ । महाभारत लेक हिउँदका दुई महिना हिमालय पर्वत जस्तै देखिन्छ, जसले छोटो समय भए पनि हिमालको झल्को दिन्छ ।
- बँदेल, मृग, घोरल, चितुवा, भालुजस्ता वन्यजन्तु तथा डाँफे, मुनाललगायतका चराहरू अवलोकन गर्न पनि यो स्थान उपयुक्त छ ।
- भूमिचुली शिखर जस्तै अर्को अग्लो स्थान गढी र घोडेचुली थुम्का पनि हो । यीनीहरूको उचाइ २३ सय मिटरदेखि २६ सय मिटर रहेको बताइन्छ, तर प्रमाणिक रूपमा मापन भइसकेको छैन ।
- निकै उचाइमा रहेका बस्तीहरू काने गाउँ, घ्याङडाँडा, जुगेपानी, भुइँचुली, निगालेलगायत हुन्, जहाँका फरकफरक स्थानबाट फरक दृश्य देख्न सकिन्छ, जसमध्ये केही स्थानहरूमा आन्तरिक तथा बाह्य पर्यटकको मागलाई मध्यनजर गर्दै सामुदायिक होमस्टे पनि निर्माण र सञ्चालनका चरणमा छन् ।
- तामाङ समुदायको झाँत्री नाच, ब्राह्मण समुदायको खैंजेडी भजन, बालुन, मन्दिरमा हुने भजन यहाँका कला संस्कृतिहरू हुन् । परम्परागत शैलीमा निर्मित ढुंगामाटो र काठबाट बनेका घरहरू पर्यटन मैत्री छन् ।
- रोशी क्षेत्र घुम्न आउने आन्तरिक तथा बाह्य पर्यटकको मागलाई मध्यनजर गर्दै होमस्टेहरू सञ्चालन गर्न ढिलाइ भइसकेको छ । बीपी राजमार्ग तथा मध्यपहाडी राजमार्गका कारण यो क्षेत्र राजधानी काठमाडौं प्रवेश गर्ने द्वार बनेको छ । यो सडक प्रयोग गर्नेहरूलाई लक्षित गरी धेरै होटल तथा रेस्टुरेन्ट खुल्नुपर्ने हो, तर सुरूआती चरणमै छ ।
- तराईबाट करिब तीन घण्टामा यस क्षेत्रमा मज्जाले आउन सकिन्छ । केही दिनका लागि भए पनि तराईको उखरमौलो गर्मी छल्न चाहनेहरूका लागि लक्षित गर्दै रोशी क्षेत्रका महाभारत लेकमा होमस्टे तथा रिसोर्टहरू खोल्न सकिन्छ ।

छोटै समय किन नहोस्, गाउँले परिवेशमा घुलमिल गर्न, गुन्द्रुक र ढिँडोको स्वाद लिन, सुकुल-गुन्द्रीमा रमाउन,

ताजा दूध, दही खान, ताजा तथा अर्गानिक खाद्यवस्तु खान र आफ्नो सन्तानलाई विगतको इतिहास देखाउन यो स्थान उपयुक्त छ । विदेशी पर्यटकका लागि हाम्रो जीवनशैली, कला संस्कृति, केमिकलरहित खाना, हाम्रा मठमन्दिर, गुम्बाहरू काफी छन् । विश्वका सम्पन्न देशका सम्पन्न मानिसहरू अहिले प्रकृतिलाई नै ठूलो मान्न थालेका छन्, जुन देशका नागरिक आँखाको शीतलताका लागि टिकट काटेर बगैंचामा हरियो हेर्न बाध्य छन् । उनीहरू अब प्राकृतिक बन्न खोजिरहेका छन् । उनीहरूका लागि पनि यो क्षेत्र उचित गन्तव्य हो । राजधानीबाट नजिक रहेको अत्यन्तै सुन्दर यस स्थानमा बसेर सम्पूर्ण नेपालको अवलोकन गर्न सकिने हुँदा छोटो समय नेपाल आएर सम्पूर्ण नेपालको विविधतालाई महसुस गर्न चाहने आन्तरिक तथा बाह्य पर्यटकका लागि यस स्थान उपयुक्त छ ।

५० वर्ष पुरानो चीज उद्योग

काभ्रेपलाञ्चोकको रोशी गाउँपालिका-११ जुगेपानी पौवामा स्विस सरकारको सहयोगमा बनेको चीज उत्पादन केन्द्र विगत ५० वर्षदेखि सञ्चालनमा छ । मासिक १५ लाखको हाराहारीमा कारोबार गरिरहेको छ । चीज उत्पादन केन्द्र २०२७ सालमा साबिकको भीमखोरी गाविस-१ जुगेपानी पौवामा स्थापना भएको हो । भीमखोरीको कातार्चे, केराबारी, पौवा, सोरे, छिमेकी जिल्ला सिन्धुलीको रामभेडालगायतका ठाउँबाट संकलन भएको दूध विभिन्न सहकारी संस्थाबाट गरी दैनिक रूपमा ७०० देखि ७५० लिटरसम्म जम्मा हुने गरेको छ । संकलित दूधबाट चीज, नौनी, पनिरलगायतका

उत्पादित वस्तु काठमाडौँस्थित दुग्ध विकास संस्थानको केन्द्रीय कार्यालय लैनचौरबाट बिक्री वितरण गरिन्छ । पनिर ११० देखि १२० किलोग्राम, प्रोसेष्ड चिज ७० देखि ८० किलोग्राम र मक्खन १८ देखि १९ किलोग्रामसम्म दैनिक उत्पादन हुने गरेको छ ।

रूख-बिरूवा एवं जीवजन्तु

रोशी गाउँपालिकाको १२ वटा वडामध्ये १० वटा वडाले छुने महाभारत पर्वत शृंखलामा चिलाउने, काउलो, विभिन्न प्रजातिका सल्लो, कालीकाठ, रक्तचन्दन, लाँकुरी, उत्तिस, अगेरी, खस्रु, विभिन्न प्रजातिका गुँरास, सादन आदि रूखहरू पाइन्छन् । हावापानीको भिन्नताका आधारमा विभिन्न वनस्पति पाइएझैं विभिन्न प्रकारका जन्तुहरू पनि यो जंगलमा पाइन्छन् । सामान्यतः घोरल, थार, मृग, भालु, चितुवा, बँदेल, दुम्सी र कसैकसैले बाघ पनि पाइन्छ भन्ने गरेको सुनिन्छ । चराहरूमध्ये डाँफे, मुनाल, च्याखुरा, कालिज, तित्रा, मयूर, प्युरा, जुरेली, ढुकुर, धोविनी, काग, रानी चरी, लाटोकोसेरो, हलेसो, कलचौडे, चाँचर आदि पाइन्छन् ।

रोशी गाउँपालिकामा जडीबुटीको सम्भावना

रोशी क्षेत्रको महाभारत लेक र यस आसपासमा पाइने जडीबुटीमध्ये दुई सयभन्दा बढीको पहिचान भइसकेको छ । पाँचऔंले, सुगन्धवाल, लोठसल्ला, सतुवा, ठूलो ओखती, सिलावेद, ब्रामी, ओखर, सिन्कौली, सतुवा, चिराइतो, धसिङ्गरे, सिस्नु, निमपत्ता, पाखनवेद, घिउकुमारी, अमला, हर्रो, जटामसी, कट कटुकी, चिराइतो, सर्पगन्ध, देवदार, भलायो, असुरो, शिलाजित, लताकस्तुरी, कुरिलो, टिम्मुर, सेतावाज, बुकीफूल, तीतेपाती, रातो च्याउ, गुच्ची च्याउ, साधारण च्याउ, सल्लाको खोटो, काउलाको बोक्रा, विषफेज, कोकिलाजस्ता दुर्लभ जडीबुटी पाइन्छन् । गाउँपालिकाले जडीबुटी अध्यायन-अनुसन्धानका लागि बजेट विनियोजन गरी काम अगाडी बढाएको छ ।

तर जडीबुटीको प्रचुर सम्भावना हुँदाहुँदै पनि यसको उचित संरक्षण र संवर्द्धन हुन सकेको छैन । जडीबुटीलाई प्रशोधन तथा व्यवसायीकरणको प्रयास गर्न बाँकी नै छ । दुर्लभ

तथा मूल्यवान् र अतिउपयोगी जडीबुटी खेर गइरहेका छन् । सीमित व्यक्तिहरूले बीउ नै मासिने गरी संकलन गर्ने र कौडीको मूल्यमा बिक्री गर्ने गरेको सुनिन्छ । रोशी क्षेत्रको अहिलेको विडम्बना भनेकै यही हो ।

जडीबुटीहरूको आर्थिक महत्वबारे अधिकांश स्थानीयवासी अनभिज्ञ रहनु नै समस्याको मुख्य कारण हो । स्थानीय बासिन्दालाई जडीबुटीको महत्वबारे चेतना नहुनु, संकलनकर्ताले आफ्नो श्रमको उचित मूल्य नपाउनु, जडीबुटीको परिणाम यकिन नहुनु, उचित संकलन विधि थाहा नहनुलगायतका समस्याका कारण रोशी गाउँपालिकाका जनताले जडीबुटीबाट खासै फाइदा लिन नसकेको गाउँपालिकाका प्रमुख डीबी लामाको भनाइ छ ।

पालिका प्रमुख लामा भन्नुहुन्छ- आर्थिक विकास एवं सम्पन्नतालाई गति दिन दुर्लभ महत्वपूर्ण जडीबुटीहरूलाई संरक्षण र संवर्द्धन गर्न आवश्यक छ । प्रशोधन केन्द्रको स्थापना गरी जडीबुटी तथा लघुवन पैदावरको माध्यमबाट रोजगारको अवसरहरू सिर्जना गर्ने हो भने रोजगारीका लागि रोशी क्षेत्रका युवाहरू यहाँबाट बाहिर जानु पर्दैन । व्यवस्थित रूपमा संकलन र जडीबुटी खेतीसम्बन्धी प्रविधि विकासका लागि पालिकाले काम सुरू गरिसकेको छ । कुन जडीबुटी कति महत्व छ, केही जानकारी छैन, परिश्रममा कति लगानी भएको छ, दिगो रूपमा कसरी निरन्तरता दिन सकिन्छ, यस विषयमा कुनै सर्वेक्षण हुन सकेको छैन । जडीबुटीसम्बन्धी ठोस नीति नियम तथा कार्यक्रम ल्याउने तयारीमा गाउँपालिका जुटेको छ । कुल क्षेत्रफलको करिब ४० प्रतिशत भाग वन क्षेत्रले ढाकिएको छ । सामुदायिक वन र निजी जग्गा धनीले सीधै स्थानीय संकलकलाई जडीबुटी बिक्री गर्ने भएकाले त्यसको आधिकारिक तथ्यांक पनि थाहा पाउन सकिएको छैन ।

रोशी गाउँपालिकामा कृषिको सम्भावना

निर्वाहमुखी र व्यावसायिक कृषिको वर्तमान अवस्थालाई गाउँपालिकाले मूल्य अभिवृद्धि कृषिमा (Value Add) मा बदल्न जरूरी देखिएको छ । रोशीका महाभारत शृंखलाअन्तर्गत रहेका पहाडी क्षेत्रमा अमिलोजन्य फलफूलका लागि उर्वरभूमि देखिन्छ । मौसम, सुन्तला, जुनारलाई सोझै बेच्ने वा मूल्य बढेको बेला बेच्ने गरी चिस्यान गृहमा राख्ने भन्ने विषयमा गम्भीर हुनुपर्ने भएको छ । टनका टन फल्ने अमिलोजन्य फलफूलबाट उच्च गुणस्तरको जुस वा क्यान्डी निर्माण गर्ने सम्भावनाको खोजी गर्दै संस्थागत गर्न योजना बनाउन आवश्यक छ । यसै गरी रोशीका केही उच्च भू-भाग वीऊ उत्पादन केन्द्रका रूपमा स्थापित भएका छन् । तर वीऊ उत्पादकले पाउने मूल्य राजधानी काठमाडौंमा विक्रि हुने मूल्यसँग तुलना गर्दा किसानले पाउने लाभ अत्यन्तै कम छ । राष्ट्रिय बजारमा प्रतिग्रामका दरले विक्रि हुने गाण्टे मुला, सलगम, ब्रोकली, रायो, बकुल्लालगायतका वीऊ रोशीका किसानहरूले बजारसम्म पहुचको अभावका कारण कौडीको भाउमा किलोका दरले बेचिरहेका छन् ।

साथै, रोशीका उच्च पहाडी भेगका कृषि उत्पादनहरूमा उत्पादित ठाउँको उचाइ, हावापानी खुल्ने गरी प्याकेजिङसहित रोशी नामको ब्रान्डबाट बजारको खोजी गर्न आवश्यक छ । यसका लागि संकलन केन्द्र, उपभोक्त समूह, वितरण समूह जस्ता व्यवस्थापकीय पक्षको खोजी गर्दै संस्थागत गर्न आवश्यक छ । सात महिनामा पाक्ने तोरी, मकै, आलु, गहुँ, जौ, फापरजस्ता उत्पादन तीन महिनाभन्दा कम समयमा पाक्ने खाद्यबालीसँगै मिसाएर बजारमा पठाउने अहिलेको प्रचलन रोक्दै विकल्प खोजिनुपर्छ । रोशी ब्रान्डमार्फत रोशीका उच्च गुणस्तरीय र अर्गानिक सामग्रीहरूको बेचबिखनका लागि बजारीकरणको अध्ययन आवश्यक भएको गाउँपालिकाले महसुश गरेको छ ।

साझा बस्ती विकास योजना

(पर्यटकीय लक्ष्यसहित आधुनिकता)

रोशीका धेरैजसो उच्चस्थलहरूमा पातलो घर संख्याका कारण नागरिकहरूलाई अपेक्षाकृत सेवासुविधा उपलब्ध गराउन कठिन छ । हरेक वडा, गाउँ, टोल र घरसम्म सडक खन्ने अघोषित नयाँ अवधारणाका कारण वडाहरूमा विनियोजित बजेटको ठूलो भाग बर्सेनि सडक निर्माण र मर्मतमै खर्च हुने गरेको तथ्यांकले देखाउँछ । कम जनसंख्या र घर भएका क्षेत्रहरूलाई एकीकृत बस्ती विकासअन्तर्गत समेटियो भने समृद्ध र राम्रो जीवनयापनका लागि सहयोग पुग्दछ । खेतीपातीका लागि अलग र बसोबासका लागि (पशुपालनसहित) अलग स्थानको व्यवस्था गर्न सके

घरघरमा सडक र बत्ती पुऱ्याउन सहज हुन्छ । आधुनिक बस्ती विकासका रूपमा गुरूयोजना र यही विधिमार्फत विद्यालय एकीकरण योजनाका लागि पहल गरिनुपर्छ । रोशी गाउँपालिकाले सुरू गरेको शिक्षक समायोजन वा विद्यालय मर्जरको योजना बनाउँदा आवासीय हुन आवश्यक छ । कठिन भूगोलमा रहेका विद्यार्थीमा समायोजनमार्फत कक्षा ८ देखि १२ सम्म पूर्णतया आवासीय नीतिअन्तर्गत विद्यार्थीले आफैंले तरकारी उत्पादन गर्ने कृषिको विधि र व्यावहारिक तथा प्रयोगात्मक अभ्यास सैद्धान्तिक ज्ञान दिने गरी अतिरिक्त पाठ्यक्रम विकास गर्नुपर्ने विषयमा गाउँपालिकाले आन्तरिक रूपमा छलफल सुरू गरेको छ ।

हायु जाति

रोशी गाउँपालिका-१० मा हायु जातिको बसोबास छ । हायु लोपोन्मुख जाति हो । हायु जातिको संरक्षणका लागि सरकारले विशेष कार्यक्रम ल्याएको छ । यो कार्यक्रमबाट

यहाँका हायुहरू पनि लाभान्वित भएका छन् । वडाध्यक्ष दूधराज तामाङका अनुसार यहाँ हायु जाति ११ घर छन् । जनसंख्या ७१ छ । प्रत्येकलाई राज्यले सामाजिक सुरक्षा भत्ताअन्तर्गत मासिक तीन हजार रूपैयाँ दिने गरेका कारण हायु जातिको जीवनस्तर सुधारोन्मुख छ । त्यो भत्ता धेरैले सदुपयोग गरेका छन् । उदाहरणका लागि शुरबहादुर हायुले दुईजना छोरीहरूलाई स्टाफ नर्स बनाएका छन् । एकजनाले रोशी गाउँपालिककै स्कुल स्टाफ नर्स किट् नी सेन्टर, काठमाडौमा काम गर्दैछन् भने अर्कीले एक स्कुल, एक नर्स अभियानअन्तर्गत स्थानीय स्कुलमा काम पाएकी छन् ।

वडा कार्यालय नजिकै रहेको हायु बस्तीमा स्थानीय सरकारले सडक, खानेपानी र बिजुलीको सुविधा पुऱ्याएको छ । हायु बस्ती बीपी राजमार्गको वाल्टिङबाट पैदल तीन किलोमिटर र धुले सडक आठ किलोमिटरको दूरीमा पर्छ । हायु जातिका ११ घरपरिवारभित्रै मामाचेली फुपूचेलाबीच बिहेबारी चल्छ । बूढापाकाहरूले हायु भाषा प्रयोग गर्छन् । प्राकृतिक धर्म मान्छन् । भूमि पूजा गर्छन् । मृत्यु संस्कार तामाङ जातिको जस्तै हो । पण्डित आफ्नै हुन्छ । अन्यत्र बसाइँसराइँ गरेका कारण पनि यहाँ हायुको जनसंख्या थोरै भएको हो । अन्यत्र जानेले आफूलाई राईका रूपमा चिनाउने गरेको देखिएको छ ।

यस जातिको बसोबास मुख्यतः सिन्धुली, उदयपुर, रामेछाप जिल्लामा पनि छ । तर सबै ठाउँमा अत्यन्त न्यून संख्यामा । किराँत वर्गका हायु जाति सिन्धुली र रामेछाप जिल्लाका केही ग्रामीण इलाकामा बस्ने गरे पनि हेर्दा उनीहरू राईभन्दा पनि लिम्बूहरूझैँ देखिन्छन्। सुदूरपूर्वका लिम्बू जातिको भाषासँग पनि हायु जातिको भाषा मेल खान जान्छ। हायुहरूले आफूहरूलाई राई, लिम्बू र सुनुवारहरूका कान्छा भाइ भनेर भन्ने गरे पनि यसको प्रामाणिकता किराँत वा राई लिम्बूहरूका धार्मिक ग्रन्थ आदिमा उल्लेख भएको पाइँदैन । तर हायुहरूका बारेमा सुनुवार वंशावलीमा भने एउटा किंवदन्ती वा कथन उल्लेख गरिएको पाइन्छ ।

तामाङ जाति, संस्कृति, परम्परा र संस्कार

गुणराज मोक्तान
गाउँपालिका सल्लाहकार सदस्य

रोशी गाउँपालिकामा ६२ प्रतिशतभन्दा बढी तामाङ समुदायको बस्ती भएकाले उनीहरूको धर्म, संस्कृति, सस्कार र परम्पराबारे अन्य समुदायले पनि जानकारी राख्नै पर्ने हुन्छ । नेपाली समाजले आधुनिकीकरणको नाममा आफ् नो परम्परागत रीतिरिवाज, धर्म, संस्कृतिप्रति सचेत रहन नसक्नु देशका लागि गम्भीर संकट निम्त्याउनु हो । यसर्थ, तामाङ समुदायको परम्परा, संस्कृति र सस्कारबारे संक्षिप्तमा चर्चा गरिएको छ । सर्वप्रथम तामाङ को हुन् भन्ने जान्न जरूरी छ । तामाङ जाति नेपालका विभिन्न आदिवासी जनजातिहरूमध्ये एक हो । आफ्नै साझा भूगोल भएको जाति हो तामाङ । तामाङहरूको साझा भूगोललाई ताम्सालिङ भन्ने गरिन्छ । तामाङ जाति नेपालका प्राचीन जातिहरूमध्ये एक हो । यो जातिले काठमाडौं उपत्यकालाई आफ्नो प्राचीन मूलथलो मान्दछ । नेपाल सरकारले सूचीकृत गरेका विभिन्न ५९ आदिवासी जनजातिहरूमध्ये तामाङ एक हो । यस जातिको आफ्नै भूगोल, धर्म, इतिहास, भाषा, भेषभूषा, रहनसहन, सामाजिक संरचना, संस्कार एवं सांस्कृतिक मान्यता रहेका छन् । तामाङ जातिको मुख्य बसोबास क्षेत्र काठमाडौं उपत्यका र यसको आसपासका जिल्लाहरू रसुवा, मकवानपुर, नुवाकोट, धादिङ, काभ्रेपलाञ्चोक, सिन्धुपाल्चोक, रामेछाप, दोलखा, सिन्धुली हो । यसका साथै मुलुकका विभिन्न क्षेत्रमा तामाङहरूको बसोबास रहेको छ । तामाङहरू नेपालबाहेक भारतको सिक्किम, दार्जिलिङ, आसाम, नागाल्यान्डका साथै भुटान र बर्मालगायत मुलुकमा बसोबास गर्दछन् ।

> **तामाङहरूको छेवर मामाबाट गराइन्छ । छेवर ३ वर्षदेखि १३ वर्षसम्म जुनबेला गरे पनि हुन्छ । यो अवसरमा चेलीबेटीले दही, खसी, रक्सी, सेलरोटी, कुखुरा आदि कोसेली ल्याएर सघाउने चलन छ ।**

वि.सं. २०६८ सालको जनगणनाअनुसार नेपालमा तामाङहरूको जनसंख्या १५,३९,८३० रहेको देखाइएको छ । तर, तामाङहरूले आफ्नो जातिको जनसंख्या २० लाखभन्दा बढी रहेको दाबी गर्दै आएका छन् । २०६८ सालको जनगणनाअनुसार यस जाति पाँचौं स्थानमा पर्दछ । तामाङ जातिलाई चिनाउने सशक्त माध्यम भाषा नै हो । नेपालको विभिन्न जीवित भाषाहरूमध्ये तामाङ भाषा अन्य भाषाको तुलनामा निकै अगाडि छ । तामाङ भाषा भोट-बर्मेली भाषा परिवारअन्तर्गत पर्दछ । तामाङ जाति बौद्ध धर्म मान्दछन् त्यसैले तामाङ जातिको जन्मदेखि मृत्युसम्मको सम्पूर्ण कर्म बौद्ध दर्शनबाट निर्देशित भएको छ ।

तामाङ समाजमा जन्म

गर्भधारणदेखि विवाह हुनुअघिसम्म गरिने सबै संस्कारहरूलाई जन्मसंस्कार अन्तर्गत समावेश गरिएको छ । तामाङ समुदायमा सामान्यतः बालक जन्मेको तीन दिनपछि नै न्वारन गरिन्छ । ठाउँ विशेष यसमा केही परिवर्तन भए पनि सामान्यतः ९ वा ११ दिन भित्र न्वारन गर्ने चलन छ । कतै बच्चाको बाबुले न्वारन गर्ने चलन छ भने अधिकांश तामाङले लामागुरूबाट बौद्ध धर्मशास्त्रअनुसार नै न्वारान गरि बच्चाको नामकरण गराउने चलन छ । छैठीको दिन सुत्केरी आमा र बच्चालाई नुवाइधुवाइ गराएर कोठामा चोखो पानी छर्किने र दियो बाल्ने चलन पनि छ ।

छोरीलाई ५ महिनामा र छोरालाई ६ महिनामा पास्नी गराइन्छ । जेठो छोरा वा छोरीको भात खुवाई मैना चराको चुच्चोबाट गराउन सके चराजस्तै मीठो बोली बोल्ने विश्वास अझै पनि छ । तामाङहरूमा भात खुवाइको अवसरमा आफ्ना नातागोता र छिमेकीले बच्चालाई उपहारको साथै रूपैयाँ, पैसा दिने र मीठोमीठो

पकवान बनाई लगिदिने प्रथा पनि चलनचल्तीमा छ । तामाङहरूको छेवर मामाबाट गराइन्छ । छेवर ३ वर्षदेखि १३ वर्षसम्म जुनबेला गरे पनि हुन्छ । यो अवसरमा चेलीबेटीले दही, खसी, रक्सी, सेलरोटी, कुखुरा आदि कोसेली ल्याएर सघाउने चलन छ । बच्चाका आमाबाबुले आफ्ना चेलीबेटीलाई गच्छेअनुसार दक्षिणा दिन्छन् र निम्तालुहरू नाचगान गरी रमाइलो गर्दछन् ।

तामाङहरूको परम्परागत गाउँ संगठनमा सात सदस्य हुन्छन्, जस्तो चोहो (अध्यक्ष), मुल्मी (गाउँको मुखिया), ङाप्ता (लामा, पुरोहित), डोप्ता (साधु) आला (ठालु), ताम्बा (वंशावली जान्ने व्यक्ति) अनि गुरमी गोडाई अर्थात् सचिव ।

तामाङहरूलाई मुर्मी पनि भन्ने चलन छ । तर, यो शब्द मुल्मीको अपभ्रंश भएको हुन सक्ने एकथरीको तर्क छ । गाउँको ठालुलाई मुखिया भनेझैं तामाङहरूको सामाजिक जीवनमा मुल्मी एक महत्वपूर्ण पद हो । मुल्मीको स्थान एक व्यक्तिले लिएपछि अर्को व्यक्तिको पालो आउँछ । साधारणतः हरेक वर्षको संसारी वा भूमि पूजाको निमित्त मुल्मी चुनिन्छन् । पहिलेपहिले सरकारी मालपोत उठाउने काम पनि मुल्मीको जिम्मामै हुन्थ्यो । स-साना झैझगडा मिलाउने र पुर्पक्ष गर्ने काम मुल्मीले नै गर्थे । काठका फल्याक, चेप्टो खरी ढुंगा, खर र छ्वालीले छाएका घरहरू साधारणतया दुईतले हुन्थे । माथिल्लो तलाले भकारी अर्थात् भण्डारको काम दिन्थ्यो भने भान्छाघर र सुत्ने कोठा भुइँतलामै हुन्थ्यो । गहनाहरूमध्ये कर्ण फूल, ढुंग्री र शिरफूल तामाङहरूबीच लोकप्रिय थिए । शिरफूललाई तामाङ भाषामा म्हारम्हेन्दो र शिरबन्दीलाई रिङा भनिन्छ । विवाहित महिलाहरूले पोते लगाउने चलन पछि मात्र सुरू भएको हो । सुँगुरको मासु, लसुन, पाहा र सिस्नु घरभित्र ल्याएर पकाउनु हुँदैन भन्ने मान्यता अधिकांश तामाङहरूमा छ ।

तामाङ समुदायमा विवाह (ब्रेल्साङ)

तामाङ जातिमा आफ्नै मौलिक वैवाहिक संस्कार रहेको छ । विवाह समारोहमा दाम्पत्य जीवन सुखद एवम् सफल होस् भनेर लामा गुरूहरूलाई अनिवार्यरूपमा टाशीघेपा र टाशीछेक्पा अर्थात् शुभ मोलम पाठ गर्ने प्रचलन छ । तामाङ जातिमा फुपूचेली र मामाचेलाको छोरोछोरी बीचमा पनि विवाह चल्ने प्रचलन छ । हिजोआज भने त्यो प्रचलनलाई निरूत्साहित गर्दै गएको पाइन्छ । आफ्नो स्वाँगैभाई (सहगोत्री) बाहेक अन्य थर, जातिबीचमा ठाउँ विशेषको संस्कारअनुसार विहेबारी हुने गर्दछ । तामाङ जातिमा मागी बिहे र भागी बिहे दुवै स्वीकार्य छन् । मागी बिहेमा केटापट्टिबाट लमी जान्छन्, लमीको भूमिका ताम्बले गर्दछन् । किनभने तामाङ समाजमा प्राचीन रीतिरिवाज र वंशावलीसम्बन्धी जानकारी ताम्बलाई धेरै हुन्छ । लमीले कुरा छिनेपछि केटापट्टिबाट सगुन लानुपर्छ । जसमा कुखुरा वा खसी, सेलरोटी र रक्सी हुन्छन् । सगुन लगे पछि मात्र विवाहको दिन, रीत (कोसेली) जन्तीको संख्या र अन्य तयारीको कुराहरू तोक्ने गरिन्छ । जन्ती जाँदा तामाङहरू मौलिक लोकबाजा डम्फु बजाउँछन् । डम्फुवालाहरू नाच्दै जान्छन् । जन्ती आइपुग्दा केटीपट्टिकाले गर्ने प्रथम स्वागतमा बाटोमा सगुन (रक्सी, फूल, चारवटा रोटी) आदि राख्दछन् । उक्त सगुन दुलाहले छ्योतो गर्ने अर्थात् जन्ती जाने र स्वागत गर्ने सबैलाई अर्पण गर्ने गर्छन् । जन्ती केटीको घरआँगनमा पुगे पछि केटीको बुवा वा अभिभावकले जन्ती पर्सने चलन छ । स्वयंवर गर्ने चलन पनि तामाङ जातिमा प्रचलित छ । जन्तीहरूलाई सगुन खुवाएर दुलहालाई आसनमा राखेपछि दुलहीको दाजु वा भाइले दुलहीलाई बोकेर ल्याई सँगै बसाउँछन् ।

फेरि एकपटक सगुन खुवाएपछि कार्यक्रम सुरू हुन्छ । दुवैपट्टिका ताम्बहरूले आ-आफ्ना पक्षका पुर्ख्यौलीसम्बन्धी कुरा एकअर्काको परिवारलाई बताउँछन् । डम्फुवालाहरू एकअर्कालाई सवालजवाफ गर्दै नाच सुरू गर्दछन् । ताम्बा गीतपछि रात्रिभोज सुरू हुन्छ । यसमा केटा र केटी पक्षका व्यक्तिहरू सामेल हुन्छन् । आफ्नो छोरीचेली कुटुम्बलाई सुम्पने बेलामा तपसिलका चार प्रकारका वस्तुहरू साक्षी राख्ने गरिन्छ । १. विवाह हुने स्थानका अलौकिक ज्योहो ज्योमो (देवी देवता)हरू, २. हिमालमा हुने डाँफे अनि तराईमा पाइने मयूरको प्रतीकस्वरूप कुखुराको भाले, ३. नदीमा पाइने गोही र कछुवा आदिको सम्झनास्वरूप जिउँदो माछा र ४. विवाहस्थलमा भएका सम्पूर्ण

न्वारन :
लामाद्वारा जन्मेको ७ दिनदेखि १३ दिनसम्म गरिने विधि,

अन्नप्राशन :
जन्मेको ६ महिनादेखि ९ महिनासम्म गरिन्छ,

छेवर :
जन्मेको ३ वर्षदेखि ९ वर्षसम्म,

बूढो अन्नप्राशन :
वृद्ध भएर दाँत झरेर फेरि उम्रेमा गर्ने अन्न प्राशन ।

सज्जन महानुभावहरू। यिनै चार प्रकारका साक्षीहरूको रोहवरमा मात्रै तामाङ जातिले आफ्नो छोरीचेली कुटुम्बलाई जिम्मा लगाउँछन् । यही तामाङ संस्कृतिलाई तामाङ जातिमा छोंगोर, घासा वा चारदाम भनिन्छ । यही चारदाम गर्ने समयमा तामाङ जातिको ताम्बाले हाम्रो छोरीबेटी तपाईं कुटुम्बलाई सुम्पिए तापनि हाम्रो हुई अर्थात् थर चाहिँ हजुरहरूलाई सुम्पेका छैनौं भनी माइतीकै थर रहने कुरा बताउँछ, तसर्थ यही कारणले तामाङ चेलीको थर परिवर्तन हुँदैन । चारदामको समयमा ताम्बा र गान्बाले तामाङ लोकशैलीमा आज सुपुत्री पूर्ण स्कन्धले बाँधिएको कायस्वरूप ..... (केटीको नाम ठेगाना) ..... नामले परिचित चेली ..... (केटाको नाम ठेगाना) साथ जीवनसाथीका रूपमा सुम्पिँदैछौं । यो सन्देश यस गाउँका अलौकिक ज्यहोज्योमो (देवीदेवता) लगायत सजीव रूपमा रहेको यस भेगका हिमालय पर्वतका डाँफे र समथर तराईका घना जंगलका मयूर अनि मुनाल चराले सुनोस् भनी प्रतिनिधिका रूपमा सञ्चार संवाहक परेवा वा सुनपंगी कुखुराको भाले राखिएको छ । नदीनालामा रमाउने जलचर माछा, गोही र कछुवा आदिले थाहा पाओस् भनी प्रतिनिधिका रूपमा माछालाई ल्याएका छौं भने यस विवाहमण्डपमा विराजमान सम्पूर्ण सज्जनवृन्दहरूलाई साक्षी राखी आजको मितिदेखि हाम्री चेली सुश्री ..... (केटीको नाम) ..... लाई तपाईंहरूको छोरा ..... (केटाको नाम)...को हातमा जिम्मा लगाएका छौं । पाले पुण्य मारे पाप भनेर हामीले हाम्री चेली दिएका छौं, हाम्री चेली तपाईं ..(केटाको नाम)....रेम्बोर्छेको जीवनसाथी अथवा पत्नीको रूपमा रहेता पनि हाम्रै थर नै जीवनपर्यन्त रहिरहनेछ ।

हाम्रो चेली आजदेखि ज्वाइँलाई सुम्पे पनि हड्डी चाहिँ होइन' भन्ने चलन छ । त्यसको अर्थ जीवनको अन्तिम घडीसम्म माइतीको पनि हक लाग्छ भन्ने हो र तामाङ चेलीको बिहेपश्चात् पनि थर (हुई) फेरिन्न भन्ने हो । यही कारणले गर्दा कुनै पनि तामाङ चेलीको मृत्यु संस्कार (घेवा) को बेला माइती खलकलाई अस्तु बुझाउनुपर्ने परम्परा छ । यसरी विधिवत् तरिकाले समारोह अन्त्य भइसकेपश्चात् ती साक्षीको रूपमा ल्याइएको डाँफे र मुनाल पंक्षीको प्रतिनिधि परेवा वा कखुराको भाले, गोही र कछुवाको प्रतिनिधि माछालाई आ-आफ्नो ठाउँमा जिउँदै छोडिदिनु पर्दछ अनि मात्रै दुलहा-दुलहीको दाम्पत्य जीवन सुखमय हुनेछ भनिन्छ । त्यसपछि टीकाटालोमा दुलहीका कुल कुटुम्बले दम्पतीलाई टीका लगाउने र गच्छेअनुसार उपहार दिने चलन पनि छ । भोलिपल्ट बिदा हुनुभन्दा अघि सम्धी भोज हुन्छ ।

दुलही लिएर फिरेका जन्तीलाई दुलाहको घरमा जितौरी खुवाउने चलन छ, जसबाट धेरै वर्षपहिले दुलहीलाई जितेर ल्याउनुपर्ने रीतिरिवाज भएको अनुमान गर्न सकिन्छ । यो जितापत्रको खाजापछि इष्टमित्र, कुलकुटुम्ब र चेलीबेटीले रक्सी, रोटी, फूल, माछा, मासु आदिले सत्कार गरी दुलहा-दुलहीलाई भित्र्याउँछन् । यो बेला ताम्बले दुलहीलाई दुःख दिने छैनौं भन्ने वाचा दुलहाकी आमा र दुलहाबाट गराउँछन् । हिजोआज कुनै गाउँ ठाउँमा सिन्दूर हाल्ने चलन पनि छ तर त्यो तामाङ जातिको मौलिक संस्कृतिभित्र पर्दैन । टीका लगाउँदा पनि रातो नभई सेतो टीका लागउने चलन छ । ताम्बले वाचा बँधाएपछि दुलहा-दुलहीको टाउको एक-अर्कासँग तीन पटक ठोक्ने र एकअर्कालाई जुठो खुवाउनुपर्ने, ठाउँ सारेर बस्नुपर्ने चलन छ । समाजका ठूलाबडाले टीका लगाएर सगुन खुवाएपछि बिहेको कार्यक्रम सकिन्छ ।

सामान्यतः तीन दिनपछि दुलही फर्काउने चलनलाई दोवरी-निवरी भनिन्छ । यो समुदाय सरल र सोझो हुने भएकाले सबै झन्झटपट्टि लाग्नुभन्दा वनपाखामा जुवारी खेलेको बखत एकअर्कासँग मायाप्रीति गाँसेर सुटुक्क भाग्ने पुरानो चलनलाई आधुनिकीकरण गर्दै लगिएको छ । परम्पराअनुसार दुई परिवारलाई चित्त बुझेको बेला एक सिसी रक्सी राखेर केटीका आमाबाबुको शिर उठाएपछि टीकोटालो र ढोगभेट गर्नासाथ उनीहरूको सम्बन्ध स्वीकार्य हुन्छ ।

तामाङ समुदायमा चौरासी

तामाङ समुदायमा पनि चौरासी वर्ष पुगेका बूढाबूढीलाई फेरि भात खुवाइ गर्ने चलन छ । ६ महिने बच्चाको पास्नी जस्तै कार्यक्रम राखिन्छ ।

तामाङ जाति बौद्ध धर्मको महायान सम्प्रदायका हुन् । महायानी बुद्धधर्मअनुसार आफन्तको मृत्यु भएको ४९औं दिनसम्म पञ्चशीलको पालना गर्नु पर्दछ ।

तामाङ समुदायमा मृत्यु संस्कार

तामाङ जातिमा अन्य जातिमा जस्तै मृत्यु संस्कारलाई महत्वपूर्ण संस्कारको रूपमा लिएको पाइन्छ । यिनीहरू बौद्ध धर्मावलम्वी भएका हुनाले यिनीहरू पूर्वजन्म र पुनःजन्ममा विश्वास गर्दछन् । मृत आत्मालाई मोक्ष दिन बौद्ध धर्मग्रन्थअनुसार लामाको विधिले यो कार्य सम्पन्न गरिन्छ । तामाङ

जातिमा मृत्यु संस्कार भित्र पर्ने विधिहरूलाई यहाँ राखिएको छ ।

क) शव उठाउने र शवयात्रा

यो समुदायमा मानिस मरेपछि लासको शिरको छेउमा दियो बालिन्छ । बौद्ध परम्पराअनुसार लामाहरूलाई खबर गरी बौद्ध धर्मशास्त्रको विधिअनुसार फुवा गर्ने लगायतका कर्महरू घरैमा गरिन्छ । लामाले साइत हेरेर मात्र शवयात्रासहित घाटमा लाने गरिन्छ । कुनैकुनै बेला दुई, तीन दिनपछिको साइत निस्किन्छ । यसो भएको खण्डमा छरछिमेकका मान्छे आएर पालैपालोसँग कुर्ने गर्दछन् । राता-पहेँला र सेता कपडाबाहेक अन्य परम्परागत शृंगारका वस्तुले सिंगारेर लास लैजाँदा घ्याङलिङ (धार्मिक सनाई) तथा ढ्यांग्रो, भ्र्याम्टा बजाउँदै अघि लाग्छन् । मूल लामा लासको ठीक अघिल्तिर रहन्छन् र घण्टी बजाउँदै, मन्त्र पढ्दै अघि बढ्छन् ।

> **मृत्यु संस्कारको बेलामा पनि तामाङ समुदायमा गीत गाउने चलन छ । थुन्दा सोर्बा (मृतकलाई बाटो खर्च दिने) काम सकेपछि मृतकले बाँच्दाको दैनिक जीवनचर्याको विषयमा ज्वाइँ (माक्पा) ले गीत गाउनुपर्दछ ।**

उनले हातमा लिएको लामो कपडाको ध्वजाको अर्को छेउ लासको खटसम्म तानिएको हुन्छ । स्वास्नीमानिसहरू मलामी जान यो समुदायमा रोकतोक छैन ।

ख) दाहसंस्कार

तामाङ जातिमा शवयात्रापछिको संस्कारमा दाहसंस्कारको क्रम आउँछ । तामाङहरू दाहसंस्कारको लागि प्रायजसो डाँडामा लाने चलन छ । यो समुदायमा नुन, तेल बार्ने चलन शास्त्रानुसार अनिवार्य नभए पनि कसैकसैले केही दिनसम्म बार्ने गर्दछन् । कसैकसैले ७ देखि १३ दिनभित्र स्यार्कतिङ्सी गर्छन् । तर, वास्तविक सुध्याइ (घेवा) धेरैजसोले ४९ दिनपछि गरेको देखिन्छ ।

ग) पञ्चशीलको पालना

तामाङ जाति बौद्ध धर्मको महायान सम्प्रदायका हुन् । महायानी बुद्धधर्मअनुसार आफन्तको मृत्यु भएको ४९औं दिनसम्म पञ्चशीलको पालना गर्नु पर्दछ । हिन्दु समुदायमा जस्तो कपाल खौरिने, नुन बार्ने, सेतो लुगा लगाउने आदि गर्न पर्दैन ।

घ) तामाङ समुदायमा घेवा परम्परा

तामाङहरूको अन्तिम संस्कार (समग्रमा) उनन्चास गर्ने, जुठो फुकाउने आदि सबै कार्यलाई घेवा भनिन्छ । घेवा तामाङहरूको अन्त्येष्टि प्रक्रिया हो । यो साधारणतः चार किसिमको हुन्छ । (१) बिहाने घेवा, (२) एक राते घेवा (३) तीन दिने घेवा र, (४) सो घेवा ।

१. बिहाने वा एक दिने घेवा : लामाको विधिअनुसार पहिलो दिनको घेवाको नाम एक दिने घेवा वा एक बिहाने घेवा भनिन्छ । एकदिने गर्न पनि दिनभरि लाग्दछ ।

२. एकराते घेवा : लामाकै विधि विधानअनुसार एक राते घेवा बिहान सुरू भएर दिन र रातभर गरेर त्यसको भोलिपल्टको बिहान सकिन्छ । जसको सन्तान छैन त्यस्ताले जीवित अवस्थामा आफैंले पनि यस किसिमको घेवा गर्दछन् ।

३. तीनदिने घेवा : तामाङहरूले मृतकको नाममा तीन दिनसम्म लामाको शास्त्रमा भएको सबै विधि विधान गरेर गरिने घेवा हो यो । पहिलो दिन थाल्ने, दोस्रो दिन फाल्ने, तेस्रो दिन वाङ र टिकाम्हेन्दोको काम हुन्छ ।

४. सो घेवा : सो घेवा कुनै व्यक्तिले आफ्नो जीवनकालमै गर्ने घेवालाई सो घेवा भनिन्छ । प्रायः सन्तान नहुनेहरूले आफू मर्नुअघि नै सो घेवा गर्ने परम्परा छ ।

घेवामा भाग लिने व्यक्तिहरूको आ-आफ्नै भूमिका हुन्छ । मूल पुरोहित लामालगायत उम्जे (बाजा बजाउने), लाइवा (खानपिनको हेरचाह गर्ने), कतुवाके (संयोजक), च्याङ्ला (सगुन वितरणको हेरचाह गर्ने), च्युवा (भाँडाकुँडाको रेखदेख गर्ने), बान्डिल्बा (भण्डारे) छ्याङ्बा (भाँडा माझ्ने) वातिबा (पँधेर्नी) ताम्बा (वंशावलीलगायत ऐतिहासिक कुरा जान्ने) गान्बा (भद्र भलाद्मी)ले तोकिएबमोजिम जिम्मेवारी पूरा गरिरहेका हुन्छन् । घेवामा आउने छरछिमेकी सबैले खाद्यान्न, तरकारी आदि बनाई-तुल्याई ल्याउने चलन पनि छ । अहिले नगद रकम दिएर सघाउने वा मृतकका परिवारलाई सहयोग गर्ने प्रथा बढ्दै गएको छ । मृत्यु संस्कारको बेलामा पनि तामाङ समुदायमा गीत गाउने चलन छ । थुन्दा सोर्बा (मृतकलाई बाटो खर्च दिने) काम सकेपछि मृतकले बाँच्दाको दैनिक जीवनचर्याको विषयमा ज्वाइँ (माक्पा) ले गीत गाउनुपर्दछ । यस्तो गीतलाई 'कल्पला व्हाई' भनिन्छ । यसरी ज्वाइँले गीत गाएमा मृतकले जीवनमा पापै गरेको रहेछ भने पनि मुक्ति मिल्छ भन्ने मत पाइन्छ ।

परदेश गएर कुनै व्यक्ति मरेको खबर प्राप्त भयो भने उसको परिवारले घेवा गरिसकेको रहेछ, तर मृतक भनिएको

व्यक्ति गाउँ फर्कियो भने उसलाई सोझै घर फर्कन दिइँदैन । एक-दुई दिन बाहिर बस्न लगाएर विधिपूर्वक एउटा ठूलो घ्याम्पोमा पसाएर घ्याम्पो फोरी निकालेपछि मात्र घरभित्र हुल्ने चलन छ ।

तामाङ समुदायमा चाडबाड तथा उत्सव

तामाङहरूले आफ्नो विभिन्न चाडपर्वमा बौद्ध धर्म र परम्पराअनुसार गुम्बा, माने र छ्योर्तेनमा पूजाआज गर्दछन् । तामाङहरू बौद्ध धर्मको महायानी सम्प्रदायभित्र पर्दछन् । उनीहरूको विभिन्न महत्वपूर्ण धार्मिक चाडपर्वहरूमध्ये बुद्धजयन्ती, सांस्कृतिक एवं धार्मिक पर्व अर्थात् नयाँवर्ष ल्होछारलाई प्रमुख चाडको रूपमा मान्दछन् । माघेसंक्रान्तिको चाड मनाउँदा घ्याङमा गएर पूजा गरिन्छ । जनै पूर्णिमालाई यो समुदायले गुरूपूर्ण भन्ने गरेको पाइन्छ । सो दिन नारा पूजा र भोज चल्ने गर्छ । घ्याङ चलाउन गुठीको झै सामूहिक जग्गा राख्ने चलन पनि छ । तामाङहरू चैते दसैं, वैशाखी वा बुद्ध पूर्णिमा, साउने संक्रान्ति, दसैं-तिहारजस्ता चाडहरू पनि मनाउने गर्छन् । तामाङ समुदायमा संसारी पूजा अर्थात् भूमि पूजा गर्नेहरू पनि छन्, जसलाई सिद्धस्थान भनिन्छ । आफ्नो थरअनुसारको फरकफरक कुलदेवता (फोला)को पूजा गर्ने प्रचलन पनि छ । कुलदेवताअनुसार फरकफरक प्रक्रियाले पूजा गर्छन् । कसैको लामाले कुलदेवताको पूजा गर्दछन् भने कतै बोन्बो (झाँक्री) ले कुलदेवताको पूजा गर्ने चलन छ । तामाङ जीवन, दर्शन र संस्कारमा मुख्यतया तीन सांस्कृतिक निकाय लामो समयदेखि प्रचलनमा छ । बोन्बो, लामा र ताम्बा । बौद्ध सम्प्रदायमा बदलिनुअघि तामाङहरू प्राकृत बोन थिए अर्थात् बोन्बोबाट सबै कर्म गर्दथे । पछि लामावाद पनि मिसियो । त्यसअघि नै मौखिक इतिहासविद्, संस्कृतिविद्को रूपमा ताम्बा (कथा भन्ने मान्छे) तामाङ समुदायमा अस्तित्वमा आए । तामाङ संस्कृतिको तीन खम्बा मानिने यी सांस्कृतिक धरोहरहरू अझै अस्तित्वमा छन् ।

नाच र परम्परा

तामाङ समुदायमा तेमाल जात्रा अत्यन्त प्रसिद्ध छ । यो जात्रामा तेमाल क्षेत्रका अन्तिम राजा रिञ्जेन दोर्जे (१८१९ सम्म) आफैं उपस्थित भई तामाङ संस्कृति र परम्परा संरक्षण गर्न हौसला दिने गर्थे । चैतपूर्णिमाको दिन लाग्ने यो जात्राका लागि मानिसहरू हिँडेरै काठमाडौं स्वयम्भू बौद्ध स्तूपामा अघिल्लो दिनै आउथेँ । रातभर स्वयम्भू बौद्ध स्तूपामा बत्ती बालेर स्तूपाको प्रदक्षिणा गरी मानेहरू घुमाउँदा आफूलाई धर्म हुने र मृतक आफन्तले मुक्ति पाउने विश्वास गरिन्छ ।

नेपाली समाजमा तामाङ सेलो अत्यन्तै लोकप्रिय छ । तामाङ सेलो भन्नासाथ हामी डम्फुको तालमा गाइएका चुट् किला, छोटा-मीठा गीत सम्झन्छौं । बिहे तथा चाडपर्वमा हातमा डम्फु लिएर फनफनी घुम्दै, कहिले बस्दै, कहिले उठ्दै हुल बाँधेर आमैले हो... आमैले.. भन्दै नाच्न गाउन रूचाउने रोशे तामाङहरूको निमित्त गीत र नाच जीवनको अभिन्न अंग डम्फु बनेको छ । डम्फु घोरलको छाला र कोइराला-काठबाट घेरा बनाई बाँसका किला प्रयोग गरी बनाइन्छ । यसरी बनाइएको डम्फुको आवाजमा सरस्वतीको स्वरजस्तो दिव्य हुन्छ भन्ने आमधारणा छ । नाचहरूमा डम्फु नाच, दोरा नाच, सरस्वती नाच र देउता नाच प्रमुख छन् । यी सबै नाचमा डम्फु प्रयोग गरिन्छ । धार्मिक जात्राहरूमा व्हाई गीत, फावर गीत, ताम्बा काइतेन गीत र देउता गीत गाइन्छ । दैनिक जीवनमा आधारित वा मायाप्रीतिको गीतलाई फापर गीत भनिन्छ, यी गीतहरू मेलापात, जात्रामा तरूण-तरूणीहरूबीच गाइने चुट्किला हुन् । बिहे, भोजभतेरमा गाइने धार्मिक अर्थपूर्ण लोकगीतलाई ताम्बा काइतेनको गीत भनिन्छ । सरस्वती नाच उत्सवहरूमा, देउता नाच पूजाआजामा र दोरा नाच मृत संस्कारको समयका नाच हुन् ।

तामाङ समुदायमा चन्द्र पात्रोको आधारमा निर्धारण गरिने माघशुक्ल पक्ष प्रतिपदा परेवा अर्थात् प्रथम चन्द्र महिनाको प्रथम दिन (ल्होकोर च्युङनी, १२ जीवहरूको वर्ष चक्रको आधारमा फेरिने) सोनाम ल्होछार वा लोसार, नयाँ वर्ष रमाइलो गरी मनाउने गर्छन् ।

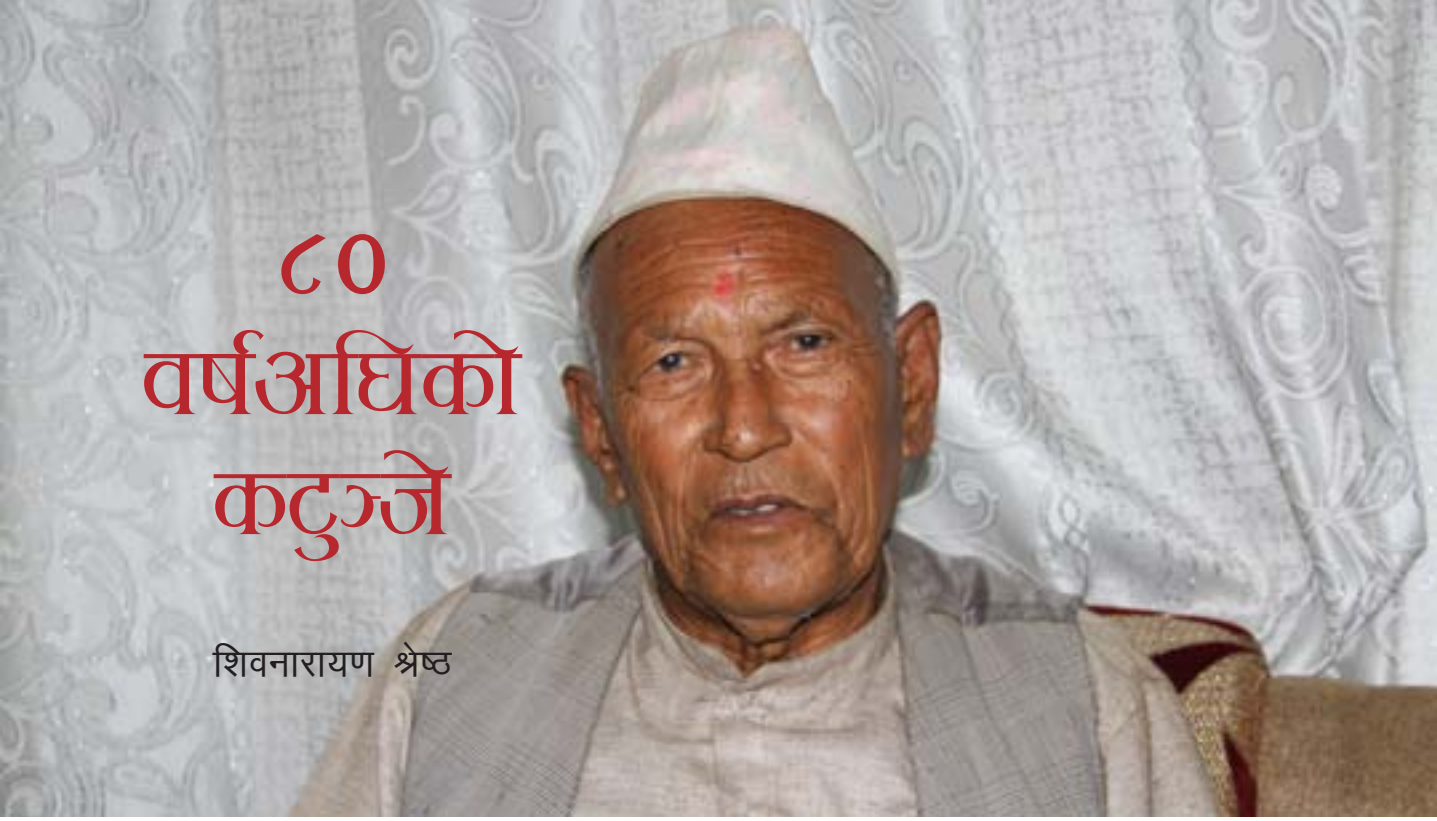

८० वर्षअघिको कटुञ्जे

शिवनारायण श्रेष्ठ

मेरो बुवा आमाको काखमै छँदा हजुरबुवा विद्यानारायण बनेपाबाट यहाँ आउनुभएको रहेछ । पूर्वबाट काठमाडौं आवत् जावत गर्नेहरू एकपटक बास बस्नै पर्ने ठाउँ भएकाले कटुञ्जेबेंसीमा व्यापारको सम्भावना देखेर हजुरबुवा आउनुभएको रहेछ । १९९९ सालमा म जन्मैं । बुवा सिंहनारायण व्यापार व्यवसायमा जम्नुभयो । म चाहिँ सामाजिक काममा लागैं । तत्कालीन कटुञ्जे गाउँ पञ्चायतमा प्रधानपञ्च भएर काम गरैं । त्यो बेला यो ठाउँमा हामी नेवारको एक घर र बाहुनहरूका चार-पाँच घर मात्रै थिए । बाहुनहरू हिउँदमा मात्रै बस्थे । वर्षाको बेला औंलो लाग्छ भन्दै माथि गाउँ जान्थे ।

त्यतिबेला व्यापार व्यवसायको कारोबार नगदमा भन्दा पनि वस्तु विनिमय नै थियो । गाउँघरकाले अन्नसँग सामान साट्थे । काठमाडौं आवत्जावत गर्ने यात्रुहरूले भने पैसा नै दिन्थे । आठ-दसवटा भैंसी पालेका थियौं । दूध दही प्रशस्त हुन्थ्यो । बास बस्ने तथा बटुवाहरूले दही किनेर खान्थे । आमा, हजुरआमा, फुपूहरूले रातभर मकै भटमास भुट्नु हुन्थ्यो । दैनिक सय-डेढ सय माना दही र आठ-दस पाथी भुटेका मकै, पाँच पाथी जति बदाम तथा भटमास बिक्री हुन्थ्यो । दैनिक दुई धार्नी सक्खर बिक्री हुन्थ्यो । बास बस्नका लागि ठूलो टहरो बनाइदिएका थियौं । ठूलो घ्याम्पोमा पानीको व्यवस्था गरेका थियौं । अहिलेको जस्तो भात पकाएर बेच्ने चलन थिएन । एक मानादेखि एक पाथीसम्म भात पाक्ने तथा ढिँडो ओडाल्न मिल्ने करिब एक सय जति भाँडाकुँडा थिए ।

५०-६० वटा जति चुलोको व्यवस्था गरिदिएका थियौं । दाउराको व्यवस्था गरिदिएका थियौं । बटुवाहरू आफैं खाना पकाएर खान्थे । प्रतिव्यक्ति एकदेखि तीन पैसासम्म लिन्थ्यौं । दैनिक २२-२३ वटाभन्दा कम चुला कहिल्यै बल्दैनथे । दसैं-तिहारजस्ता चाडपर्वको आसपासमा त एक डेढ सयसम्म चुला बल्थे । यो व्यापारबाट हजुरबुवा तथा बुवाले प्रशस्त कमाइ गर्नुभयो । त्यो बेला पैसा कमाएपछि जग्गा किन्ने चलन थियो । अहिले गाउँपालिका रहेको स्थानभन्दा तल रोशीको किनारको क्रसरभन्दा दक्षिणतर्फको फाँटमा त्यो बेला पाँच हजार रूपैयाँ हालेर ५० मुरी धान हुने खेत किनेको सम्झना मलाई छ । पैसा बोक्न पाँचजना भरियाको व्यवस्था गरिएको थियो । पूर्व इलामदेखिका मान्छे काठमाडौं ओहोरदोहोर गर्ने मुख्य नाका भएकाले धेरै ठूलो चहलपहल थियो यहाँ । पूर्वपश्चिम राजमार्ग खुलेपछि विस्तारै कम हुन थाल्यो । बीपी राजमार्ग नबन्दासम्म धुकधुकी बाँकी नै थियो, जब बीपी राजमार्ग बन्यो, त्यसपछि कटुञ्जेबेंसीको बजार पूरै सुक्यो । अहिले गाउँपालिकाको केन्द्र बनेपछि र यहाँबाट दायाँबायाँ जाने स्थानीय सडक बनेपछि कटुञ्जेबेंसी फेरि फस्टाउन थालेको छ । राजमार्गमा

आवत्जावत गर्ने यात्रुहरू खाजा खान ओर्लने जक्सन हुन थालेको छ । तर होटल तथा रेस्टुरेन्ट नभएका कारण अपेक्षित लाभ यहाँका व्यापारीहरूले लिन सकेका छैनन् ।

हाम्रो पालासम्म पढ्नुपर्छ भन्ने चेतना आइसकेको थियो, तर त्यतिबेला स्कुल थिएनन् । बनेपामा राखेर हामीलाई पढाउन बुवाले सक्नु भएन । गाउँघरकै पण्डितहरूबाट अक्षर चिन्ने, सामान्य जोडघटाउ गर्न सक्ने शिक्षा लिएँ । सामान्य व्यापार व्यवसाय गर्न यति भए पुगिहाल्यो नि भन्ने थियो । पछि माथि डाँडामा एउटा प्रावि तहको स्कुल खुल्यो । जेठो छोरालाई त्यहीँ पढ्न पठाएँ । तर स्कुल जाने भनेर घरबाट निस्कने, दिनभरि बाटामा खेलेर बेलुका फर्कने गर्न थालेछ । भाइबहिनीहरू पनि यसरी नै बिग्रिन्छन् कि भन्ने चिन्ता लाग्न थाल्यो । सबैले प्रधानपञ्च भएर काम गर्न उकास्न थाले । आफ्नै अत्यन्त मिल्ने साथीको विरूद्ध चुनाव लड्न बाध्य भएँ । आफ्नै छोराछोरीको पिरले पनि मलाई गाउँमै एउटा हाइस्कुल नभई भएको थिएन । प्रधानपञ्चमा चुनाव जितेपछि पहिलो ध्यान स्कुल खोल्नेतिरै दिएँ ।

त्यतिबेला चन्दा उठाउन सजिलो थिएन । बडो सकसका साथ आफ्नै दुई रोपनी जग्गामा स्कुल स्थापना गरेँ । स्कुल भवन पनि त्यस्तै सकसका साथ एकजना विदेशी दाता खोजेर बनाइयो । क्षेत्री-बाहुनको बस्ती कम र तामाङ जातिको बस्ती अत्यधिक भएको यस क्षेत्रमा विद्यार्थी तथा शिक्षक जुटाउन पनि उत्तिकै समस्या भयो । टाढा-टाढाबाट शिक्षक खोजेर ल्यायौं । विद्यार्थीहरू जुटाउन शिक्षकलाई तामाङ गाउँमै बस्ने व्यवस्था मिलायौं । तर एकजना शिक्षकले गाउँकै चेली उडाइदिएछन्, अर्का शिक्षकले खसी चोरेर भागेछन् । त्यो अवगाल मैले नै बेहोर्नुपर्‍यो । ठूलो सास्ती पाएँ । भनेर साध्य नै छैन । विकास निर्माणका लागि बजेट आउँदैनथ्यो । श्रमदानबाटै गर्नुपर्थ्यो । त्यसका बाबजुद पनि सिँचाइका लागि केही कुलाहरू तथा खानेपानी आयोजनाहरू मेरो पालामा सम्पन्न भए । मेरो सक्रियतामा बनेको एउटा कुलोले त एक हजार मुरी धान फल्ने खेत सिँचाइ भइरहेको छ ।

रोशी गाउँपालिका : विकासको नवीन अवधारण

डीवी लामा
अध्यक्ष, रोशी गाउँपालिका

कार्यान्वयनको संक्रमणकाल : जनप्रतिनिधिका रूपमा मैले रोशी गाउँपालिका सम्हालेको साढे दुई वर्ष बित्यो । अर्थात् पाँच वर्षमध्ये आधा कार्यकाल बितेको छ । हामीले तीनवटा वार्षिक नीति तथा कार्यक्रम र बजेट ल्याइसक्यौं, अब दुईवटा ल्याउन बाँकी छ । मैले जे सोचेको थिएँ, जति काम गर्न सकिन्छ भन्ने लागेको थियो, त्यति सकिएको छैन । स्थानीय सरकारको पहिलो अभ्यास भएकाले लामो समय संक्रमणकालमै गुज्रिनु पऱ्यो । अर्थात् मुलुकमा यतिञ्जेल विधि निर्माणको संक्रमणकाल थियो । चुनाव सम्पन्न भएपछि कार्यान्वयनको संक्रमणकाल सुरू भयो । स्थानीय सरकार, त्यसमा पनि रोशी गाउँपालिकाको सन्दर्भमा भन्नुपर्दा पहिलो एक वर्ष त कर्मचारीको व्यवस्थापन तथा कानुन एवं नीति निर्माणमै अधिकांश समय खर्च भयो । गाविस र जिविसको धेरै लामो अभ्यास भएका कारण जनताले पनि पालिका सरकारको अवधारण बुझ्न सकेका थिएनन् । केका लागि पालिकाको अवधारण आएको हो ? भन्ने जनतालाई बुझाउन नै समय लाग्यो ।

संविधानले गरेको स्थानीय सरकारको परिकल्पनालाई हामीले व्यवहारमा रूपान्तरण गरिरहेका छौं । स्थानीय सरकारको पहिलो अनुभव भएकाले हामी सिक्दै पनि छौं । हामीले माथिबाट गाइड गरिदिने अवसर पनि पाएनौं । उदाहरणका लागि राष्ट्रियसभाको निर्वाचनमा एकल संक्रमणीय आधारमा मत हाल्दा स्थानीय तहका कतिपय जनप्रतिनिधिहरू अल्मलिएको मैले पाएँ ।

यो पालिकाबाट प्रतिनिधिसभा, प्रदेश सभा र राष्ट्रिय सभामा गरी सातजना सांसद छन् । गाउँपालिका भनेको हाम्रो मातहतको निकाय हो कि ? भन्ने भ्रमबाट उहाँहरू मुक्त हुन नसक्दा पनि समस्या उत्पन्न भएको छ । यसैगरी, संविधानले अलंकारिक

> **भौतिक पूर्वाधार निर्माण मात्रै विकास होइन, विकासको खुड्किलो मात्रै हो । विकासको मुख्य अवयव भनेको जनतामा सकारात्मक सोच पलाउनु हो ।**

रूपमा परिकल्पना गरेको जिल्ला समन्वय समितिलाई पहिलेको जिल्ला विकास समितिका रूपमा ब्युँत्याउने प्रयाससमेत गरिएको छ । पालिकासँग शून्य दशमलव ५ प्रतिशत बजेट मागेर जिल्ला समन्वय समितिलाई कार्यकारी निकायका रूपमा चलाउन थालिएको छ । यो संघीय अवधारणसँग मेल खादैन ।

रोशीको विकास मोडेल : भौतिक पूर्वाधार निर्माणलाई नै विकास ठान्ने अवधारणाले हाम्रो समाजमा जरो गाडेको छ । भौतिक पूर्वाधार निर्माण मात्रै विकास होइन, विकासको खुड्किलो मात्रै हो । विकासको मुख्य अवयव भनेको जनतामा सकारात्मक सोच पलाउनु हो । पहिलो कुरा, जनतामा शैक्षिक जागरण आउनुपऱ्यो । शैक्षिक जागरणले सकारात्मक सोच निर्माण गर्न सहयोग पुऱ्याउँछ । दोस्रो कुरा, आर्थिक समृद्धि हासिल हुनुपऱ्यो । आर्थिक समृद्धिले जनतालाई आत्मविश्वास जगाउँछ, जनता आफैं सक्षम हुन्छन् । त्यसैले मैले आर्थिक समृद्धि, भौतिक पूर्वाधार निर्माण तथा शैक्षिक जागरणलाई सँगसँगै अघि बढाउने गरी नीति तथा कार्यक्रम तर्जुमा गरेको छु ।

मैले चुनाव जित्नासाथ भनेको थिएँ- 'काभ्रे जिल्लाका १३ वटा पालिकामध्ये सबैभन्दा धेरै प्रतिशत निरक्षर जनता भएको, सबैभन्दा कम उच्च माध्यमिक विद्यालय भएको, सबैभन्दा कम स्वास्थ्य संस्था भएको, सबैभन्दा बढी भूगोल भएको, सबैभन्दा कम जनघनत्व भएको, विकासका पूर्वाधार सबैभन्दा कम भएको पालिकाको जिम्मा हामीले पाएका छौं, अर्थात् विकासका सबै सूचांकमा हामी ११औं नम्बरमा छौं । अबको पाँच वर्षपछि

यो ११औं स्थानबाट कति स्थान माथि उक्लन सक्छौं ? यो प्रश्नको उत्तर नै हाम्रो कार्यक्षमताको प्रश्न हो ।

हुन पनि मुलुकका अधिकांश जिल्ला पूर्ण साक्षर घोषणा भइसकेका छन्, तर राजधानी काठमाडौंसँगै जोडिएको, मुलुककै दोस्रो विश्वविद्यालयसमेत रहेको काभ्रे जिल्ला पूर्ण साक्षर घोषणा हुन बाँकी छ । यसरी बाँकी रहनुमा मुख्य कारक भनेको रोशी गाउँपालिका हो । अरू गाउँपालिका पूर्ण रूपमा साक्षर छन्, तर रोशीमा अझै पनि १० प्रतिशत निरक्षर छन् ।

आमाबाबुलाई राम्रो स्याहार गर्ने हरेक छोराबुहारीलाई लक्षित गर्दै गाउँपालिकाकाले श्रवणकुमार पुरस्कारको अवधारणा ल्याएको छ । यो पुरस्कार हरेक वर्ष १२ वटै वडाबाट छनोट गरेर एक-एकजनालाई प्रदान गरिन्छ ।

रोशी क्षेत्र इतिहासको लामो कालखण्डदेखि पछि परेको मात्रै होइन, सबै कुराले हेपिएको क्षेत्र हो । उदाहरणका लागि, पूर्वपश्चिम राजमार्ग निर्माण सम्पन्न नहुँदासम्म पूर्व इलामदेखि राजधानी काठमाडौं आवत्जावत गर्ने मुख्य नाका रोशी हो । रोशी क्षेत्रमा पूरै एक दिन हिँड्नुपर्थ्यो । रोशी गाउँपालिकाको नाम सकारात्मक ढंगले लिनेहरूभन्दा नकारात्मक ढंगले लिइने गरिएको छ । रोशीबासीको प्रतिष्ठा बढाउनु पनि हाम्रो पहिलो चुनौती हो । सकारात्मक सोचको विकास गर्नु पहिलो जरूरी काम हो भनेर मैले भन्नुको कारण यही हो ।

स्वास्थ्य चौकी हस्तारण कार्यक्रममा भवनको साँचो बुझ्दै अध्यक्ष लामा

रोशीको समृद्ध इतिहास : इतिहासको कुनै कालखण्डमा रोशी क्षेत्र समृद्ध थियो । यहाँको इतिहास गौरवशाली थियो । तामाङ राज्यको राजधानी यहीँ रहेको उत्खननद्वारा प्रमाणित भइसकेको छ । तर मुख्य पालिकाको सीमांकनका क्रममा मुख्य दरबार क्षेत्र अन्यत्र नै पऱ्यो । राजा रेन्जेन दोर्जेका पालामा धेरै टाढाटाढाबाट विद्वान बौद्ध भिक्षुहरू आउने गरेको इतिहासमा उल्लेख छ । गुरू रिम्पोछेले समेत यस क्षेत्रमा आएर तपस्या गरेको इतिहास छ । त्यतिबेला बल थरका राजा र मोक्तान थरका मन्त्री हुन्थे रे । सामाजिक ढाँचा पनि त्यहीअनुसार थियो । हरेक गाउँ र टोलमा शासन व्यवस्था सञ्चालनका प्रतिनिधिहरू हुन्थे । रोशी क्षेत्रको त्यो समृद्ध इतिहासलाई पुनः दोहोऱ्याउनुपर्छ । अहिलेको स्थानीय सरकारको अवधारणा पनि लगभग त्यही खालको छ । पदको नाम मात्रै बेग्लै हो, भूमिका उस्तै हो ।

हाम्रो अवधारणा : अहिलेका लागि रोशी क्षेत्रको समृद्धिको आधार कृषिबाहेक केही देखिएकै छैन । पर्यटन विकासका लागि पूर्वाधार नबनिसकेकाले मुलुकका नामुद पर्यटकीय क्षेत्रसँग रोशीले प्रतिस्पर्धा गर्नसक्ने हैसियत अझै केही वर्ष राख्दैन । कृषिबाटै आर्थिक उन्नति गर्नुको विकल्प छैन । हरेक घरले जबसम्म कम्तीमा मासिक ५० हजार रूपैयाँ आम्दानी गर्न सक्दैनन्, तबसम्म उनीहरू आत्मनिर्भर बन्न सक्दैनन् । अर्थात् विकासका पूर्वाधार पुगे पनि त्यसको उपयोग गर्न सक्दैनन् । अब छिट्टै नै रोशीमा १५ शैय्याको अस्पताल खुल्दैछ, तर अस्पताल खुलेर मात्रै भएन, उपचार खर्च जुटाउन सक्ने सामर्थ्य जनताको हुनुपर्छ । अब केही वर्षभित्र कटुञ्जेदेखि पनौतीसम्म रोशीको किनारैकिनार वैकिल्पक राजमार्गको निर्माण सम्पन्न हुँदैछ । सबै गाउँमा स्थायी सडकको सुविधा पुग्दैछ । वीपी राजमार्गले नभेटेका वडाहरू १, २, ३, ४, ५ र ६ को पहुँच गाउँपालिकासँग बढाउन चौकीडाँडा खहरेपाँगु सडकलाई पहिलो प्राथमिकतामा राखेका छौं । पहिलो वर्ष गाउँपालिकाले १ करोड २० लाख बजेट छुट्याएको थियो । यो वर्ष संघबाट १ करोड ६३ लाख बजेट पाएका छौं । यतिबेला रोशी गाउँपालिकाको सबैभन्दा उज्ज्वल पक्ष भनेको युवा जनशक्तिको प्राचुर्यता हो । वृद्धवृद्धाको संख्या थोरै छ । कमाउने उमेर समूहकाहरूको संख्या धेरै ठूलो छ, करिब ६० प्रतिशत होला । राजधानी काठमाडौं, बनेपा धुलिखेल नजिकै रहेकाले उनीहरूले रोजगारी पनि पाएका छन् । यतिबेला समृद्धि हासिल गर्न सकिएन भने भोलि अप्ठ्यारो पर्छ ।

अबको ३० वर्षपछि सामाजिक सुरक्षा भत्ता लिने उमेरका वृद्धवृद्धाको संख्या निकै ठूलो हुने अवस्था छ । रोशीको मात्रै होइन, मुलुककै समस्या हो यो । यसका लागि वृद्धाश्रमको अवधारणा विभिन्न स्थानीय सरकारले ल्याएका छन् । तर रोशी गाउँपालिका भने वृद्धाश्रमको पक्षमा छैन । वृद्धवृद्धाहरूले आफ्नै घरमा खुसी भएर बस्न पाउनुपर्छ । उनीहरूले स्वास्थ्य जाँचको सुविधासमेत घरमै पाउनुपर्छ । यसका लागि रोशी गाउँपालिका सघन रूपमा लागेको छ । आमाबाबुलाई राम्रो स्याहार गर्ने हरेक छोराबुहारीलाई लक्षित गर्दै गाउँपालिकाकाले श्रवणकुमार पुरस्कारको अवधारणा ल्याएको छ । यो पुरस्कार हरेक वर्ष १२ वटै वडाबाट छनोट गरेर एक-एकजनालाई प्रदान गरिन्छ ।

अहिलेसम्मका प्रयास : रोशी गाउँपालिकाको आर्थिक समृद्धिका लागि कृषिबाहेक अर्को विकल्प देखिएकै छैन । तर व्यावसायिक कृषिका लागि फराकिलो जमिन पनि छैन । बीपी राजमार्ग आसपासमा थोरै समथर फाँटहरू छन्, तर ती फाँटहरूको अधिकांश खेत रोशीवासीको होइन, तिमालवासीको हो । समथर जमिन अत्यन्त कम छ । धेरै भिरालो जमिन छ । राजधानी काठमाडौं तथा बनेपा, धुलिखेल, पनौती, भकुन्डेबेसीलगायतका सहरी क्षेत्र नजिक छन् । तराई पनि टाढा छैन । त्यसैले अर्ग्यानिक र पृथक् खालका खेतीहरूमा जोड दिएका छौं । उदाहरणका लागि सिस्नोको खेती नै गर्न सकिन्छ । सिस्नोका लागि अति उपयुक्त ठाउँ हो रोशी । सिलाम तथा गहतको खेती पनि प्रचुर हुन्छ । केही समययता कृषकहरूले ड्रागन फुडको खेती पनि थालेका छन् । सिउँडीको जस्तै हाँगा हुने, तर लहराको रूपमा बढ्ने ड्रागन फुडको राम्रो मूल्य छ ।

> **हामीले महाभारत जंगल क्षेत्रलाई पर्यटकीय गन्तव्यका रूपमा रोशी खोला र सुनकोसी नदीलाई जलाधार क्षेत्रको रूपमा विकास गर्दै लैजाने लक्ष्य बनाएका छौं । सामाजिक सुरक्षाको क्षेत्रमा ज्येष्ठ नागरिक, अपांगता भएको व्यक्ति तथा दलित समुदायको विकास तथा क्षमता अभिवृद्धि गर्दै साना तथा घरेलु उद्योग खोल्ने कार्यक्रमहरू कार्यान्वयन भइरहेको छ ।**

रोशीमा विकासको जग : भौगोलिक विकटता र आधारभूत पूर्वाधारसमेत पुग्न नसकेको रोशी गाउँपालिकामा विकासको जग हालिसकिएको छ । धेरै चुनौती र समस्याका बाबजुद पनि नयाँ भौतिक संरचना, ऐननियमको निर्माणसँगै स्रोतको उचित व्यवस्था मिलाइएको छ । निर्वाचनअघि बोलेका कुरा र प्रतिबद्धता मात्र मेरो जिम्मेवारी नठानेर आवश्यकताअनुरूप गाउँपालिका समृद्ध बनाउने जिम्मेवारी लिएको छु । सीमित स्रोतसाधनमा धेरै विकास गर्नपर्ने भएकाले गाउँपालिकामा सडक निर्माण कार्य भइरहेको छ । वडा र बस्तीस्तरका सडक, सिँचाइसम्बन्धी पूर्वाधार विकासका कार्यहरू तीव्र गतिमा भइरहेको छ । अन्य सामाजिक विकास, आर्थिक विकास योजनाको कार्यान्वयन प्रक्रिया अगाडि बढिरहेको छ । गाउँपालिकाबाट अत्यावश्यक ऐन, नियम तथा कार्याविधि निर्माण गरी सञ्चालन गर्ने काम भइरहेको छ । विद्युतीय पार्श्वचित्र तयार गरी अल्पकालीन र दीर्घकालीन रणनीतिक योजना निर्माणको तयारीमा छौं । जनताको अपेच्छाअनुरूप काम गरिरहेको छौं भन्ने हाम्रो विश्वास छ । निर्वाचनमा जनतासामु जाँदा पार्टीको घोषणापत्र र आवश्यकताअनुसार विकास गरी पाँच वर्षमा समृद्ध रोशी निर्माण गर्छौं भनेर वाचा गरेको थिएँ । सोही वाचाअनुसार घोषणापत्रमा उल्लेख भएका नीति तथा कार्यक्रममै टेकेर हामीले नीति तथा कार्यक्रम एवं बजेट ल्याइरहेका छौं ।

संघीयताको मर्म र भावना भनेको नै जनताको सेवामा समर्पित हुनु हो । सेवा प्रवाहलाई चुस्त तथा दुरूस्त बनाउन इन्टरनेटको प्रयोगमार्फत गाउँपालिकालाई सूचना प्रविधि मैत्री बनाउँदै छौं । त्यसका लागि हामीले वेभसाइट, मोबाइल एप्लिकेसन सुरू गऱ्यौं । सार्वजनिक सञ्चारमाध्यम, सामुदायिक रेडियो र पत्रपत्रिकामार्फत गाउँपालिकाबाट भएका निर्णय तथा महत्वपूर्ण सूचनालाई जनतासामु प्रवाह गर्ने काम सुरू गरेका छौं । सबैभन्दा ठूलो कुरा पारदर्शिता हो त्यसैले जनताको गुनासो तथा सुझाव लिने प्रणालीको विकास गर्दैछौं ।

हामीले शिक्षा, स्वास्थ्य, खानेपानीजस्ता क्षेत्रमा बजेट विनियोजन गरेका छौं । आर्थिक विकासका लागि कृषि तथा पर्यटनमा दीर्घकालीन महत्वका योजनाहरू कार्यान्वयनका चरणमा छन् । हामीले महाभारत जंगल क्षेत्रलाई पर्यटकीय गन्तव्यका रूपमा रोशी खोला र सुनकोसी नदीलाई जलाधार क्षेत्रको रूपमा विकास गर्दै लैजाने लक्ष्य बनाएका छौं । सामाजिक सुरक्षाको क्षेत्रमा ज्येष्ठ नागरिक, अपांगता भएको व्यक्ति तथा दलित समुदायको विकास तथा क्षमता अभिवृद्धि गर्दै साना तथा घरेलु उद्योग खोल्ने कार्यक्रमहरू कार्यान्वयन भइरहेको छ । रोशी गाउँपालिकाको योजना तथा कार्यक्रम अत्यन्तै प्रभावकारी तथा सन्तुलित बनाउने काम गरेका छौं ।

धार्मिक मान्यता अनुसार सबै नागरिकले मोक्ष प्राप्त गरून भनी स्वयम्भु, बौद्ध र नमोबुद्धको प्रतिकस्वरूप सिन्धुली र काभ्रेको सिमामा गेट निर्माण गरिएको छ । ६२ प्रतिशत तामाङ समुदायको बसोवास रहेको रोशी गाउँपालिकाले लोसारमा तीन दिन विदा दिने परम्परा बसालेको छ भने कुशेअंशीका दिन पनि विदा दिइएको छ ।

खस्कँदो सरकारी शिक्षा, स्वास्थ्य सेवा व्यवस्थित र प्रभावकारी बनाउने योजना कार्यान्वयनमा आंशिक सफलता प्राप्त गरेका छौं । गाउँपालिकाभित्र रहेका सरकारी र सामुदायिक विद्यालयमा गुणस्तरीय शिक्षाका लागि गाउँपालिकाले हालैमात्र शिक्षा ऐन तर्जुमा गरिसकेको छ । सबैमा शिक्षाको पहुँच विस्तार गर्दै गाउँपालिकाभित्र विद्यालयको चौतर्फी विकासका काम अगाडि बढाएका छौं । सामुदायिक विद्यालयमा विद्यार्थी भर्नाका लागि आकर्षण गर्ने विभिन्न कार्यक्रम समेत लागू गरेका छौं । गुणस्तरीय स्वास्थ्य सेवा प्रधान गर्न नयाँ स्वास्थ्य संस्था खोल्ने र भएकालाई व्यवस्थित बनाउँदै दक्ष जनशक्ति र पर्याप्त स्रोतका लागि विभिन्न सरोकार निकाय र संघीय सरकारसँग माग गरेका छौं ।

विभिन्न गाउँ तथा बस्तीलाई उत्पादनको आधारमा कृषि उत्पादन पकेट क्षेत्र निर्माण गरेर व्यावसायिक गर्ने कुरामा जोड दिएका छौं । त्यसका लागि कार्यक्रम बनाई कामसमेत अगाडि बढाइसकेका छौं । पशुपालनमा संलग्न कृषकलाई विभिन्न सीपमूलक तालिम सञ्चालन गरिएको छ । नेपाल सरकारको पशुबिमा कार्यक्रमलाई सहजीकरण गरिराखेको छ । गाउँ क्षेत्रमा उत्पादित कृषि तथा पशुजन्य उत्पादनको बजारीकरण गर्न प्रत्येक वडामा कृषि उत्पादन संकलन केन्द्र निर्माण गरिएको छ । हाट बजार व्यवस्थापनका लागि उपयुक्त स्थान खोजी भइरहेको छ ।

रोशी गाउँपालिकाका चुनौतीहरू : जनताको अपेक्षा र माग हाम्रो क्षमताभन्दा बढी छ । नीति, नियम र विकास एकैपटक गर्नपर्ने बाध्यताले काम गर्न असहज भएको छ । जनताबाट आफ्नो अनुकूल र तत्काल काम नहुँदा केही असहज र विरोधका आवाज त आइहाल्छन् । तर दिगो विकास र त्यसको व्यवस्थापन गर्न केही समय लाग्ने देखिएकाले जनस्तरमा बुझाउन अलि कठिन हुने गरेको छ । विकास निर्माणका लागि भूगोल प्रमुख समस्या छ । पुरानो संरचनामा नयाँ नीति नियम लागू गर्न र काम गर्न कठिन हुने गरेको छ । वौद्धिक भनिएका व्यक्ति, आर्थिक रूपमा सक्षम मानिएका व्यक्तिहरूको सहर केन्द्रीत प्रबृति हाम्रा लागि चुनौती भएको छ । उनीहरू काठमाडौं, बनेपा, धुलीखेल र भकुण्डवेसी केन्द्रीत हुदै गएका छन् ।

समृद्ध र नमुना गाउँपालिका बनाउन स्रोत जुटाउनु नै मुख्य चुनौती हो । स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन आइसकेको छ । यसको एउटै विकल्प कर हो । रोशी गाउँपालिकामा आन्तरिक आम्दानीको मुख्य स्रोत ढुंगा, गिटी तथा बालुवाजस्ता खानीजन्य पदार्थको निकासी नै हो । तर हामीले सुरूदेखि अव्यवस्थित रूपमा चल्दै आएका उद्योगलाई व्यवस्थापन गर्दै वातावरणमैत्री बनाउँदै करको दायरामा ल्याउने कार्य अगाडि बढाइसकेका छौं । साथै गाउँपालिकाभित्र उत्पादनमूलक क्षेत्रमा लगानी गर्न समेत छुट्टै नीति तथा कार्याविधि ल्याउन लागेका छौं । व्यावसायिक कृषि, पर्यटन प्रवर्द्धन र कलकारखाना स्थापना गर्दै त्यसबाट गाउँपालिकाले आम्दानी गर्नेछ ।

हाम्रो प्राथमिकता पहिलो सुशासन र दोस्रोमा विकास हो । शिक्षा, स्वास्थ्य क्षेत्रको गुणस्तर विकाससँगै बीपी राजमार्गमा पर्ने घरजग्गाको मापदण्ड तोक्ने र व्यवस्थापन गर्ने भूकम्पबाट क्षति पुऱ्याएका सडक, खानेपानी, विद्यालय, सामुदायिक संघसंस्थाका भवनको पुनर्निर्माण, मर्मत गर्ने काम भइरहेको छ । विषेशत रोशी गाउँपालिकाको पाँचवर्षे योजना तथा रणनीतिसमेत तयार गरेका छौं । जसले तत्कालभन्दा दीर्घकालीन र दिगो विकासमा सहयोग गर्छ ।

जनताको अपेक्षा भौतिक पूर्वाधार निर्माणमा छ । पूर्वाधारका काम गर्न सबैभन्दा पहिला गाउँको समग्र विकासको अवधारणासहित योजना आवश्यक हुन्छ । पूर्वाधारका काम अगाडि बढाउन आर्थिक अभाव सदाझै यस वर्ष पनि देखिएको छ । कुल बजेटको ७५ प्रतिशत तलबभत्ता र प्रशासनिक क्षेत्रमा खर्च हुन्छ । समग्रमा विकास बजेट कम छ । यस्ता विभिन्न परिस्थितिका कारण जनताको अपेक्षाअनुसार काम गर्न निकै कठिन छ ।

सञ्चार तथा सूचना प्रविधि मन्त्री गोकुल बाँस्कोटासँग अध्यक्ष लामा

पहिलो सेवासुविधा जनतामा पुग्नुपर्छ

परापूर्वकालदेखि नै पुरूष प्रधान रहेको नेपाली समाजमा नारीहरूले चर्को स्वरमा आफ्नो अधिकार र स्वतन्त्रताका लागि आवाज उठाउँदै आएका छन् । तर, पनि व्यावहारिक रूपमा महिला र पुरूषबीचको भेदभाव र असमानता अझै विद्यमान छ । तर २१औं शताब्दी शिक्षा, सामाजिक चेतना र आधुनिकताको युग हो ।

लक्ष्मीकुमारी उप्रेती बर्तौला
उपाध्यक्ष, रोशी गाउँपालिका

इतिहासमै पहिलोपटक जनप्रतिनिधिहरूद्वारा निर्माण गरिएको हाम्रो संविधानले अधिकार सम्पन्न स्थानीय सरकारको परिकल्पना गऱ्यो । स्थानीय सरकारका प्रमुख र उपप्रमुखमध्ये कम्तीमा एक पदमा महिला अनिवार्य गऱ्यो । संवैधानिक दृष्टिकोणले राज्यसंयन्त्रमा पुरूषलाई भन्दा महिलालाई बढी अधिकार दिइयो, तर व्यवहारमा भने यसको कार्यान्वयन हुन बाँकी नै छ । अहिलेसम्मको अवस्थालाई हेर्दा केही अपवादबाहेक सबै स्थानीय सरकारमा महिलालाई उपप्रमुखमा सीमित गरिएको छ । प्रमुख राजनीतिक दलहरूले टिकट दिँदा नै उपप्रमुख भनेको महिलाका लागि आरक्षण जस्तो हो भन्ने मानसिकता राखेको देखिन्छ ।

यदि संविधानले स्थानीय सरकारको प्रमुख र उपप्रमुखमध्ये कम्तीमा एकजना महिला हुनुपर्ने अनिवार्य व्यवस्था नगरेको भए सायद मैले रोशी गाउँपालिकाको पहिलो उपाध्यक्षका रूपमा सेवा गर्न अवसर पाउँदैनथें होला । म राजनीतिक परिवारमा जन्मेकी पनि होइन । सानै उमेरमा विवाह भएकाले विद्यार्थीकालमा राजनीति गर्ने अवसर पनि पाइनँ । तर मेरो श्रीमान्को परिवार भने राजनीतिक हो । श्रीमान्ले नेविसंघ हुँदै पार्टीमा लामो समय काम गर्नुभयो । मेरा ससुरा लोकप्रसाद बर्तौला पनि समाजसेवामार्फत राजनीतिमै हुनुहुन्थ्यो । रोशी गाउँपालिकाका तत्कालीन १० गाविसमध्ये भीमखोरी गाउँ विकास समिति जनसंख्याको दृष्टिले सबैभन्दा ठूलो हो । अहिले ११ नम्बर र १२ नम्बर वडामा विभाजन गरिएको छ । मेरा ससुराले भीमखोरीमा समाजसेवा गर्नुभयो । अहिले त्यो जिम्मेवारी मेरो काँधमा आएको छ ।

पालिकामा न्यायिक समितिका साथै अनुगमन समिति, राजस्व परामर्श समिति, बजेट तर्जुमा समिति र गैरसरकारी तथा अन्तर्राष्ट्रिय संघसंस्थासँगको समन्वय समितिको मुख्य जिम्मेवारी उपप्रमुखकै काँधमा छ । नेपालको इतिहासमै पहिलोपल्ट

सडक अनुगमनमा उपाध्यक्षसहितको टोली

स्थानीय सरकारमा महिलाको सहभागिता झन्डै ४१ प्रतिशत हुनुलाई सम्पूर्ण नेपाली महिलाले ठूलो राजनीतिक उपलब्धिको रूपमा लिएर गौरव अनुभूति गरेका छन् । आफ्ना गाउँ र नगरमा महिला जनप्रतिनिधि आएपछि महिला हिंसा घट्छ र आर्थिक एवं सामाजिक विकास हुन्छ भन्ने धेरैको अपेक्षा छ । एउटी महिलाले यति ठूलो वडा, गाउँपालिकाको काम गर्न सक्लिन् र ? यस्ता किसिमका चुनौतीको सामना सुरूमा मैले पनि

महिलाहरूलाई प्रकृतिले नै सन्तान जन्माउने वरदान दिएको छ । पुरूषलाई भन्दा महिलालाई प्राकृतिकले दिएको थप वरदान हो यो ।

गर्नुपर्‍यो, तर अहिले त्यस्तो छैन । कम्तीमा महिनाको एकपटक सबै गाउँमा पुग्ने गरेकी छु । राम्रो सद् भाव तथा हौसला पाएकी छु ।

न्यायिक समितिको नेतृत्व गर्ने उपप्रमुखले थुप्रै मुद्दा मामला मिलाउनुपर्ने हुन्छ । न्यायिक समितिमा धेरैजसो साँधसिमाना मिचिएका, रक्सी खाएर कुटपिट गरिएका घटना आउने गर्छन् । रक्सी खाएर श्रीमती कुट्ने घटना चाडपर्वका बेला बढी हुने गर्दछन् । पारिवारिक भगडा र माना चामल भराई पाउँ भन्ने मुद्दा धेरै आउने गर्दछन् ।

कानुनतः लेनदेनको मुद्दा गाउँपालिकाले हेर्न मिल्दैन, तर आउँछन् । पाँच-सात हजार रूपैयाँसम्मका लेनदेनका मुद्दा व्यावहारिक हिसाबले मिलाउनैपर्ने हुन्छ । महिनामा १५-१६ वटा जति मुद्दा आउने गरेका छन् । घटनालाई मेलमिलाप गराउने वा पीडितलाई न्याय दिलाउनुका साथै मुद्दै आउन नदिने अभियान पनि चलाएकी छु । स्थानीय तहले मुद्दा मामिला हेर्ने प्रचलन पुरानो हो । परापूर्वकालदेखि नै गाउँका पञ्च भलाद्मी बसेर मुद्दा टुंग्याउने गरेको पाइन्छ । पञ्चायतकालमा उपप्रधानपञ्चलाई यस्तो भूमिका दिइन्थ्यो । बहुदल आएपछि गाविस उपाध्यक्षलाई दिइयो । तर त्यतिबेला यो भूमिका संविधान तथा कानुनद्वारा निर्दिष्ट गरिएको थिएन । अहिले भने संविधानद्वारा नै स्थानीय सरकारमा न्यायिक समितिको व्यवस्था गरिएको छ । पालिकाको उपाध्यक्ष तथा उपप्रमुखले न्यायिक समितिको

नेतृत्व गर्ने व्यवस्था संविधानमै छ । संविधानले नै यो भूमिका दिएका कारण न्यायिक समितिलाई जनशक्ति सम्पन्न बनाउनु जरूरी छ । कानुन अधिकृतको व्यवस्था हुनुपर्छ । झगडियाहरूलाई पक्राउ गरेर ल्याउनुपर्ने भएकाले प्रहरीको व्यवस्था हुनुपर्छ । न्यायिक हिरासत कक्षको व्यवस्था हुनुपर्छ । अनि मात्रै संविधानले परिकल्पना गरेको स्थानीय सरकारको न्यायपालिकाको अवधारणले मूर्तरूप लिन सक्छ ।

परापूर्वकालदेखि नै पुरूष प्रधान रहेको नेपाली समाजमा नारीहरूले चर्को स्वरमा आफ्नो अधिकार र स्वतन्त्रताका लागि आवाज उठाउँदै आएका छन् । तर, पनि व्यावहारिक रूपमा महिला र पुरूषबीचको भेदभाव र असमानता अझै विद्यमान छ । २१औं शताब्दी शिक्षा, सामाजिक चेतना, आधुनिकताको युग हो । यसका बाबजुद लैंगिक विभेद कायम छ ।

आफूलाई शिक्षित सभ्य, सुसंस्कृत भएको घोषणा गर्ने परिवारमा समेत नारीको जीवन पुरूषकै नियन्त्रणमा बितिरहेको हुन्छ । समाज र त्यहाँका परिवेशअनुसार महिला हिंसा, बालविवाह, यौन हिंसा, दुर्व्यवहार, बलात्कार, बोक्सी, दाइजोको नाममा गरिने अमानवीय व्यवहारको सिकार महिला भइरहेका छन् ।

यूएन वुमेनले सन् २०१६ मा राजनीतिक तथा राष्ट्रका निर्णायक तहमा महिला विषयमा गरेको शोधले संसारभर सदनमा २२.८ प्रतिशत, एसियामा १९.२ प्रतिशत र नेपालमा ४१.१ प्रतिशत रहेको देखाएको थियो । नेपाल संसारको महिलाको राजनीतिमा उच्च संख्या रहेको तथा राष्ट्रप्रमुख महिला भएको १० देशभित्र पर्छ । तर गाउँघरतिर

व्यवहारमा त्यस्तो देखिएको छैन । महिलाहरूलाई प्रकृतिले नै सन्तान जन्माउने वरदान दिएको छ । पुरूषलाई भन्दा महिलालाई प्रकृतिले दिएको थप वरदान हो यो । तर सन्तान जन्माउने दायित्व पूरा गर्न महिलाको धेरै महत्वपूर्ण तथा उर्वर समय खर्च हुने गरेको छ । साथै स्वास्थ्य अवस्था पनि कमजोर हुने गरेको छ । त्यसैले यस मामिलामा महिलाका लागि विशेष व्यवस्था हुनुपर्ने ठहर गर्दै मैले अस्पतालमा सुत्केरी हुने महिलालाई मासिक पाँच हजार रूपैयाँ प्रोत्साहन भत्ता दिनुपर्ने प्रस्ताव गाउँपालिकाको बैठकमा राखेँकी हुँ । सेवासुविधा जनप्रतिनिधिमा होइन, जनतामा पुग्नुपर्छ भन्ने मान्यताअनुरूप मैले प्रस्ताव गरेकी हुँ । 'सुत्केरी आमा पोषिलो खाना' भन्ने अभियानका साथ ल्याइएको यो कार्यक्रमअन्तर्गत २५ सय रूपैयाँ भत्ता दिने निर्णय गाउँपालिकाले गरेको छ ।

अब गर्नुपर्ने अनिवार्य काम

विकास निर्माणका कामहरू समयक्रममा हुँदै जानेछन् । तर संविधानले परिकल्पना गरेअनुसार पुरूषसरह महिलालाई पुऱ्याउने अभियानका लागि धेरै काम गर्न बाँकी छ । वडा तहदेखिकै महिला जनप्रतिनिधिहरू स्वयंले क्षमता विकास गर्नुपर्ने जरूरी देखिन्छ । किनकि प्रतिनिधित्वमा रमाएर बस्ने समय होइन यो, पाएको जिम्मेवारीलाई पूरा गरी नतिजा देखाउने समय हो यो । पदमा पुगेपछि आफ्नो कार्यक्षेत्रमा विकासको मोडलका उचित योजना अगाडि सारेर इच्छाशक्ति आत्मबलका साथ काम गर्ने, जिम्मेवारी तथा कर्तव्य निर्वाह गर्न तयार हुनुपर्ने हुन्छ । मुलुकका ७५३ पालिकामध्ये महिला प्रमुख भएका पालिकाहरूको संख्या मुस्किलले ११ वटा छन् । महिलाहरूको क्षमतामाथि प्रश्न उठाउँदै प्रमुख दलहरूले उपप्रमुखमा मात्रै सीमित गरेका हुन् । त्यसैले आज उपप्रमुख भए पनि भोलि प्रमुख बन्ने क्षमता राख्छु भन्ने देखाउन सोहीअनुसार अघि बढ्नुपर्ने जरूरी छ । वडा सदस्यका रूपमा काम गर्नुभएका महिला साथीहरूलाई मैले यो मामिलामा सकेसम्म प्रोत्साहन गर्ने गरेकी छु । यसका लागि संघ, प्रदेश र स्थानीय तहका महिला जनप्रतिनिधिहरू समेत संगठित भएर हातेमालो गर्दै जानुपर्ने जरूरी देखेकी छु ।

> **शताब्दीऔंदेखि ओझेलमा पर्दै आएका ५० प्रतिशतभन्दा बढी जनसंख्यालाई विकासको मूलधारमा ल्याउन र राज्यको विभिन्न तहमा पुऱ्याउन परम्परावादी पितृसत्तात्मक सोचमा परिवर्तन गर्न आवश्यक छ ।**

यतिबेला भनेको स्थानीय सरकारको पहिलो अभ्यास हो । हामी स्थानीय सरकारको अभ्यास कार्यान्वयनको संक्रमणमा छौं । शताब्दीऔंदेखि ओझेलमा पर्दै आएका ५० प्रतिशतभन्दा बढी जनसंख्यालाई विकासको मूलधारमा ल्याउन र राज्यको विभिन्न तहमा पुऱ्याउन परम्परावादी पितृसत्तात्मक सोचमा परिवर्तन गर्न आवश्यक छ । महिला शिक्षित, स्वरोजगार बन्दै आत्मविश्वास तथा दृढ इच्छाशक्ति तथा क्षमताको विकास गर्नु एकदमै जरूरी देखिन्छ ।

घरपरिवारसँगै कार्यस्थलको जिम्मेवारी काँधमा बोकेर महिला प्रतिनिधिहरू आइपरेका बाधा अड्चनको सामना गर्दै अघि बढिरहेको उदाहरण हाम्रो सामु प्रशस्तै छन् । यसले गर्दा आशाको किरण र विश्वास पलाएको छ कि मौका दियो भने महिलाले पनि स्थानीय तहको नेतृत्व निष्ठा र इमानदारीपूर्वक निर्वाह गर्न सक्छन् । तर, त्यसका लागि परिवार, समाज र पुरूषहरूको पनि साथ र सहयोग चाहिन्छ । महिलाको समान अस्तित्व र भूमिकालाई भावनात्मक रूपमा घरदेखि बाहिरसम्म स्वीकार्ने वातावरण बनाउँदै लैजानुपर्छ । यसो गर्न सकियो भने मात्रै आउने दिनमा हाम्रा छोरीचेलीहरू राजनीतिमा मात्र होइन, विभिन्न संस्थाहरूको सीईओ, प्रमुख जिल्ला अधिकारी, सरकारी कार्यालयको प्रमुख, मेडिकल सुपरिटेन्डेन्ट, क्याम्पस प्रमुख, प्रधानाध्यापक, राजनीतिक दलको प्रमुख तथा हरेक क्षेत्रको नेतृत्व तहमा आउनेछन् ।

संघीयताको अनुभव : जहाँ चुनौती त्यहीँ समाधान

राजनीतिक क्षेत्रले जनभावनालाई महत्व दिन्छ । प्रशासनिक क्षेत्रले विधिलाई महत्व दिन्छ । वास्तवमा दुवै अत्यन्त महत्वपूर्ण पाटा हुन् । विधिका नाममा जनभावनालाई गौण ठान्नु भएन र जनभावनाका नाममा विधिलाई गौण ठान्नु भएन । जनप्रतिनिधिले भावनात्मक कुरा गरे भनेर प्रशासनमा बस्नेले झिँझो मान्नु हुँदैन, किनकि उहाँहरूको पेसा नै भावनात्मक कुरा गर्ने हो ।

डम्बरू दाहाल
प्रमुख प्रशासकिय अधिकृत, रोशी गाउँपालिका

रोशी गाउँपालिकामा यो मेरो दोस्रो कार्यकाल हो । स्थानीय तहको पुनर्संरचना हुँदै गर्दा म तत्कालीन काशीखण्ड नगरपालिका (भकुण्डेबेसी) मा कार्यरत थिएँ । पुनर्संरचना पछि तत्कालै रोशी गाउँपालिका गठनकै क्रममा पहिलो प्रशासकीय अधिकृतका रूपमा आएँ । केही महिना पछि चुनाव पनि भयो । जनप्रतिनिधिहरूलाई भित्र्याएर म संघीय मामिला तथा सामान्य प्रशासन मन्त्रालयमा फर्किएँ ।

म पहिलो प्रशासकीय अधिकृतका रूपमा रोशी गाउँपालिका आउँदै गर्दा शून्यको अवस्था थियो । रोशी मात्रै होइन, मुलुकका कुनै पनि गाउँपालिकामा न त कर्मचारी थिए, न त कार्यालयहरू थिए । म एक्लै रोशी आएँ । कहाँ कार्यालय राख्ने ? कस्तो हुन्छ कार्यालय ? छाप कस्तो हुन्छ ? लेटर प्याड कस्तो बनाउने ? भन्ने कुनै जानकारी थिएन । फर्निचरलगायतका कुरा त कल्पनाभन्दा पनि बाहिर थियो । तत्कालीन गाविसहरू वडाका रूपमा रूपान्तरण भए पनि गाउँमा वडा कार्यालयहरू सञ्चालनमा थिएनन्, वडा सचिवहरू सबै जिल्ला सदरमुकाम धुलिखेलमा बस्थे । तत्कालीन गाविस सचिवहरूको मानसिकता हाम्रो कार्यालय गाउँपालिका मातहत हुँदैन भन्ने थियो । यो भयावह स्थितिलाई कसरी पार लगाउने होला ? भन्ने चुनौती थियो ।

म आउने बित्तिकै निर्वाचनको माहोल सुरू भयो । एक्लै कसरी काम गर्ने भन्ने चुनौती त थियो, यद्यपि नमोबुद्ध नगरपालिकामा काम गर्दा गर्दै रोशी सरूवा भएका कारण मलाई केही सजिलो भयो । नमोबुद्ध नगरपालिकाकै गाडी तथा सामग्री मैले प्रयोग गरेँ । नमोबुद्धका कर्मचारीहरू र रोशी गाउँपालिकाका स्थानीयवासीहरूले ठूलो सहयोग गर्नुभयो । रोशीको भूगोल, समाज र कसरी काम गर्ने ? भन्ने विषयमा नमोबुद्धमा बस्दा नै मेसो पाइसकेको थिएँ । म आएको २-३ दिन पछाडि लेखापाल आउनु भयो । हामी दुई जनाले कार्यालयको व्यवस्था गर्‍यौं । गुणराज राई लेखापाल हुनुहुन्थ्यो । त्यहाँ आउने मानिसहरू राई शाखा र दाहाल शाखा भन्थे त्यतिबेला । नयाँ संरचना भएकोले सुरूमा मान्छेहरू आउँदै आउँदैनथे । तत्कालीन कटुञ्जे गाविसको कार्यालय पनि त्यहीँ थियो । त्यहाँका सचिव तथा कार्यालय सहायकलाई बोलाएर हाम्रै कार्यालयमा राख्यौं । केही दिन पछि निर्वाचनका लागि प्रमुख निर्वाचन अधिकृतको रूपमा गणेशप्रसाद आचार्य आउनुभयो । उहाँले मलाई नै सहायक निर्वाचन अधिकृत तोक्नु भयो । उहाँलाई एक जना लेखापाल पनि चाहिन्थ्यो । हाम्रै कार्यालयका लेखापाललाई लेखापाल तोक्नु भयो । निर्वाचन अधिकृतले जिल्ला सदरमुकाममा कम्प्युटर अपरेटर खोज्ने क्रममा एक जना दक्ष व्यक्ति भेट्नु भएछ । उहाँले फुसर्दको समय गाउँपालिकाका लेटर प्याडहरू डिजाइन गर्ने, कम्प्युटर कस्ता खालका राख्ने ? लगायतका आइडिया दिनु भयो । निर्वाचन प्रयोजनका लागि एउटा गाडी भाडामा लियौं । त्यही गाडीको ड्राइभरलाई पछि गाउँपालिकाले आफ्नो सवारी चालकको रूपमा नियुक्ति गर्‍यौं जो अहिलेसम्म कार्यरत हुनुहुन्छ ।

लेखाको सफ्टवेर जडान गर्ने क्रममा सेवा प्रदायक संस्थाबाट एक जना प्राविधिक आउनु भएको थियो । उहाँ कम्प्युटरमा निकै पोख्त हुनुहुँदो रहेछ । उहाँलाई पनि हामीले गाउँपालिकामै राख्यौं । यसरी संयोगले हामीले केही जनशक्ति पायौं । थप तीन जना कर्मचारीहरू तत्कालीन जिल्ला विकास समितिबाट आउनु भयो । अरू कतिपय गाउँपालिकामा आफ्नो भाइ, भतिजा तथा आफन्त नियुक्त गरेको आरोप लागिरहेको सुनेको छु तर रोशी गाउँपालिकाले यसरी कर्मचारी व्यवस्थापन गरेका कारण यो आरोपबाट मुक्त भयो ।

चुनाव सम्पन्न भइसकेपछि वडा सचिवहरू पनि सदरमुकामबाट गाउँमा आउन थाल्नुभयो । गाउँपालिकाका अध्यक्ष, उपाध्यक्षहरूलाई कार्यकक्षको प्रबन्ध गऱ्यौं । वडा कार्यालयहरू सबै गाउँबाट सदरमुकाम विस्थापित भएका थिए गाउँमा नै त्यसको व्यवस्था गऱ्यौं । सुरूमा आफ्नै भूगोलभित्र भन्दा पनि जहाँ पायक पर्छ, सजिलो हुन्छ त्यहीँ अस्थायी रूपमा वडा कार्यालय स्थापना गऱ्यौं । अहिले वडा कार्यालय भवनहरू निर्माणाधीन छन् । अब एक, डेढ वर्षभित्र स्थायी रूपमा सबै वडा कार्यालयहरूको आफ्नै भवन हुनेछ ।

हाम्रो सदरमुकाम यो हो भनेर जनता गाउँपालिकाको कार्यालयमा आउने अवस्था सिर्जना गर्नु सबैभन्दा पहिलो चुनौती थियो । सुरूमा जनता आउँदै आएनन् । यहाँको बस्ती पनि धेरै टाढा छ । पालिका सदरमुकाम रहेको ठाउँबाट यहाँको भूगोल सरसर्ती हेर्ने हो भने गाउँ बस्ती देखिँदै देखिँदैन । जनता नै छैनन् कि क्या हो जस्तो लाग्थ्यो । २०६८ सालको जनगणना अनुसार करिब ३०,००० जनसंख्या पालिका भित्र देखिन्छ तर कटुञ्जेबेसीबाट हेर्दा, यत्रो जनसंख्या यहाँ कहाँ होला र ? भन्ने जस्तो लागिरहेको थियो तर चुनावको दिन भीड देखेपछि विचित्र लाग्यो ।

वैशाखमा चुनाव भयो, त्यसपछि म असोजसम्म बसेँ । त्यतिबेलासम्म पनि जनता सेवा लिन आउनुहुन्नथ्यो । वडा कार्यालयबाटै प्रायः सबै सिफारिसहरू भइहाल्ने भएकोले गाउँपालिकामा आउनै पर्दैनथ्यो । गाउँपालिकामा आउनुपर्ने भनेको

के का लागि ? कति लगानीले जनतालाई फाइदा हुन्छ ? वातावरणीय प्रभाव कस्तो पर्छ ? भन्ने लगायतका तथ्य अध्ययन गर्नुभन्दा पनि जसले जे माग गऱ्यो त्यसलाई पूरा गर्नुपर्छ भन्ने आधारमा सुरूमा योजनाहरू बने ।

उपभोक्ता समिति गठन गरिसकेपछि योजना सम्झौता गर्न हो । त्यसमा पनि साना योजनाहरू वडामै सम्झौता हुन्थे भने प्राविधिक जनशक्ति चाहिने ठूला योजनाहरू मात्रै गाउँपालिकामा सम्झौता हुने हुन् ।

दोस्रो पटक २०७५ चैत १८ गते म यहाँ हाजिर भएको हुँ । अहिले गाउँपालिकामा शिक्षा शाखा, स्वाथ्य शाखा, कृषि शाखा, पशु शाखा, सहकारी शाखा, लेखा शाखा, प्रशाशन शाखा, राजश्व शाखा, सूचना प्रविधि शाखा छन् । कर्मचारी पदस्थापनामा अरू गाउँपालिकाको जस्तो समस्या छैन । संयोगले सबै शाखाका प्रमुखभन्दा म नै सिनियर भएकोले उहाँहरूलाई अप्ठ्यारो महसुस भएको छैन । प्रशासकीय अधिकृतभन्दा पनि सिनियर अधिकृतहरू अरू शाखामा आएको अवस्थामा पनि प्रमुख प्रशासकीय अधिकृतले नै गाइड गर्ने व्यवस्था छ । तर यो व्यवस्थाले धेरै निरन्तरता पाउला जस्तो लाग्दैन । सिनियरले जुनियर कहाँ गएर निर्णय गराउनु पर्दा कता कता डोमिनेट फिल त भइहाल्छ नि । त्यसैले प्रशासकीय अधिकृतका रूपमा उपसचिवलाई खटाउने हो भने यो समस्या रहँदैन कि भन्ने कुरा धेरै गाउँपालिकाबाट संघीय सरकार कहाँ पुगेको छ ।

जनप्रतिनिधि आइसकेपछि मैले थोरै थोरै समय अरू गाउँपालिका तथा नगरपालिकामा पनि काम गरेँ । तुलनात्मक रूपमा यो गाउँपालिकामा जनप्रतिनिधिहरूबीच विवाद कम छ । पालिकाको अध्यक्ष र उपाध्यक्षबीच, कर्मचारी र जनप्रतिनिधिवीच, प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत र अध्यक्षबीच द्वन्द्व हुने, तर त्यसको दोष कर्मचारीलाई लगाउने प्रवृत्ति पनि अरू पालिकाहरूमा देखिएको छ । यो पालिकामा भने त्यो समस्या छैन । बुझेका जनप्रतिनिधिसँग मैले काम गर्ने मौका पाएको छु, सायद मेरो भाग्य पनि होला जस्तो लाग्छ । कर्मचारीले आफू पढेर (लोकसेवा पास गरेर) आएको दम्भ देखाउने र जनप्रतिनिधिले म त निर्वाचित हुँ भन्ने दम्भ देखाउने भयो भने द्वन्द्व हुन्छ । अर्को कारण अपारदर्शिता हो । तर रोशी गाउँपालिका यी दुवै रोगबाट मुक्त छ । राजनीतिक क्षेत्रले जनभावनालाई महत्व दिन्छ भने प्रशासनिक क्षेत्रले तथ्यलाई महत्व दिन्छ । वास्तवमा दुवै अत्यन्त महत्वपूर्ण पाटा हुन् । तथ्य प्रयोग गर्दा जनभावनालाई गौण ठान्नु भएन र जनभावनाको कार्यान्वयन गर्दा विधि तथा पद्धतिलाई गौण ठान्नु भएन । जनप्रतिनिधिले भावनात्मक कुरा गरे भनेर प्रशासनमा बस्नेले झिँझो मान्नु हुँदैन, किनकि उहाँहरूको पेसा नै भावनात्मक कुरा गर्ने हो । यसैगरी

प्रशासनले विधिको कुरा गऱ्यो भनेर जनप्रतिनिधिले रिसाउने अवस्था आउनु हुँदैन किनकि विधिवत् रूपमा एकरूपताका साथ काम होस् भनेरै प्रशासनको व्यवस्था गरिएको हो । रोशी गाउँपालिकाको सन्दर्भमा हामीले सुरूमै यी कुराहरूलाई अन्डरस्ट्यान्डिङ गरेका छौं ।

रोशी आएको १५-२० दिन पछि चुनावकै सन्दर्भमा म रोशी गाउँपालिकाका सबै गाउँमा पुगें । त्यसपछि पनि विभिन्न कार्यक्रम तथा सन्दर्भमा पुगिरहेको छु । रोशी गाउँपालिकाको भूगोल ठूलो छ । दुर्गम ठाउँमा पनि धेरै बस्तीहरू छन् । प्राकृतिक स्रोतको दृष्टिकोणले रोशी निकै धनी देखिन्छ । आसपासका गाउँ तथा नगरपालिकाहरूमा पानीको स्रोत कम छ । निर्माण समग्रीहरू खोज्न धेरै टाढा जानुपर्ने स्थिति छ । तर रोशी गाउँपालिमा एक-दुई ठाउँबाहेक पानीको खासै समस्या छैन । ढुंगा, गिटी, वालुवाका सन्दर्भमा भन्ने हो भने नेपालभरिमा नै रोशी अगाडि होला । हामीले केही दिन अघि एउटा सर्भेसमेत गराएका थियौं, यहाँ जडीबुटीहरू प्रशस्त पाइन्छन् ।

बस्तीहरू पनि प्रायः झुरूप्प छन् । छरिएका बस्तीहरू पनि नभएका होइनन् तथापि कम्तीमा पनि आठ-दस घर छन् । झुरूप्प बस्ती भएका कारण विकासका पूर्वाधार पुऱ्याउन केही न केही सजिलो छ । अर्को कुरा रोशी गाउँपालिकालाई दुईवटा भागमा राजमार्गले जोडेको देखिन्छ । एउटा भनेको बीपी राजमार्गले ७, ८, ९, ११ र १२ वडालाई छोएको छ । त्यसमा लिंक रोड बनाइदिने हो भने सबै वडा जोडिन्छ । अर्को भनेको चौकी डाँडादेखि खहरे पाँगुसम्मको एउटा बाटो छ, त्यो बाटोले ७ देखि १ सम्मका वडालाई जोड्छ । त्यो रोडमा लिंक रोड बनाइदिने हो भने सबै गाउँमा सडक सुविधा पुग्छ । बीपी राजमार्ग मास्तीदेखि कटुञ्जे बेंसीसम्म करिब १८ किलोमिटर रहेको छ । अर्को पनौतीबाट रोशीको किनारैकिनार कटुञ्जेसम्म जोड्ने करिब २२ किलोमिटर लामो वैकल्पिक राजमार्ग बन्दै छ । रोशी गाउँपालिकाबासीलाई बनेपा, काठमाडौं जान धुलिखेल नपुगे पनि हुने गरी अर्को छोटो राजमार्ग बन्दैछ ।

रोशी गाउँपालिकाको अर्को सहज पक्ष भनेको एकल समुदायको बाहुल्य हो । ६२ प्रतिशतभन्दा बढी तामाङ जातिको बसोबास छ । एउटै भाषा, संस्कृति, रहनसहन, पेसा भएकाले काम गर्न सजिलो पनि छ । त्यसलाई पर्यटन प्रवर्द्धनमा उपयोग गर्न सकिने सम्भावना पनि त्यत्तिकै छ ।

गाउँपालिकाका धेरै बस्तीहरूमा राष्ट्रिय प्रसारण लाइनबाट विद्युत् पुगेको छ । राष्ट्रिय प्रसारण लाइन पुग्न नसकेका वडाहरूमा लघुजलविद्युत् आयोजना सञ्चालनमा छन् । वडा नं ११ मा मात्रै पाँच वटा र वडा नं. १० मा तीन वटा लघुजलविद्युत् आयोजना सञ्चालनमा छन् ।

रोशी गाउँपालिकाको वडागत रूपमा हेर्ने हो भने १, २ र ३ को भूगोल मिलेको छ । सम्म पनि छ । तरकारी खेतीको प्रचुर सम्भावना छ । ४ नं वडामा अहिले पनि घर घरमै खुवा बनाउँछन् । ५ नं वडामा कृषि पशुपालन नै बढी देखिन्छ । ६ नं वडामा २ वटा पाटा छन् । एउटा पाटामा पशुपालनको एकदमै सम्भावना छ । अर्को पाटामा तरकारी फलफूललगायत खाद्यान्न उत्पादनको सम्भावना छ । ७ नं वडालाई बीपी हाइवे ले दुई भागमा विभक्त गरेको छ, त्यहाँ पर्यटन उद्योग एवं व्यापारको विकास गर्न सकिन्छ । रोशीको चिसो पानी प्रयोग गरी मत्स्यपालन गर्न सकिन्छ । ८ नं वडामा पनि कृषि र पशुपालनको सम्भावना छ । ९ नं वडा ठूलो छ, बजार र फाँटहरू धेरै छन् । भूमीचुलीजस्ता अग्ला पर्यटकीय डाँडाहरू छन् । त्यहाँ भ्युटावरहरू बनाउने कार्यक्रम छ । वडा नं १० खाद्यान्न तथा जडीबुटीका लागि प्रचुर सम्भावना भएको ठाउँ हो । ११ नं वडामा ढुंगा, गिटी, बालुवाको प्रचुर सम्भावना छ । सार्वजनिक जग्गाहरू पनि प्रशस्त छन् । १२ नं वडाको माथिल्लो भेकले पदयात्रा पर्यटनको प्रचुर सम्भावना बोकेको छ । जडीबुटीको खेती गर्न सकिन्छ । बीपी राजमार्गका यात्रुहरूलाई रोशी गाउँपालिकाको १८ किलोमिटर खण्डमा एक दुई घण्टा अड्याउन

बजार अनुगमन कार्यक्रममा गाँउपालिकाको टोली

मात्रै सक्ने हो भने आर्थिक उन्नतिको ठूलो सम्भावना बढ्छ । तर राजमार्ग लक्षित होटल तथा रेस्टुरेन्टमा निजी क्षेत्रलाई आकर्षित गर्न अझै सकिएको छैन । हाम्रो सिमाना जोडिएको सुनकोसी गाउँपालिकामा धेरै होटल तथा रिसोर्ट खुलेको देखिन्छ । हाम्रो क्षेत्रमा फाँट अलि साँघुरा भएका कारण पनि होटल तथा रिसोर्टहरू नखुलेका हुन् कि । कृषि उत्पादनका लागि बजारको खाँचो छैन । नजिकै काठमाडौं छ, बनेपा, धुलिखेलजस्ता सहरहरू पनि नजिकै छन् ।

विकास-निर्माणमा रोशी

रोशी गाउँपालिकाको संरचना भइसकेपछि विकास निर्माणले के कस्तो गति लिएको छ त ? भन्ने सन्दर्भ ज्यादै महत्वपूर्ण हुन्छ । सुरूमा हामीले डाटाबेस नबनाई योजना बनायौं । के का लागि ? कति लगानीले जनतालाई फाइदा हुन्छ ? वातावरणीय प्रभाव कस्तो पर्छ ? भन्ने लगायतका तथ्य अध्ययन गर्नुभन्दा पनि जसले जे माग गऱ्यो त्यसलाई पूरा गर्नुपर्छ भन्ने आधारमा सुरूमा योजनाहरू बने । अर्थात् वडाध्यक्षज्यूहरूद्वारा जे प्रस्ताव भयो, त्यसैलाई योजनाका रूपमा हामीले समाबेश गऱ्यौं । तर त्यसबाट हामीले अपेक्षित उपलब्धि हासिल गर्न सकेनौं । दोस्रो वर्ष केही सुधार भयो । तेस्रो वर्ष आइसक्दा के महसुस भयो भने गन्तव्य पहिचान गरेपछि मात्रै यात्रा आरम्भ गर्नुपर्ने रहेछ । तीन वर्षको समय त कार्यान्वयनको संक्रमणकालमै सकिइहाल्यो । सबै जनप्रतिनिधिले ल्याएका योजना अटाउन खोज्दा बजेट छरिने रहेछ । सबै योजना अधुरा हुने रहेछन् । जनतालाई कन्भिन्स गर्न नसक्दा जनप्रतिनिधिलाई पनि अप्ठ्यारो पर्ने रहेछ, किनकि फेरि चुनाव लड्नुपर्छ, अहिले योजना पारिएन भने अर्को चुनावमा जनता कहाँ कसरी भोट माग्न जाने ? भन्ने प्रेसर उहाँहरूलाई पनि हुँदो रहेछ । त्यही कारण टुक्रे योजना हावी भए । यस्ता टुक्रे योजनाले काम गर्न झन्झट खडा गऱ्यो र उपलब्धि देखिएन ।

रोशी गाउँपालिकाको समस्या

अधिकांश गाउँपालिकाहरू आफ्नो आम्दानीले साधारण खर्चसमेत नधान्ने अवस्था रहेका कारण विकास निर्माणका लागि वजेटको अभाव हुन थालेको आमगुनासो छ । रोशी गाउँपालिका पनि यो समस्याबाट मुक्त छैन । आम्दानीका दुई वटा क्षेत्र छन्, एउटा कर तथा दस्तुर हो, अर्को ढुंगा, गिटी, बालुवालगायत प्राकृतिक स्रोतहरू हुन् । यी दुई स्रोत हेर्दा गत वर्षको जसरी नै उठ्यो भने चालू खर्च धान्न सकिन्छ । ५ देखि ६ करोड रूपैयाँसम्म उठ्ने देखिन्छ । यति बजेटले चालू खर्च धान्न सक्छ । तर चालू खर्च पनि बढिरहेको छ । नेपाल सरकारले दिएको बजेट पुँजीगत खर्चका लागि मात्रै लगाउनु पर्ने हो तर व्यवहारमा त्यस्तो देखिएको छैन । पालिकाभित्र २० देखि २५ वटा डोजर छन् । त्यसले पनि सडक निर्माणको काम सहज बनेको छ । पालिका आफैंले डोजर किनेको छैन । आवश्यक परेको बेला सानोतिनो कामका लागि उहाँहरूले पालिकालाई निःशुल्क डोजर उपलब्ध गराउनुहुन्छ । विपत्को समयमा उहाँहरूले गर्न भएको योगदान अत्यन्त सराह्नीय छ ।

अन्तर्राष्ट्रिय ज्येष्ठ नागरिक दिवसको अवसरमा रोशी गाउँपालिकामध्ये कै ज्येष्ठ माता वर्ष १०४ की दावोरानी तामाङ तथा ज्येष्ठ पिता वर्ष ९९ का धनबहादुर राक्से लाई उहाँहरुकै निवासमा सम्मान गरिदै

पुनौर्खोल
पनौती
नगेढुङ्ग
चौरीदेउराली
बेथानचोक
खहरेपोखु
कङ्कजोडी
तिनाउ
रामेछाप
सुनकोशी
शिखरआजचोटे
शिखरआजचोटे
शिखरखानी
शिवालीजेनाजवी
सार्पचोक
काङ्गेलाञ्चोक
महादेवटार
रोशी
नीजकटार
खानीखोला
तल्लिटप
नीजसोरी
नीजसोरी
महाभारत
सुनकोशी
रोशी गाँउपालिका
ध्याङलेख
सिन्धुली

वैकल्पिक राजमार्ग पक्की हुँदा हामीलाई सहज हुन्छ

श्रीदास लामा (घिसिङ)
वडा नम्बर १

वडा कार्यालयबाट गाउँपालिकाको कार्यालय आउन मोटरसाइकलमा ४५ मिनेट जति लाग्छ । हिँडेर दुई घण्टा जति लाग्छ । वर्षायाममा गाडी चल्दैन । बीपी राजमार्गबाट वडा कार्यालयसम्म १२ किलोमिटर कच्ची सडक छ । त्यसैगरी, खोपासी हुँदै पनि वडा कार्यालयसम्म कच्ची सडक पुगेको छ । खोपासीबाट करिब २० किलोमिटर कच्ची सडक जोडिएकाले पनौती, धुलिखेल तथा राजधानी काठमाडौं आवत्जावत सहज बनेको छ । वडाका सबै गाउँहरूमा कच्ची सडक पुगेको छ । खहरेपाँगुका १ देखि ९ वडा समावेस गरी रोशी गाउँपालिकाको वडा नम्बर १ को संरचना गरिएको हो ।

पनौती-सुन्थान हुँदै कटुञ्जेबेंसीसम्म रोशीको किनारैकिनार वैकल्पिक राजमार्ग निर्माण हुँदैछ । यो राजमार्ग पक्की हुनासाथ हाम्रो वडा धेरै नै सुगम हुन्छ । करिब डेढ घण्टामा राजधानी काठमाडौं पुग्न सकिन्छ भने आधा घण्टामा गाउँपालिकाको कार्यालय कटुञ्जेबेंसी तथा जिल्ला सदरमुकाम धुलिखेल पुग्न सकिन्छ । यो सडकका लागि रोशी गाउँपालिका र नमोबुद्ध नगरपालिका दुवैले बजेट विनियोजन गरेका छन् । धमाधम काम भइरहेको छ ।

तीन प्रावि र एक मावि छन् । माविमा तीन सय १३ विद्यार्थी छन् । प्राविमा भने १५-२० जनाको दरले विद्यार्थी छन् । आधारभूत तहसम्मको एउटा बोर्डिङ पनि छ ।

रोशी गाउँपालिकाको सबैभन्दा सुन्दर पक्ष भन्नु नै मुलुकका प्रायः सबै राजनीतिक पार्टीको प्रतिनिधित्व हो । नेपाली कांग्रेस, राप्रपा, एमाले, माओवादी, मोहन वैद्य नेतृत्वको माओवादी, फोरम गरी ६ वटा पार्टीको प्रतिनिधित्व गाउँपालिकामा छ, तर पनि कुनै विवाद छैन । मुलुकका ७५३ पालिकामध्ये सबैभन्दा धेरै पार्टीको प्रतिनिधित्व भएको र विवादरहित ढंगबाट काम अघि बढेको सायद रोशी गाउँपालिका नै होला ।

पहिलो कुरा त, हामी जनप्रतिनिधिहरू प्रायः एउटै उमेर समूहका छौं, अर्थात् युवाहरू छौं । रोशी गाउँपालिकालाई कस्तो बनाउने ? भन्ने एजेन्डामा हामी सबै चिन्तित छौं । संविधानले पनि स्थानीय तहमा सत्तापक्ष र प्रतिपक्षको कल्पना गरेको छैन । निर्वाचित हुने सबै जनप्रतिनिधिहरूको साझा सत्ता हो स्थानीय तह भनेको । यो मर्म हामीले बुझेका छौं, त्यसैले हाम्रो पालिकामा कुनै विवाद छैन ।

हामीले आधाभन्दा बढी कार्यकाल काम गरिसक्यौं । अन्तिम वर्ष त चुनावी वर्ष भइहाल्यो । त्यसैले हामीले काम गरेर देखाउने समय अब एक वर्ष मात्रै बाँकी छ । त्यो अवधिसम्म धेरै काम गर्नुपर्नेछ । यो साढे दुई वर्षको अवधिमा देखिने उपलब्धिहरू रोशी गाउँपालिकामा के के भए त ? भन्ने प्रश्न अब जनताले गर्ने बेला भइसकेको छ ।

गाउँपालिकाबाटै वडा नम्बर ३ मा महागुरू रिम्पोछेको र वडा नम्बर ९ मा बुद्धको मूर्ति स्थापना गरेका छौं । वडा नम्बर १२ को बीपी राजमार्गमा काभ्रेपलाञ्चोक जिल्ला प्रवेशद्वारको निर्माण भएको छ । सबै गाउँहरूमा कच्ची सडक र बिजुलीको सुविधा पुगिसकेको छ । खानेपानीको सुविधा पनि धेरैजसो गाउँमा पुगिसकेको छ । सबै घरमा शौचालयहरू छन् । तर दुई-तीनवटा घर मात्रै भएका दुर्गम गाउँमा विद्युतीकरण, सडक निर्माण तथा खानेपानी पुऱ्याउन समस्या देखिएको छ । खर्च धेरै ठूलो, तर उपलब्धि थोरै भएका कारण समस्या परेको हो । यो समस्याका विषयमा जिल्ला समन्वय समिति, प्रदेश सरकार र संघीय सरकारलाई अवगत गराएका छौं ।

वडा नम्बर २ र ३ मा भेटिएका अवशेषहरू महाभारतकालीन हुन् भन्ने किंवदन्ती छ । यसको अनुसन्धानका लागि पुरातत्वविद् हरूलाई झिकाउने प्रक्रिया सुरू गरेका छौं । लामो फलामे साँघु हुँदै बेथानचोकसम्म ट्रेकिङ रूट निर्माणका लागि त्यस क्षेत्रमा जोडिएका विभिन्न पालिकाहरूसँग छलफल भइरहेको छ ।

सडक मात्रै निर्माण भएर हुँदो रहेनछ । नियमित गाडी चल्नका लागि रूट चाहिने रहेछ । त्यसैले कटुञ्जेबेंसीदेखि रोशीको किनारै किनार खोपासी जोड्ने वैकल्पिक राजमार्गको अवधारणा अघि बढाएका हौं । यो सडक बन्नासाथ रोशी गाउँपालिकाको अधिकांश क्षेत्र धेरै नै सुगम हुनेछ । काभ्रेभन्ज्याङदेखि दाप्चासम्मको सडक पिच भयो भने अझ सुगम हुनेछ ।

खेतीपाती र पशुपालन हाम्रो वडाको मुख्य पेसा हो । कृषियोग्य भूमि प्रचुर छ, जुन भूमिमा खेती गर्न सकिन्न त्यो भूमिमा पशुपालनको सम्भावना प्रचुर छ । तर अहिलेसम्म पनि निर्वाहमुखी मात्रै छ । व्यावसायिक हुन सकेको छैन ।

यस क्षेत्र **विगतमा प्याज खेतीका लागि कहलिएको थियो । राजधानी काठमाडौंको बजारको निकै ठूलो हिस्सा यस क्षेत्रको प्याजले लिएको थियो । तर किसानहरूले अहिले प्याज खेती गर्न छाडेका छन्,** भारतमा समेत प्याजको अभाव भएपछि चीनबाट नेपाल ल्याइएको छ । यो हाम्रो लागि मात्र होइन, देशकै लागि चिन्ताको विषय हो ।

काफल डाँडाको तीनधारे झर्ना हाम्रो सम्भावना हो

पोते लामा
वडा नम्बर २

तात्कालीन शिखरअम्बोटे गाविसका वडा नम्बर ५, ६, ७ र ८ मिलाएर रोशीको यो संरचना गरिएको छ । यो वडाका अधिकांश भाग महाभारत लेकमा पर्छ । गाउँपालिकाको केन्द्र कटुञ्जेबेसीबाट वडा कार्यालय रहेको ठाउँ पुग्न कम्तीमा तीन घण्टा हिँड्नुपर्छ । हिउँदमा गाडी चल्छ । गाडीमा पनि दाप्चा भकुण्डेबेसी हुँदै आउनु परेका कारण दुई घण्टा जति लाग्छ । कटुञ्जेबेंसीबाट रोशीको किनारैकिनार कच्ची सडक निर्माण भएको छ, तर २० किलोमिटर लामो यो कच्ची सडक वर्षायाममा काम लाग्दैन । विजयकुमार गच्छदार नेतृत्वको मधेसी जनअधिकार फोरम लोकतान्त्रिकबाट चुनाव जितेको थिएँ, अहिले नेपाली कांग्रेसमा एकीकरण भइसकेको छ ।

जनसंख्या करिब दुई हजार र मतदाता संख्या करिब आठ सय छ । विकट क्षेत्रको तुलनामा सुगम क्षेत्र धेरै छ । कृषिभूमि पनि राम्रो छ । बेंसीमा धानखेती राम्रो हुन्छ । वर्षमा चार बालीसम्म लाग्छ । लेकमा मकै, गहुँ तथा तोरी हुन्छ । दुई बाली मात्रै लाग्छ । खेतीपातीपछिको मुख्य व्यवसाय पशुपालन हो । रोजगारीका लागि काठमाडौं जानेहरूको संख्या पनि उल्लेख्य छ । जिल्ला पञ्चायतका पूर्वसभापति चमारसिंह लामाको समेत गाउँ भएका कारण पञ्चायतकालदेखि नै यो गाउँले विकास तथा राजनीतिक चहलपहलको अवसर प्राप्त गरेको छ । बसाइसराइँको समस्या अहिलेसम्म छैन ।

७५ प्रतिशत तामाङ जातिको बसोबास छ । त्यसपछि मगर र क्षेत्री बाहुनहरू छन् । चार वटा प्रावि (आधारभूत विद्यालय) र एक उच्च मावि छन् । उच्च माध्यमिक विद्यालयमा ५ सय जना विद्यार्थी छन् । रोशी गाउँपालिकाको वडा नम्बर २ महाभारतको लेकसँगै जोडिएको काफलडाँडाको उचाइ लगभग एक हजार नौ सय मिटर छ । उत्तरतर्फका हिमाल हेर्न सकिने यो डाँडाबाट पूर्व-दक्षिण हेर्दा पहाडको बनावटले स्वर्गीय आनन्द दिन्छ । महाभारत जंगलको आडैमा रहेको काफलडाँडाको झर्ना २०३१ सालमै पहिचान गरी पर्यटनको सम्भावना अध्ययन गरी सक्दा पनि उपेक्षित छ । काफलडाँडाबाट एक किलोमिटर पैदल हिँड्दा तीनधारे छहरा नजिकैबाट हेर्न सकिन्छ । डाँडाबाट झरेको झर्ना लगभग ३५० मिटर तल झरेको दृश्य निकै रमाइलो छ । एकै मुहानभै देखिने झर्ना तीनतिरबाट झरेकाले स्थानीयहरूले यो झर्नाको नाम तीनधारे झर्ना भनेका हुन् । झर्नाको दृश्य हेर्ने स्थान नजिकै ठूलो चौर रहेकाले पिकनिक स्पटका रूपमा विकास गर्न सकिन्छ ।

मान्छे घोप्टो परेर बसेझैं देखिने ठूलो राक्षस ढुंगा अर्को आश्चर्यलाग्दो दृश्य हो । यहाँको धाउ पगाल्ने गुफा, बारूद गनाउने ढुंगा, अन्तरसिं छहरा (झर्ना), महभीर छहरा (झर्ना) एउटै प्याकेजमा हेर्न सकिन्छ । दुई ढुंगाको बीचबाट पानी निस्किएर झर्ना बनेकाले अन्तरसिं झर्ना भनिएको हो । महाभीर झर्ना अन्तरसिं झर्नाको नजिकै भएकाले एकै ठाउँबाट देख्न, हेर्न सकिन्छ । भीरमौरी बस्ने गुँड भएकाले यो ठाउँको नाम महभीर राखिएको हो । यी दुई झर्नामा पुगेरै आनन्द लिने हो भने अलगअलग बाटो समात्नुपर्छ । यो वडाको बेंसीमा मौसम र जुनारको प्रशस्तै खेती हुन्छ अर्थात् अमिलोजन्य खेतीको प्रचुर सम्भावना छ । केही स्थानीयले मौसम, जुनारको खेती गरेका छन्, तर बजार छैन । काठमाडौंमा १२५ रूपैयाँ प्रतिकिलो पर्ने जुनार, मौसम शिखरअम्बोटेमा प्रतिकिलो २० रूपैयाँमा पाइन्छ ।

यहाँ पृथ्वीनारायण शाहले चढाएको त्रिशूल अझै छ

धनजित लामा
वडा नम्बर ३

साबिकको शिखरअम्बोटे गाविसको वडा नम्बर १, २, ३, ४ र ९ लाई समेटेर रोशी गाउँपालिकाको वडा नम्बर ३ को संरचना गरिएको छ । जनसंख्या करिब तीन हजार ६ सय छ । भौगोलिक अवस्था कम विकट भए पनि गाउँपालिकाको केन्द्र कटुञ्जेबेसीबाट अलि टाढा छ । दाप्चा, भकुन्डेबेसी हुँदै निकै लामो दूरी पार गरेर पालिकाको कार्यालय पुग्नु पर्छ । वडा कार्यालयबाट करिब नौ किलोमिटर दूरीमा गाउँपालिकाको कार्यालय तथा बीपी राजमार्ग पर्छ । तर कच्ची सडकले बर्खामा काम दिँदैन । हिँडेर ओहोरदोहोर गर्न घण्टौं लाग्छ ।

मावि १ र प्रावि पाँच गरी ६ वटा विद्यालय छन् । उमेर पुगेका बालबालिकाहरू कुनै पनि विद्यालय बाहिर छैनन्, तर शैक्षिक गुणस्तर सुधार हुन सकेको छैन । साक्षरता संख्या ८२ प्रतिशत छ । ३४४ जना निरक्षर छन् । साबिकको वडा नम्बर २ मा राख्ने गरी यस वर्ष मात्रै स्वास्थ्यचौकी स्वीकृत भएको छ । बर्थिङ सेन्टर अझै स्वीकृत भएको छैन । सडक सबै गाउँटोलमा र बिजुली सबै घरमा पुगेको छ । यो वडाका तीनवटा स्थानबाट बनेपा हुँदै काठमाडौंसम्म दैनिक बस चल्छ । साथै दैनिक एक ट्रिप जति तरकारी तथा एक हजार लिटर दूध काठमाडौं निर्यात हुन्छ । सिजनको बेलामा त दुई हजार लिटरसम्म दूध निर्यात हुन्छ ।

यो वडामा तामाङ जातिको जनसंख्या करिब ७० प्रतिशत छ । त्यसबाहेक मगर, नेवार, बाहुन-क्षेत्री तथा दलितको बसोबास पनि छ । आधाभन्दा बढी परिवारलाई आफ्नो उब्जनीले वर्षभरि खान पुग्छ । तर लेक क्षेत्रमा भने अलि समस्या छ । आफ्नो उब्जनीले अधिकांशलाई ६ महिना पनि खान पुग्दैन । त्यसैले उनीहरूले वैकल्पिक पेसा अवलम्बन गरेका छन् । युवाहरू रोजगारीका लागि राजधानी काठमाडौं जान्छन् । सीप हुनेले गाडी चलाउँछन्, घर बनाउने मिस्त्री काम गर्छन्, थांका चित्र बनाउँछन्, सीप नहुनेहरू इँटाभट्टा तथा ज्यामी काम गर्छन् । आम्दानी राम्रै गरेको देखिएको छ । वैदेशिक रोजगारीमा जानेहरूको संख्या खासै छैन । साथै महाभारत लेकमा बस्नेहरूले जडीबुटी, च्याउ संकलन तथा वनतरूल खनेर पनि केही न केही आम्दानी गरिरहेका छन् । यहाँ ८, १० थरीको च्याउ पाइन्छ, जसमध्ये ढलेको रूखमा उम्रने एक खालको च्याउको मूल्य उच्च छ । केही युवाहरू सेना, प्रहरी तथा सरकारी जागिरमा पनि छन् ।

खेतीबालीमा मुख्य उब्जनी धान हो । दोस्रोमा मकै तथा तेस्रोमा गहुँ हो । नगदेबालीका रूपमा तोरी, केराउ भटमास, सिमीलगायतको उत्पादन हुन्छ ।

जिग्मे छ्योगेल गुम्वा, टासी गुम्बालगायत सयौं वर्ष पुराना तीनवटा गुम्बा छन् । भंगारे खोलामा गोले ऊ भन्ने गुफा छ, तर प्रचारप्रसारको अभावमा यो गुफाले पर्यटक तान्न सकेको छैन । वडा नम्बर ३ को शिखरमा महांकाल देवीको प्रसिद्ध मन्दिर छ । १९७२ मा स्थानीय बलवीर लामाले चढाएको ठूलो घण्टी, दाप्चा क्षेत्रको विजय प्राप्तिपछि हिँडेरै एक बिहानमा पुग्न सकिने शिखरमा पृथ्वीनारायण शाहले चढाएको भनिएको त्रिशूल, सुनको जलप लगाइएको तरबार देवीको मन्दिरमा देख्न सकिन्छ । यहाँ प्रत्येक वर्ष वैशाख पूर्णिमामा दुई दिनसम्म मेला लाग्ने गर्छ । टाढा-टाढाका हजारौं भक्तजनहरू दर्शनका लागि आउने गर्छन् । १३०१ सालअघि नै महांकल देवीको मन्दिर भएको ठाउँ हो यो । समथर खेतहरू भएको शिखरमा महांकाल देवीको मन्दिर भने निकै अग्लो स्थानमा छ । तर महांकाल देवीको जग्गा भने चार रोपनी मात्र छ । पहिले धेरै थियो, स्थानीय व्यक्तिहरूले आफ्नो बनाए ।

हाम्रो वडामा बाख्रापालनको अधिक सम्भावना

तेजबहादुर रानामगर
वडा नम्बर ४

साबिकको महादेवटार गाविसलाई रोशी गाउँपालिकाको वडा नम्बर ४ का रूपमा संरचना गरिएको छ । अरू वडाको तुलनामा यो वडाको भूगोल मिलेको छ । कृषियोग्य भूमि धेरै छ, तर बीपी राजमार्गले मात्रै होइन, रोशी नदीले समेत नछोएको यो वडा दुर्गम छ । बीपी राजमार्गबाट पाँचदेखि १७ किलोमिटरसम्मको दूरीमा पर्छ यो वडा । करिब ६ सय घरधुरी रहेको यो वडामा तामाङ, मगर, नेवार, दलितलगायतको बसोबास छ । मकै र तोरी यहाँको प्रमुख बाली हो । धानखेती हुने क्षेत्र अत्यन्त थोरै छ । आफ्नो उब्जनीले वर्षभरि खान पुग्ने परिवारको संख्या नगन्य छ । सरदरमा हेर्ने हो भने यहाँको उब्जनीले ६ महिना मात्रै खान पुग्छ ।

अलि दुर्गम भएकाले तरकारी खेतीले व्यावसायिक रूप लिन सकेको छैन । परम्परागत रूपमा पशुपालन व्यवसाय अघि बढिरहेको छ । दैनिक एक हजार लिटर दूध बिक्री हुन्छ । बाह्रै महिना चल्ने सडक नहुँदा दूध ढुवानीमा समस्या भएकाले किसानहरूले खुवा बनाएर बेच्ने गरेका छन् । खुवा बनाउने कारखाना ६ वटा छन् । दैनिक तीन सय किलो खुवा निर्यात हुन्छ । प्रतिकिलो ३५० रूपैयाँमा बिक्री हुने गरेको छ । कृषि सहकारी तथा महिला समूहहरूको सक्रियता राम्रै छ ।

अनुकूल हावापानी, घाँसपात र चरिचरनको सुविधा भएकाले बाख्रापालनले व्यावसायिक रूप लिने लक्षण देखिएको छ । एउटा बाख्रा फर्म खुलिसकेको छ । यहाँका अधिकांश युवा इँटाभट्टामा तथा घर निर्माणमा काम गर्न काठमाडौं जान्छन् । वैदेशिक रोजगारीमा जानेहरू खासै धेरै छैनन् । राजधानी काठमाडौंमा गएर सवारीसाधन चलाउने सीप सिकेका युवाहरू पछिल्लो समयमा वैदेशिक रोजगारीमा जान थालेका छन् । राजधानी काठमाडौंमा ड्राइभिङ पेसा अँगाल्ने युवाहरू मेरो वडाबाट करिब तीन सय जति होलान् ।

साक्षरता दर ९० प्रतिशत छ । दुईवटा मावि र दुईवटा प्रावि छन् । जसमध्ये जोगेश्वर माविमा ३३२ विद्यार्थी छन् । नागदेवी माविमा १५० जना विद्यार्थी छन् । थानापति प्राविमा ५२ र ज्वालादेवी प्राविमा १५ जना विद्यार्थी छन् । पढ्ने उमेर पुगेका कुनै पनि बालबालिका विद्यालय जाने अवसरबाट वञ्चित नहोऊन् भन्ने अवधारणा हामीले अघि सारेका छौं । यो अवधारणा सफल भएको छ । वडाभरिमा अहिलेसम्म एकजना मात्रै डाक्टर बनेका छन् । इन्जिनियर दुईजना छन् । भर्खरभर्खर शैक्षिक चेतना जागृत भएका कारण हाम्रो उन्नति पनि अलि ढिलै हुने लक्षण देखिएको छ ।

स्वास्थ्य चौकी छ, तर बर्थिङ सेन्टर छैन । सुत्केरी गराउन धुलिखेल नै पुग्नुपर्ने बाध्यता छ । अस्पताल वा बर्थिङ सेन्टरमा सुत्केरी हुनेलाई प्रोत्साहन भत्ताको व्यवस्था गरिएको छ । अधिकांश महिला सुत्केरी हुन अस्पताल या बर्थिङ सेन्टरमा जान थालेका छन् ।

सबै घरमा बिजुली पुगेको छ । करिबकरिब सबै बस्तीमा सडक पुगेको छ, तर बर्खायाममा चल्दैन । मुख्य बजार भनेको सीधै बनेपा या धुलिखेल हो । मेरो वडामा विकास बजेट वार्षिक सरदर ३२ लाख रूपैयाँ जति विनियोजन हुने गरेको छ । हामीले खानेपानीलाई विशेष प्राथमिकतामा राख्दै एक घर एक धारा अभियान सुरू गरेका छौं । साबिकको वडा नम्बर ५ मा यो अभियान सफल हुँदैछ । साबिकका अरू वडामा भने खानेपानीको समस्या नै छ । त्यसमध्ये तीनवटा वडामा धेरै नै समस्या छ । पानीको स्रोत पनि कम छ । बसाइँसराइको समस्या अहिलेसम्म खासै छैन । तर बीपी राजमार्ग आसपासमा तीव्र आर्थिक विकास तथा रोजगारीका सम्भावना बढ्दै गएका कारण निकट भविष्यमा बसाइँसराइको समस्या हुने देखिएको छ । त्यो समस्या रोक्न पनि हाम्रो वडालाई प्राथमिकतामा जतिसक्दो छिटो विकासका पूर्वाधार पुऱ्याउनुपर्नेछ । यसका लागि गाउँपालिकाका बैठकहरूमा मैले पटकपटक कुरा राख्दै आएको छु । साथीहरू सकारात्मक हुनुहुन्छ ।

मेरो वडामा कृषिबाहेकको अर्को सम्भावनाको क्षेत्र भनेको पर्यटन हो । ताराखसे लेक, थानापति स्थानलगायतका पर्यटकीयस्थल छन्, तर प्रचारप्रसार गर्न सकिएको छैन । वडा नम्बर ४ कै महाभारत लेकसँग जोडिएको निगालेका बासिन्दाले स्कुल पढ्न अहिले पनि एक घण्टा जान, एक घण्टा आउन समय खर्च गरेका छन् । निगालेका १८-१९ घरधुरीका बालबालिका सिग्देल गाउँको थानापति प्रावि पढ्न जान्छन् ।

मूल सुक्दै गएकाले खानेपानी मुख्य समस्या भएको छ

तीर्थबहादुर लामा
वडा नम्बर ५

साबिकको सिसाखानी गाविसलाई रोशी गाउँपालिकाको वडा नम्बर ५ का रूपमा संरचना गरिएको हो । करिब दुई हजार जनसंख्या रहेको यो वडाका गाउँहरू बीपी राजमार्गबाट २ देखि ७ किलोमिटरसम्मको दूरीमा रहेका छन् । रोशी नदीसँग जोडिए पनि धानखेती हुने फाँटहरू छैनन् । मकै, फापर मुख्य खाद्यबाली हुन् । नगदे बालीका रूपमा भटमासको खेती हुन्छ । तरकारीहरू भने सबै जातको उत्पादन हुन्छ । ९० प्रतिशत जनता कृषिमा निर्भर छन् । आफ् नो उब्जनीले सरदर नौ महिना पनि खान पुग्दैन । जीविकोपार्जनका लागि वैकिल्पिक उपाय भने दूध र तरकारी बिक्री नै हो । दिनको एक गाडी तरकारी निर्यात हुन्छ । दूध दैनिक पाँच सय लिटर जति निर्यात हुन्छ ।

मेरो वडाका करिब ५०-६० जनाले स्थानीय क्षेत्रका क्रसर उद्योगमा रोजगारी पाएका छन् । अनुमानित आँकडाअनुसार करिब दुई-तीन सयले काठमाडौंमा गएर गाडी चलाउने रोजगारी गर्छन् । वैदेशिक रोजगारीमा खासै धेरै छैनन् ।

गाउँपालिकाको स्थान रहेको कटुञ्जेबेसीबाट केही दक्षिण-पश्चिमतर्फ पोटा खोला दोभान हुँदै सिसाखानी जाने कच्ची सडक छ । वर्षायाममा गाडी चल्दैन । बीपी राजमार्गबाट हिँडेर जाँदा वडा कार्यालय पुग्न दुई घण्टा लाग्छ, अन्तिम गाउँ चाँपडाँडा पुग्न चार घण्टा लाग्छ । चाँपडाँडासम्म कच्ची सडक पुऱ्याउन अझै दुई किलोमिटर जति बाँकी छ । साबिकका चार-पाँचवटा वडामा अझै सडक पुग्न बाँकी छ ।

साबिकको वडा नम्बर ३ बाहेक सबैमा बिजुलीको सुविधा पुगेको छ । मेरो वडामा यतिबेला मुख्य समस्या खानेपानीको देखिएको छ । भूकम्पपछि पानीका मुहान सुकेका कारण खानेपानीको समस्या छ । पुराना पँधेराहरू मासिए । १५ वर्षअघि १० लाख रूपैयाँ बजेटमा निर्माण सम्पन्न भएको थम्बोट खानेपानी आयोजनासमेत मुहान सुकेका कारण समस्याग्रस्त भएको छ । भकुण्डे खोलाको खानेपानी आयोजना पनि राम्रोसँग सञ्चालन हुन सकेको छैन । पानीघाटबाट साबिकका वडा नम्बर ४ र ५ लाई खानेपानीको व्यवस्था गरिएको थियो, तर त्यसले अहिले पुगिरहेको छैन । साबिकका चारवटा वडालाई लक्षित गरी लिफ्टबाट तानेर खानेपानी पुऱ्याउने योजना अघि बढाउन लागिएको छ । यो योजनाका लागि करिब डेढ करोड रूपैयाँ लाग्ने देखिएको छ । यो योजना सफल भयो भने खानेपानीको समस्या धेरै हदसम्म समाधान हुन्छ । साबिकको वडा नम्बर २ बाहेक सबैलाई पुग्छ ।

सिसाखानीमा २०३५ सालमै स्कुल खोलिएको हो । तर अहिलेसम्म पनि शैक्षिक प्रगति उत्साहजनक छैन । यसबाहेक अर्को निमावि र अरू दुईवटा प्रावि छन् । विद्यालय भवनहरू राम्रा छन्, तर विद्यार्थी कम छन् । शिक्षक अभाव छ । स्वास्थ्य चौकी छ, तर सुत्केरी गराउन धेरै टाढा मंगलटार या सिपाली जानुपर्ने बाध्यता छ ।

संविधानतः गाउँगाउँमा सिंहदरबार पुगेको भनिन्छ, तर व्यवहारमा भने अझै पनि विकास बजेटका लागि केन्द्रको मुख ताक्नु परेको छ । गाउँगाउँमा सुविधा आइपुगेको छैन । परम्परागत कृषिबाहेक जीवनयापनका वैकल्पिक बाटाहरू गाउँघरमा आउन सकेनन् । हाम्रो वडाको सन्दर्भमा भन्नुपर्दा कृषिबाहेकको अर्को सम्भावना पर्यटन नै हो । त्यसमा पनि धार्मिकस्थलहरू निकै धेरै छन् । तर उचित प्रचारप्रसार गर्न सकेका छैनौ । संरक्षण गर्नसमेत सकेका छैनौं । उदाहरणका लागि भ्युटावर रहेको डाँडामा ठूलो गुम्बा थियो रे । हामीले देखेनौं । तीन पुस्ताअघि नै नष्ट भइसकेछ । लुर्पुङ भन्ने ठाउँको गुम्बा यथावत् छ । चार-पाँचजना लामाले संरक्षण गरेर राखेका छन् । खेन्पो छोको लामाले उक्त गुम्बा संरक्षणका लागि ठूलो योगदान पुऱ्याउनु भएको छ । लुर्पुङमा सातवटा छोर्तेन छन् । तल थाम मनिडाँडामा १०-१२ वटा माने छन् । साबिकको वडा नम्बर १ मा रहेको गुम्बाको संरक्षण खेम्पो हीराकाजी लामाले गर्दै आउनु भएको छ । तर गुम्बामा विद्यार्थीलाई पढाउने व्यवस्था गर्न सकिएन भने कुनै समय लामा पाउनसमेत संकट पर्ने स्थिति छ । सिसाखानी क्षेत्रका निगाले, चोडाँडा, घ्याङडाँडा, घुम्बो (गुम्बा) डाँडालगायतका स्थलहरूले पर्यटक तान्ने सम्भावना छ ।

ऐतिहासिक गढीका बारेमा अध्ययन, अनुसन्धान हुन आवश्यक छ

पद्मबहादुर लामा
वडा नम्बर ६ एवं प्रवक्ता

साबिकको सिपाली चिलाउने गाविसलाई रोशी गाउँपालिकाको वडा नम्बर ६ का रूपमा संरचना गरिएको छ । ३३ सय जनसंख्या रहेको यो वडा क्षेत्रफलका हिसाबले रोशी गाउँपालिकाकै सबैभन्दा ठूलो हो । वडाको क्षेत्रफल २६ दशमलव १९ वर्गकिलोमिटर रहेको छ । पालिकाका १२ वडामध्ये बीपी राजमार्गले नछोएको वडा यो पनि हो । यो वडा बीपी राजमार्गबाट नौ किलोमिटर दक्षिणमा पर्छ । बीपी राजमार्गले रोशी गाउँपालिकाका वडा नम्बर १, २, ३, ५, ६ र १० लाई छोएको छैन ।

तामाङ जातिको ठूलो बाहुल्य रहेको यो वडामा ८७ प्रतिशत जनता साक्षर छन् । तीन आधारभूत र दुई माध्यमिक गरी पाँचवटा विद्यालय छन् । हिमालय माविमा ३३५ र हरिसिद्धि माविमा २८७ विद्यार्थी छन् । आधारभूत विद्यालयतर्फ कालीदेवीमा ५७, चम्पादेवीमा ४२ र ठाकुरस्थानमा ४७ जना विद्यार्थी छन् । विद्यालयमा शिक्षकको संख्या अपुग छ ।

करिब ९० प्रतिशत जनसंख्या कृषिमा आश्रित छन् । प्रायःजसोको घरमा भैंसी पालिएको छ । किसानहरूले दूध बेचेर राम्रै गुजारा चलाएका छन् । वडा नम्बर ६ बाट दैनिक २८ सय लिटर दूध निर्यात गरिन्छ । बाखापालनबाट पनि कृषकहरूले राम्रो आम्दानी लिएका छन् । वर्षको पाँच-सात सय खसीबोका यहाँबाट निर्यात हुन्छ । दैनिक दुई-तीन गाडी तरकारी निर्यात हुन्छ ।

महाभारत लेकको धेरै भूभाग भएका कारण जडीबुटीको सम्भावना छ, तर व्यवसायीकरण हुन सकेको छैन । महाभारत क्षेत्रमा पदमार्गको सम्भावना छ । यसका लागि प्रयास सुरू भएको छ । २२०० मिटर उचाइको सिन्डिलेकमा भ्युटावर निर्माणको प्रक्रिया अघि बढाइएको छ । त्यहाँ दुईवटा ऐतिहासिक मन्दिरहरू पनि छन् । शिव मन्दिर रहेको थुम्को नजिकैको अर्को थुम्कोमा बुद्धको मूर्ति राख्ने प्रक्रिया अघि बढाइएको छ । धेरै पुरानो कानेगाउँ यही वडामा पर्छ । बीउबिजन उत्पादनका दृष्टिले प्रसिद्धि पाएको कानेगाउँमा महाभारतको लडाइँ भएको किंवदन्ती छ । धेरै पुराना अवशेषहरू पाइएका पनि छन्, तर पुरातत्वविद्हरूलाई ल्याएर अध्ययन गर्ने काम भने बाँकी छ । मानव निर्मित गढी सिद्धिका सुरक्षा हेतु बनाइएको अनुमान स्वतः गर्न सकिन्छ । करिव २४०० मिटर उचाइमा रहेको गढीको वरिपरि पानी जम्ने खाडल खनिएको छ भने यत्रतत्र गोलीका टुक्राहरू अहिले पनि पाइन्छन् ।

वडाका सबै गाउँहरूमा कच्ची सडक पुगिसकेको छ । साबिकको वडा नम्बर ६ बाहेक अन्यमा विद्युतीकरण पनि भइसकेको छ । बाँकी ठाउँमा पनि विद्युतीकरणको प्रक्रिया अघि बढिसकेको छ । यो वडा राजनीतिक रूपमा पनि सचेत तथा पहुँच भएको मानिन्छ । पूर्वसांसद तीर्थ लामा र पूर्वजिविस सभापति यदुमन शाह यही वडाका हुन् । यो वडाको जक्सन प्वाइन्ट कटुञ्जेबेसी नै हो ।

हामी जनप्रतिनिधिको रूपमा आइसकेपछि यो वडामा चार गुणा बढी विकास भएको छ । मैले दाबी मात्रै गरेको होइन, स्थलगत अध्ययन गरे हुन्छ । पालिकाभित्रको करिब पाँच सय किलोमिटर सडकमध्ये करिब दुई सय किलोमिटर सडक यही अढाई वर्षमा बनेको हो । वडा कार्यालय भवनहरू धमाधम बन्दैछन् । ६ नम्बर वडा कार्यालय भवनको उद्घाटन आउँदो वैशाखभित्र हुँदैछ । भूकम्प प्रभावितमध्ये काभ्रे जिल्ला ख श्रेणीमा परेको छ । त्यतिबेला रोशी गाउँपालिकाका ८६ प्रतिशत घरमा क्षति पुगेको थियो । पुनर्निर्माणको काम ९९ प्रतिशत सकिएको छ । बाँकी एक प्रतिशत नसकिनुको कारण घर बनाउने जग्गाको अभाव हो । यसका लागि गाउँपालिकाले पहल गरिरहेको छ ।

कटुञ्जे विस्तारै व्यापारिक केन्द्र बन्दैछ

पोष्टराज गौतम
वडा नम्बर ७

रोशी गाउँपालिकाको केन्द्र रहेको साबिकको कटुञ्जेबेसी गाविसलाई नै रोशी गाउँपालिकाको वडा नम्बर ७ बनाइएको हो । काभ्रेको व्यापारिक केन्द्र बन्दै गएको भकुन्डेबेंसीभन्दा सात किलोमिटर तल रहेको कटुञ्जेबेंसीमा करिब दुई हजार आठ सय जनसंख्या छ । २०२९ सालको जनगणनाको तथ्यांक हेर्ने हो भने एक हजार चार सय ७५ थियो । २५ वटा गाउँबस्ती सबैमा कच्ची सडक पुगिसकेको छ । हामी निर्वाचित भएर आउनुअघि ती गाउँहरूमा कच्ची सडक खासै पुगेको थिएन । लगभग दुई किलोमिटको पक्की सडक बीपी हाइवेले छोएका कारण यहाँको व्यापार व्यवसाय फस्टाएको हो । दूध संकलनका लागि चिस्यान केन्द्रको अभावमा वर्षाको समयमा नमोबुद्ध नगरपालिकाको वडा नम्बर ६ को दूध संकलन हुन सक्ने अवस्था छैन ।

यस वडामा वर्षामा आठ हजार लिटर दूध संकलन हुन्छ भने सुक्खायाम अर्थात् हिउँदमा पाँच हजार लिटरसम्म दूध संकलन हुने गर्छ । कम्तीमा १० लिटरदेखि ६५ लिटरसम्म दूध बेच्ने किसान पनि छन् । दूधका लागि यो ठाउँ उर्वर नै मान्नुपर्छ । तर यही वडामा रहेका करिब एक सय घरधुरी जसले गाईभैंसी किनेर पाल्न सक्दैनन् । हामी उनीहरूलाई कसरी आर्थिक समृद्धिमा सहभागी गराउन सक्छौं भन्ने चिन्तनमा छौं । ६ सय घरधुरीमध्ये करिब ५० प्रतिशतलाई आफ्नै खेतीबाट उब्जेको खाद्यान्नले खान पुग्छ भने ७० प्रतिशत घरपरिवारबाट कोही न कोही विदेश गएका छन् । कोही युरोप-अमेरिका छन्, कोही मलेसिया, कतार गएका छन् । ज्ञान र सीप भएका यहाँका स्थानीय युवाहरूमा पनि बेरोजगारीको विकराल समस्या छ । डकर्मी र सिकर्मी सिकेका युवाहरू नै गाउँपालिकामा कामको खोजीमा आउने गरेका छन् ।

कृषि, व्यापार र पर्यटनको सम्भावना रहेको वडा नम्बर ७ मा ८ वटा सामुदायिक विद्यालय र एउटा निजीस्तरको बोर्डिङ स्कुल छ । एउटा उच्च माध्यमिक विद्यालय, एउटा आधारभूत विद्यालय र ६ वटा प्राथमिक विद्यालय छ । १० करोडसम्मको आर्थिक कारोबार गर्ने एउटा सहकारीलगायत ६ वटा सहकारीले कारोबार गरिरहेका छन् । हालसालै गठन भएको इलम सहकारीले व्यापर व्यवसायमा धेरै मान्छेलाई समेटिरहेको छ । दूध र तरकारी उत्पादनका हिसाबले वडा नम्बर ७ लाई कमजोर भन्न मिल्दैन । यहाँबाट दैनिकजसो दुई मिनीटाटा गाडीमा तरकारी काठमाडौं, बनेपा र धुलिखेल जान्छ । तामाङ र बाहुन, क्षेत्रीलगायतको जनसंख्या लगभग बराबर भएको यो वडामा धार्मिक आस्था राख्नेहरू छन् । लगभग पाँच करोडको लागतमा घ्याङ गुम्बाको निर्माण भइरहेको छ । गुम्बाको नाममा पाँच रोपनीको लालपुर्जा भए पनि सार्वजनिक जग्गा २० रोपनी छ ।

सनातन हिन्दु धर्म मान्नेहरूका लागि देवी, सेतीदेवी, कालीदेवी, श्रीदेवी, शिवमन्दिर, श्रीयादेवीलगायत मन्दिर छन् । लगभग एक सय घरधुरी रहेका गौतमहरूको कुलदेवताको मन्दिर जुगेपानीमा छ । साबिक कटुञ्जेबेसी गाविसको वडा नम्बर १ मा राधाकृष्ण र शिवको मन्दिर, ३ मा श्रीयादेवीको मन्दिर र माने गुम्बा छ भने २ मा राधाकृष्णको मन्दिर छ । साबिक ९ मा कालीदेवीको मन्दिर र ८ मा शिवमन्दिर बनिरहेको छ । यसै वडाको रघुचौरमा रहेको कृष्णमन्दिरमा भजनमण्डली नै बनाइएको छ । यो मन्दिरमा चैत २ गते उत्सव मनाइन्छ ।

प्रदेश र गाउँपालिकाले कर लैजान्छ, वडाले माग्नुपर्छ

मिकासजित लामा
वडा नम्बर ८

साबिकको खार्पाचोक गाविसलाई रोशी गाउँपालिकाको वडा नम्बर ८ का रूपमा संरचना गरिएको छ । बीपी राजमार्गको करिब तीन किलोमिटर खण्डसमेत पर्ने भएको र केही भाग रोशी किनारको समथर बेंसीसमेत पर्ने भएकाले अन्य वडाको तुलनामा यो वडा थोरै सुगम छ । आर्थिक विकास तथा पूर्वाधार निर्माण तुलनात्मक रूपमा सजिलो छ । यस वडाको सबैभन्दा टाढाको स्थान भूमिचुली बीपी राजमार्गबाट १० किलोमिटर दूरीमा छ । रोशी किनार करिब सात सय मिटर उचाइदेखि करिब २५ सय मिटर उचाइको भूमिचुली यसै वडामा पर्छ ।

बिजुली, कच्ची सडक, खानेपानी सबै गाउँहरूमा पुगेको छ । तर भूकम्पपछि मुहान सुकेका कारण साबिकका वडा नम्बर ३ र ४ मा खानेपानीको अलि समस्या देखिएको छ । मेरो वडाका आधाभन्दा बढीलाई वडा कार्यालय पुग्नभन्दा गाउँपालिकाको कार्यालय पुग्न सजिलो छ । त्यसैले मैले गाउँपालिकाको केन्द्रमा पनि सम्पर्क कार्यालय राखेर सेवा दिइरहेको छु । करिब २२०० जनसंख्या रहेको यो वडामा ४० प्रतिशत तामाङ र त्यसपछि मगर, ठकुरी, दलितहरूको बसोबास छ । क्षेत्री बाहुनको बसोबास खासै छैन ।

हाइस्कुल छैन । एक निमावि र चारवटा प्रावि छन् । साक्षरता दर ९० प्रतिशतभन्दा माथि छ । वडा कार्यालयसँगै स्वास्थ्यचौकी छ । मेरो वडाको सबैभन्दा विडम्बना भनेको के हो भने- 'राजमार्ग ओहोरदोहोर गर्नेहरूले ठूल्ठूला फाँटहरू देख्छन्, तर ती फाँटको खेत प्रायः सबै छिमेकी गाउँपालिका तिमालवासीहरूको हो । मेरो वडामा तीनवटा क्रसर उद्योग छन् । तर क्रसर उद्योगको कर प्रदेश सरकार र गाउँपालिकाले लैजान्छ । वडाले त गाउँपालिकासँग माग्नुपर्छ । मकै, धान, गहुँ, फापर यहाँका मुख्य खाद्यबाली हुन् । नगदेबालीका रूपमा तोरी, भटमास, तरकारी खेती प्रशस्त हुन्छ । दैनिक एक गाडी तरकारी निर्यात हुन्छ । एउटा सानो डेरी पनि छ । चार-पाँच सय लिटर दूध त्यो डेरीले खपत गर्छ । दैनिक एक हजार लिटर दूध निर्यात हुन्छ ।

चौबिसैघण्टा अत्यन्त व्यस्त रहने बीपी राजमार्गको तीन किलोमिटर खण्ड यसै वडामा पर्छ, तर यसबाट व्यावसायिक फाइदा लिनेतर्फ स्थानीय जनताको खासै चासो देखिन्न । होटल रेस्टुरेन्ट त परै जाओस्, सामान्य भट्टी तथा भात पकाएर बेच्ने पसलसमेत स्थापना हुन सकेका छैनन । केही वर्षदेखि बुद्धचित्तको बिक्रीले केही मानिसलाई निकै धनी बनाएको छ । कुनै कुनै वर्ष त तीन करोड रूपैयाँसम्म भित्रियो । यस वर्ष पनि ५० लाख रूपैयाँ जति भित्रिएको छ । यो आम्दानी कत्तिको दिगो हुन्छ ? हेर्न बाँकी छ । अब त धेरैले बुद्धचित्तको व्यावसायिक खेती गर्न थालिसके । मुख्य समस्या भनेको गाउँ जाने बाटोकै हो । कोन्द्रा खोलाको किनारैकिनार सडक बनाउनुबाहेक विकल्प छैन, तर हिउँदमा बनायो, वर्षामा बाढी आउँछ बगाइहाल्छ । धार्मिक तथा सांस्कृतिक पर्यटकीयस्थल खासै छैनन् । खर्पाचोक गुम्बा पुरानो हो, तर व्यवस्थित गर्न सकिएको छैन । गाउँपालिका क्षेत्रमा गुम्बाहरू धेरै छन्, तर लामा शिक्षा पढ्न बाहिरै जानुपर्ने बाध्यता छ । यस क्षेत्रका युवाहरूले पछिल्लो समयमा थांका चित्र बनाउने रोजगारी पाएका छन् । काठमाडौंको बौद्ध तथा भक्तपुरमा थांका चित्र बनाउने पेसा गर्नेहरूको संख्या यस वडाबाट करिब १५० रहेको छ । उनीहरूको कमाइ राम्रै छ । धेरैजसो स्वरोजगार हुन् । यसबाहेक राजधानी काठमाडौं नजिकै भएकाले गाडी चलाउने रोजगारी पाउनेहरूको संख्या पनि उल्लेख्य छ ।

बुद्धचित्तको बगैंचा

भूमिचुली र पिन्थली पर्यटकीयस्थल हुन्

जनम तामाङ (शिशिर)
वडा नम्बर ९

साबिकको मंगलटार गाविसलाई रोशी गाउँपालिकाको वडा नम्बर ९ मा संरचना गरिएको छ । यो वडा रोशी गाउँपालिकाकै सबैभन्दा सुगम तथा सुविधा भएको मंगलटार बजारदेखि सबैभन्दा दुर्गम भूमिचुली, सल्यानी, पेप्टा, चनौटेलगायत गाउँसम्म समेटिएको छ । त्यसैले यसलाई विषम मान्नुपर्छ । उदाहरणका लागि मंगलटार क्षेत्रमा प्रतिरोपनी एक करोड रूपैयाँसम्ममा जग्गा किनबेच हुने गरेको छ भने महाभारत लेकमा गाउँपालिकाले जग्गाको रेट ५० हजार रूपैयाँ प्रतिरोपनी तोकेको छ । यति ठूलो भौगोलिक तथा विकासको विषमता भएका वडाहरू नेपालमा ज्यादै थोरै होलान् ।

अति सुगम मंगलटार बजारबाट यो वडाको सबैभन्दा टाढाको गाउँ पुग्न १९ किलोमिटर कच्ची सडक पार गर्नुपर्छ । वर्षायाममा गाडी चल्दैन । विकट क्षेत्रबाट मंगलटार बजार तथा यस आसपासमा बसाइँ सर्ने क्रम बढेको छ । पुरानो बस्तीबाट बीपी राजमार्ग आसपासमा बसाइँ सर्ने क्रम रोक्नु नै यस वडाको मुख्य चुनौती हो । १० घरभन्दा बढी भएका गाउँमा सडक, खानेपानी तथा बिजुलीको सुविधा पुऱ्याउने अभियानले करिबकरिब सार्थकता पाइसकेको छ । तर योभन्दा कम धुरी भएका गाउँमा विकासका पूर्वाधार पुऱ्याउन निकै खर्चिलो तथा प्रतिफल नगन्य हुने भएकाले बस्ती विकासका लागि दुईवटा ठाउँ छनोट गरिएको छ । मंगलटार र पिन्थलीमा बस्ती विकास गरी १० भन्दा कम घरधुरी भएका दुर्गम गाउँका बासिन्दालाई त्यहाँ सार्ने विषयमा कार्ययोजना अघि बढाइएको छ । एकीकृत बस्ती विकासका लागि सहरी विकास मन्त्रालयबाट ५० लाख रूपैयाँ प्राप्त भएको छ । भूमिचुली, पिन्थलीलगायतका ठाउँमा पर्यटन विकासको अत्यन्तै सम्भावना छ । भूमिथान मन्दिर र भ्यूटावर निर्माणका लागि दुई करोड बजेट छुट्ट्याइएको छ भने पिन्थलीमा २० लाखको लागतमा बुद्धको मूर्ति स्थापना गरिएको छ । पिन्थली-पानन्चे रजवास हुँदै ८ मिटरको सडक महाभारत गाउँपालिका जोड्ने सडकका लागि ४ करोड बजेट परेको छ । हरेक गाउँलाई राजमार्गबाट पक्की सडकले छुने योजना अघि बढाइएको छ । वडा नम्बर ९ मा व्यावसायिक तरकारी खेती सुरू भइरहेको छ । दिनमा तीन-चार ट्रिप अर्थात् वर्षको डेढ-दुई करोड रूपैयाँको तरकारी निर्यात हुन्छ । किसानलाई गाउँपालिकाले बीउ-बिजन ट्र्याक्टरलगायतमा सहुलियत दिएको छ । प्राविधिक सहयोग निःशुल्क प्रदान गरिएको छ । जापानी सहयोग नियोग (जाइका)ले अर्गेनिक कृषि उत्पादनका लागि यस क्षेत्रमा परियोजना सुरू गरेको छ । अहिलेसम्म १५० रोपनी जग्गामा अर्गेनिक खेती विस्तार भइसकेको छ ।

वडा नम्बर ९ मा ५८०० जनसंख्या तथा २७०० मतदाता छन् । जनसंख्याको हिसाबले रोशी गाउँपालिकाको सबैभन्दा ठूलो वडा हो यो । माविं दुई वटा र ६ वटा आधारभूत गरी यस वडामा आठवटा विद्यालय छन् । करिब ७० प्रतिशत तामाङ जाति रहेको यो वडामा क्षेत्री, बाहुन, नेवार, मगर, दलितलगायतको बसोबास छ । पुरानो व्यापारिक केन्द्र मंगलटारमा पहिले नेवारहरूको बाक्लै बस्ती थियो ।

वीपी राजमार्गमा रहेको बुद्ध प्रतिमा

भाँगेटारबाट काठमाडौंको धरहरा लौरी उभ्याएजस्तो देखिन्थ्यो

दूधराज तामाङ
वडा नम्बर १०

साबिकको वाल्टिङ गाविसलाई वडा नम्बर १० कायम गरिएको छ । बीपी राजमार्गले नछोए पनि वडाको अधिकांश क्षेत्र सुगम छ । शैक्षिक क्षेत्रमा पनि यो वडा तुलनात्मक रूपमा अघि छ । ९० प्रतिशत साक्षर छन् । बीपी राजमार्गबाट दुई किलोमिटरदेखि १२ किलोमिटरसम्मको दूरीमा यो वडाका गाउँहरू छन् । तर सडक भए पनि वर्षायाममा बस चल्न सक्दैन ।

भाँगेटारबाट काठमाडौंको धरहरा लौरी उभ्याएजस्तो देखिन्थ्यो । हिमाल, पहाड, तराई सबै देखिन्छ । यो वडामा एउटा पञ्चकन्या कुण्ड थियो, अहिले चौर बनेको छ । डाँडाखर्कमा दुई वटा ठूला पोखरी छन् । वाल्टिङको सोली थुम्कोमा लोपोन्मुख जाती हायु र तामाङहरूके अन्तेष्टी गरिन्छ । त्यस ठाउँमा बुद्धको मूर्ति प्रतिश्थापना गर्दा वीपी राजमार्गबा प्रष्ट देखिन्छ । यो वडालाई लगभग ५० प्रतिशत जंगलले ढाकेको छ ।

छरिएको बस्ती भएका कारण विकास पुऱ्याउन गाह्रो भएको छ । तर आधा घण्टाभन्दा बढी हिँड्नु नपर्ने गरी गाउँगाउँमा कच्ची सडक पुऱ्याइएको छ । २००६ सालभन्दा पहिलेनै स्थापना भएको पञ्चकन्या माविले यस वडाको शिक्षामा राम्रै मद्दत पुऱ्याएको छ । करिब चार सय विद्यार्थी रहेको पञ्चकन्या माविको शैक्षिक गुणस्तर अहिलेसम्म राम्रै छ । तर शिक्षकको अभाव भएकाले शैक्षिक गुणस्तर जोगाउने तथा वृद्धि गर्ने चुनौती छ । यसैगरी चारवटा प्रावि छ । एउटा उपस्वास्थ्य चौकी छ । यो उपस्वास्थ्य चौकीमा बर्थिङ सेन्टर राख्ने तयारी थालिएको छ ।

१५ किलोवाट, सात किलोवाट र पाँच किलोवाट क्षमताका तीनवटा लघुजलविद्युत् केन्द्र छन् । विद्युत् प्रयोग नहुने भएकाले दिउँसो उत्पादन बन्द गरिन्छ । दिउँसोको खेर गइरहेको बिजुलीलाई कसरी उपयोगमा ल्याउने ? भन्ने चुनौती छ । साबिकको वडा नम्बर १, २, ३ बाहेक अरू वडामा त्यही बिजुली पुगेको छ ।

तरकारी खेती र पशुपालनले व्यावसायिक रूपधारण गर्दैछ । दैनिक तीनवटा गाडीले दूध ओसार्छ । एउटा गाडीले १५०० देखि २००० लिटरसम्म दूध बोक्छ । यहाँ अहिले एउटा भैंसी फार्म र एउटा बाख्रा फार्म रहेका छन् ।

तरकारी खेतीका लागि २० वटा कृषि समूह र तीनवटा सहकारी छन् । साबिकका एक वडा एक सहकारीको अवधारणा अघि सारेका छौं । दैनिक तीन गाडी तरकारी निर्यात हुन्छ । यो वडालाई सिलामको पकेट क्षेत्र घोषणा गरिएको छ । गत वर्ष १० मेट्रिकटन सिलाम निर्यात भएको थियो । यो करिब १५ लाख रूपैयाँ मूल्यको हो । प्रतिकेजी एक सय ५० रूपैयाँका दरले बिक्री हुने भएकाले किसानले सिलाम खेतीबाट राम्रै आम्दानी लिएका छन् । तरकारीले उचित मूल्य पाउने हो भने अर्थात् काठमाडौंका उपभोक्ताले खरिद गर्नेभन्दा आधा मात्रै मूल्य पाउने हो भने मेरो वडाका किसानहरूको जीवनस्तर कायापलट हुने अवस्था छ । तीन-चार घर मिलेर दैनिक एक गाडी तरकारी उत्पादन गर्न सक्छन्, तर भाउ नै पाउँदैनन् ।

फलफूलतर्फ जुनार, सुन्तला र कागतीको प्रशस्त सम्भावना देखिएको छ । केही किसानहरूले व्यावसायिक फलफूलको खेती गरेर राम्रो आम्दानी लिएका छन् । उदाहरणका लागि समरबहादुर कामीले यस वर्ष चार लाख रूपैयाँको कागती बेच्नुभयो । खाद्यान्नमा मकै मुख्य बाली हो । रोपेको ६ महिनामा मात्रै मकै पाक्ने भएकाले एक वर्षमा मुस्किलले दुई खेती हुन्छ । मकैपछि सर्स्यु, तोरी, केराउ, लसुन, बोडी, सिमी खेती गरिन्छ, धानको उत्पादन नगन्य हुन्छ । पछिल्लो समयमा सिस्नोको संकलन गरी पाउडर बनाएर बिक्री गर्ने प्रचलन पनि सुरू भएको छ । यस क्षेत्रको सिस्नो नेपालकै उत्कृष्ट मानिन्छ । रानी, लोकल र अल्लो गरी तीनथरीको सिस्नो पाइन्छ ।

यसैगरी, उत्तिसको काठ बिक्रीबाट पनि वडावासीले राम्रै आम्दानी लिन थालेका छन् । किबी खेती पनि व्यावसायिक हुँदैछ । सार्क

ड्रागन फ्रुट खेतीको परीक्षण निकै उत्साहजनक रूपमा सफल भएको छ । बर्खे सेतो आलु र एकपटक रोपेपछि स्थायी रूपमा उत्पादन भइरहने आलुको मूल्य उच्च भएकाले किसानहरू आकर्षित भएका छन् । यसैगरी जंगलमा वनतरूल प्रशस्त पाइन्छ । हिउँदको समयमा वनतरूल खनेर बिक्री गर्ने व्यवसाय पनि सुरू भएको छ । वनतरूलको मूल्य उच्च छ । अलैंची खेती सुरू भएको छ । उत्पादन र मूल्य दुवै राम्रो भएकाले किसानहरू आकर्षित भएका छन् । एक किसानले देशी बदाम ५० भ्याङ लगाएका थिए । उत्पादन राम्रो भयो । अब यसको विस्तार हुने सम्भावना बढेको छ । कश्मीरी स्याउ पनि फल्यो, तर औषधि प्रयोग नगरी फललाई बचाउन सकिएन । मेरो वडामा यस वर्ष स्याउका पाँच सय बिरूवा लगाइएको छ ।

डाँडाखर्क साइड अर्थात् साबिकका वडा नम्बर १, २ र ३ मा वनलसुन र वनप्याजको खेती तथा उत्पादन प्रशस्त हुन्छ । तर बिक्रीका लागि बजारको समस्या भएको छ ।

यसैगरी, परम्परागत जडीबुटीबाट औषधि उपचार गर्ने धामीझाँक्रीहरू पनि प्रशस्त छन् । अन्यत्र निको हुन नसकेको रोग उनीहरूले निको पार्ने गरेका छन् । तर उनीहरूले जडीबुटीलाई गोप्य राख्छन् । आफ्नो पेसा व्यवसायमा सकभर अरू नआऊन् भन्नका लागि गोप्य राख्नु स्वाभाविकै हो, तर उनीहरूको शेषपछि जडीबुटीको पहिचान समाप्त नहोस् भन्न केही न केही गर्नु जरूरी भइसकेको छ । निजी वनमा उत्तिसका रूख प्रशस्त छन् । साथै, खेती गर्न अलि अप्ठ्यारो हुने भिराला जग्गामा उत्तिस रोप्ने अभियान सुरू भएको छ । पहिरोको रोकथाम पनि हुने भएकाले उत्तिस रोपणलाई प्रोत्साहन गरेका छौं । एकजनाले ३० हजार क्युफिटसम्म काठ बेचेका छन् । प्रतिक्युफिट एक सय ५० देखि चार सय ५० रूपैयाँसम्ममा बिक्री भएको छ ।

वाल्टिङ गाउँमा एकीकृत बस्ती छ । त्यहाँ भ्युटावर निर्माण गर्ने र होमस्टेहरू सञ्चालन गर्ने योजना छ । वाल्टिङ महाभारत पदमार्गको मुख्य बिन्दुसमेत भएका कारण यो योजना जतिसक्दो छिटो सम्पन्न गर्ने अभियानमा छौं । प्यारागलाइडिङको सम्भावना पनि पुष्टि भइसकेको छ । यसका लागि निजी लगानीकर्ता आकर्षित गर्ने अवधारणा अघि सारेका छौं । यस वडाका गुम्बामध्ये दुईवटा सम्पदा सूचीमा परेका छन् । यी गुम्बामा लामा बस्छन्, तर विद्यार्थीलाई अध्ययन गराउने काम हुन सकेको छैन । यसको तयारीमा पनि हामी छौं । तामाङ भाषाको विद्यालय खोल्ने योजना छ । यसका लागि गुम्बाहरूसँग सहकार्य गर्न सकियो भने सजिलो हुने देखिएको छ । मृग, झारल, घोरल, बँदेल, दुम्सीजस्ता वन्यजन्तु पनि पाइन्छन् । गर्मीको समयमा मयूर पनि पाइन्छ । कालिज पनि प्रशस्त मात्रामा पाइन्छन् ।

हाम्रो आवश्यकता, स्रोतको परिचालन

मिलन लामा,
वडा नम्बर ११

रोशी गाउँपालिकाको वडा नम्बर ११ साबिकको भीमखोरी गाउँ विकास समितिका १, २, ३, ४, ५ र ६ नम्बर वडा मिलाएर बनाइएको हो । ४,३८२ जनसंख्या रहेको यो वडाको मतदाता संख्या करिब १३०० मात्र छ । एउटा उच्च मावि, दुईवटा मावि, एउटा आधारभूत निमावि र पाँचवटा प्राथमिक विद्यालय रहेको यो वडामा विद्यार्थीको संख्या १,११६ छ । शिक्षक दरबन्दी गाउँपालिकास्तरीय समायोजनपछि २७ पुगेको छ । विद्यार्थी संख्याको तुलनामा यो शिक्षक दरबन्दी पनि नगन्य हो । शिक्षा सेवा आयोग पास गरेर आएका अधिकांश शिक्षकहरूले नै आफ्नो शिक्षाप्रति विश्वास राख्न सकेका छैनन् भने यी बालबालिकाको भविष्य कसरी सुन्दर होला ? हामीलाई चिन्ता लाग्नु स्वाभाविक हो । मैले यो तीतो कुरा किन उठाइरहेको छु भने हाम्रा केही शिक्षकहरू आफूले पढाउने विद्यालयमा आफ्ना छोराछोरी पढाउँदैनन् । उनीहरू सुविधासम्पन्न विद्यालय खोज्दै हिँड्छन् ।

करिब ६ किलोमिटर पक्की सडक अर्थात् बीपी हाइवेले छुने यो वडालाई सुगममा गणना गरिए पनि अधिकांश भाग दुर्गमभैं छन् । पञ्चायतकालमै प्रहरी चौकी, स्कुललगायतका कार्यालय रहेको मंगलटार कटेपछिको पहिलो बजार कालढुंगा हो । यहाँ ६०-६५ घर छन् । सार्वजनिक जग्गामा बसेको यो बजारलाई व्यवस्थित गर्न हाम्रा लागि चुनौती छ । वडा कार्यसमितिका सदस्यहरूले पनि बेलाबखत यसबारे कुरा उठाइरहनु हुन्छ ।

बीपी हाइवेमै पर्ने गरी डम्फु पार्क र औद्योगिक ग्राम बनाउने योजनाअनुसार हामीले जग्गा छुट्ट्याएका छौं । डम्फु पार्कका लागि ३५ रोपनी र औद्योगिक पार्कका लागि ६० रोपनी जग्गा छुट्ट्याइएको छ । डम्फु पार्कको गुरूयोजना बनाएर मन्त्रालयमा पेस भइसकेको छ भने औद्योगिक ग्रामको काम अगाडि बढाउने योजनामा लागिरहेका छौं । साबिकको भीमखोरी गाविस लेकदेखि बेंसीसम्म जोडिएकाले यहाँ कोल्डस्टोरको आवश्यकता महसुस गरिएको थियो । किसानहरूको मागअनुसार जापान सरकारको सहयोगमा तीन रोपनी क्षेत्रफल भएको जमिनमा कोल्डस्टोर पनि बन्दैछ । रोशी गाउँपालिकाको ११ नम्बर वडा जलस्रोतका हिसाबले धनी नै भन्नुपर्छ । किनभने आर्थिक स्रोत भयो भने यहाँको मिनरलयुक्त पानी विदेश निकासी गर्न सकिन्छ । १.५ किलोवाटदेखि १९ किलोवाटसम्मका सातवटा लघुजलविद्युत् योजना यही वडामा सञ्चालनमा छन् भने ढुंगाखानीलाई ठूला उद्योगको रूपमा सञ्चालन गर्न सकिन्छ । अहिले पनि दुईवटा रोडाढुंगा (क्रसर) उद्योग चलिरहेकै छन् । आर्थिक अभावकै बीचमा हामीले करमडाँडा, माम्ती, डालाबेसी, पिप्ले, गाउँटोलमा कच्ची सडक पुऱ्याइसकेका छौं भने मध्यपहाडी क्षेत्रका अमलबास, पुरानो गाउँ, भैंसे, छहरे, मिनदुप्पामा पनि कच्ची सडक पुगेको छ । जुगेपानी, कातार्चे, पौवा, मास्लो छहरे, रामरिमजस्ता उच्च पहाडी भेगसम्म सडक र खानेपानीको सुविधा पुऱ्याइएको छ । कातार्चे यस वडाको अन्तिम बस्ती हो ।

कर्मपुण्य सामुदायिक वन हाम्रो वडाको प्राकृतिक स्रोत हो । यहाँ सल्लाको घना जंगल छ । भ्याकुरे खोलाबाट सुरू भएको यो जंगल बीपी हाइवे हुँदै माम्ती खोलासम्म पुग्दा १६४ हेक्टर छ । जनताको आयवृद्धिका लागि हामीले यो जंगललाई सदुपयोग गर्न सक्छौं । त्यस्तै, माम्दी र पिप्लेको घना जंगलमा हरेक सालजस्तै डँढेलो लाग्ने गर्छ, यसको नियन्त्रणका लागि राज्यस्तरबाटै सोच्नुपर्ने देखिन्छ ।

यही वडामा माम्दी भीमसेन र कालीको मन्दिर छ । माम्दी भीमसेनमा विशेष शक्ति रहेको विश्वासमा काठमाडौं, भक्तपुर, पाटन, दोलखादेखिका भक्तहरू दर्शन-पूजापाठका लागि आउने गर्छन् । श्री ऊँ आद्यमहाशक्ति गोरक्षकालीबाला आध्यात्मिक योगपीठ नेपालको संरक्षणमा रहेको काली मन्दिरको दियो विगत ५० वर्षदेखि बलिरहेको छ । यही वडाको पिप्लेमा रहेको यो मन्दिरका लागि गत वर्ष सरकारले ४० लाख दिएको थियो भने यो वर्ष सडक निर्माणका लागि

५० लाख बजेट दिएको छ । त्यस्तै, हालसालै रोशी गाउँपालिका डालबेसीमा महादेवको मूर्ति रोशी खोलामा फेला परेको छ । बग्दै गरेको खोलामा स्कुले भाइबैनीले नुहाउँदा देखेपछि उनीहरूले खबर गरेका हुन् । उक्त ठाउँमा जलकुण्ड र मन्दिर बनाउने तयारी गाउँपालिकाले गरेको छ ।

बीपी हाइवेमा बजार विस्तारको सम्भावना छ भने कृषि र पर्यटन हाम्रो भविष्यको समृद्धिको आधार बन्न सक्ने देखिन्छ । महाभारत जंगलसँग जोडिएको यो वडाको खाद्यबाली पाक्न ६-७ महिना लाग्छ । तर वर्षको तीन बाली लाग्ने ठाउँको खाद्यान्न र सात महिनामा पाक्ने खाद्यान्नको बजार मूल्य एउटै हुँदा यहाँका किसानहरू बसाइँ सर्दै पलायन हुँदै विकल्पको खोजीमा लागेका छन् ।

पर्यटन विकासको अत्यधिक सम्भावना बोकेको चौकीडाँडामा होमस्टे वा होटलको व्यवस्था गर्नसके घुमघामका लागि कार्यक्रम बनाउन सकिन्छ। चौकीडाँडामा अधिक दूध उत्पादन हुन्छ । करिब २१०० मिटर उचाइ रहेको यही स्थानमा धेरै वर्षअधि दुग्ध विकास संस्थानले स्विस सरकारको सहयोगमा चीज कारखाना स्थापना गरेको छ । यहाँका किसानले उत्पादन गरेको अधिकांश दूध संस्थानले लिने गरेको छ भने निजी क्षेत्रका डेरीहरूले पनि दूध संकलन गरी काठमाडौं लाने गरेका छन् । त्यस्तै, तरकारी खेतीका लागि पनि यो ठाउँको सम्भावना छ । हप्तामा तीन मिनीट्रक तरकारी बिक्रीका लागि काठमाडौंको कालिमाटी लाने गरिए पनि किसानको मेहनत, लगानी र बजारका हिसाबले दयालाग्दो अवस्था भन्नुपर्ने हुन्छ ।

अहिले किसानहरूले निर्वाहमुखी खेती गरिएका छन् भने व्यावसायिक खेतीको पनि सम्भावना छ । केही व्यक्तिहरूले यही वडाको कर्मडाँडा, माथ्लो छहरे, भैंसेलगायतका ठाउँमा बुद्धचितको खेती पनि गरेका छन् । १५-२० घर-परिवारले गरेको यो खेतीबाट उनीहरूले राम्रो आम्दानी पाएका छन् । तर यसलाई स्थायी आम्दानीको स्रोत बनाउन सकिँदैन कि भन्ने जनताको चिन्ता छ । करिब ६० प्रतिशत तामाङ जाति रहेको यो वडामा बाहुन-क्षेत्री, मगर, दलित, भुजेल, अल्पसंख्यक मानिने दुई घर पहरी र एक घर शेर्पाको बसोबास छ । परम्परादेखि जातीय हिसाबले बनाइएका पौवाका सातवटा पानी भर्ने कुवालाई संरक्षण गरेर राखेका छौं र त्यहाँ महदेवको मन्दिर आधुनिक ढंगले बनाई संरक्षणसमेत गरिएको छ ।

घ्याङडाँडालाई पर्यटकीय क्षेत्र बनाउने अभियानमै छौं

रामबहादुर मोक्तान
वडा नम्बर १२

साबिक भीमखेरी गाविसका ७, ८ र ९ वडाहरू मिलाएर रोशी गाउँपालिकाको वडा नम्बर १२ को संरचना गरिएको हो । घरधुरी ४५७ र जनसंख्या २,७७० रहेको छ । बीपी राजमार्गले एक किलोमिटर मात्र भेटेको यो वडाको घ्याङडाँडा करिब २६ सय मिटरको उचाइमा छ । ६० किलोमिटर कच्ची सडक रहेको यो वडाको कार्यालय घैयाडाडा, शिखरपुरमा छ ।

अधिकांश तामाङहरूको बस्ती रहेको यो वडाका जनताको मुख्य पेसा कृषि नै हो । समथर बेंसीदेखि उच्च लेकसहितको विविधता बोकेको रोशी गाउँपालिकाको वडा नम्बर १२ का गँगटे र मिजार टोलबाहेक सबैतिर कच्ची मोटरबाटो पुगेको छ । विद्युतीकरण र खानेपानीको सुविधा सबै घरमा पुगेको छ । माम्तीबाट हाइटार, हर्कपुर हुँदै घ्याङडाँडा (लेक) आउने बाटो सहज नभएकाले रोशी गाउँपालिकाको ११ नम्बर वडा हुँदै केराबारी, मजुवाखोला, भोटेसालु, घैयाडाँडा हुँदै आउजाउ गरिन्छ । तर माम्ती हर्कपुर, वडा कार्यालय घैयाडाँडा, शिखरपुर हुँदै केराबारी घ्याङडाँडा पुगिने सडकलाई मुख्य मानिन्छ ।

इलामको कन्यम चियाबारी जस्तो बनाउन सकिने घ्याङडाँडा पर्यटकीय दृष्टिले अत्यन्त सुन्दर ठाउँ यही वडाको शिखरमा पर्छ । करिब २१९ हेक्टर क्षेत्रमा फैलिएको सार्वजनिक जग्गामा निर्माणाधीन भ्युटावर अलपत्र परेको यो रमणीय डाँडाबाट दक्षिण सिन्धुली, सर्लाही र भारतको बिहारसम्म सजिलै देख्न सकिन्छ । उत्तरतिरका अधिकांश हिमाल यहाँबाट देखिन्छ । करिब २६ सय मिटरको उचाइमा रहेको घ्याङडाँडामा ठूलो फुटबल मैदान छ । हरेक वर्ष दसैंका बेला यस क्षेत्रका खेलाडीहरूबीच फुटबल प्रतियोगिता गराइन्छ ।

पहिले पहिले घ्याङ लेकमा ठूलो जात्रा लाग्थ्यो । सिन्धुली, रामेछाप, काभ्रेको कानपुरलगायत क्षेत्रका हजारौं मान्छे आउँथे । एक रात चल्ने जात्रामा दुईवटा राँगाको मासु, ११ वटासम्म सुँगुरको मासु बिक्री हुन्थ्यो । तपाईं आफैं अनुमान गर्न सक्नुहुन्छ त्यो जात्रामा कति मान्छे आउँथे भनेर । भै-झगडा हुन थालेपछि केही वर्षदेखि जात्रा चल्न छाडेको छ । तर परम्परादेखि चलेको जात्रालाई बन्द गर्नुभन्दा कसरी व्यवस्थित गर्ने भन्ने विषयमा योजना बनाउनु आवश्यक छ जस्तो लाग्छ । जात्रा चलाउने विषयमा अहिले छलफल चलिरहेको छ ।

दैनिक १२०० लिटर दूध बिक्री हुने यो वडाका जनताको आर्थिक स्रोत भनेको दूध, तरकारी र अन्य खाद्यबाली नै हो । ५, ७ वर्षदेखि रोजगारीका लागि कोही विदेश गएका छन् भने कोही काठमाडौं केन्द्रित छन् । ट्रेकिङ गाइडका रूपमा काम गर्नेहरू पनि अहिले बढेका छन् । बीपी राजमार्गसँग जोडिएको माम्ती फाँटभन्दा केही माथि पहाडी भेगमा जुनार र सुन्तलाको खेती हुन्छ, तर त्यसलाई व्यावसायिक रूप दिन सकिएको छैन । रोशी-६ को कानगाउँ बीउबिजनका लागि प्रसिद्ध भएजस्तै १२ नम्बर वडा पनि सिलामका लागि प्रसिद्ध नै छ । किसानहरूले कम्तीमा १० हजारदेखि एक लाखसम्मको सिलाम हरेक घरले बिक्री गर्ने गरेका छन् । तैपनि हप्ताको तीन ट्रकसम्म तरकारी काठमाडौंको कालीमाटी पुग्छ । अहिले यहाँ एउटा स्वास्थ्यचौकी र पाँचवटा विद्यालय छन् । कक्षा १० सम्म पढाइ हुने एउटा माविमा ३०५ विद्यार्थी छन् भने आधारभूत निमाविमा १४९ मात्र विद्यार्थी छन् । तीनवटा प्रावि छ, तर विद्यार्थी संख्या कम छ । भूगोलका हिसाबले भन्ने हो भने विद्यालयको संख्या अपुग छ, तर विद्यार्थी संख्या हेर्ने हो भने भएका विद्यालय धान्न सकिने अवस्था छैन । प्राविधिक र गुणस्तरीय शिक्षा लोकप्रिय नारामै सीमित हुने अवस्था छ ।

माथि लेकको बस्ती छाडेर बेंसी झर्ने, सक्नेहरू भकुण्डेबेसी, बनेपा र काठमाडौं सर्ने क्रम नरोकिने हो भने कुनै समय गाउँ रित्तिन सक्छ, यो हामी सबैको साझा चुनौती हो ।

रोशी नामसापालिकाला तुन्बा डोसेबा (परिचय) :

काभ्रेपलाञ्चोक : ह्युल्ला ग्याल्सा याम्बुग्याम काभ्रेपलाञ्चोक जोङरी वाङबाग्ला साँगा ङिच्युईसे गिक किलोमिटर स्यारी परप ताबा मुला बिसाम सदरमुकाम धुलिखेल सोमच्युईसे गिक किलोमिटर थारेङ परप ताबा मुला । रोशी गाउँपालिका दोबारी धुलिखेलग्याम ङिच्युईसे ङ् हा किलोमिटररी परप ताबा मुला । २०२१ साल ङाच्छा स्यार गिक नम्बर चौताराग्याम छिःबा ङिच्युईसे भ्रे मौजाकादेरी गोर ङि मौजा काभ्रे थेन पलाञ्चोकरी दोबा मुबा । चुनोन गोर ङि मौजाला मिनग्याम काभ्रेपलाञ्चोक जोङला मिन टिबा हिन्ना । नेपालला गोर ङिसच्युईसे ङिस जोङकादेरी काभ्रेपलाञ्चोक जोङला स्यारी रामेछाप थेन दोलखा जोङ, न्हुपरी काठमाडौं (याम्बु), ललितपुर (हेराङ) खेपुङ (भक्तपुर) जोङ, ज्याङरी सिन्धुपाल्चोक जोङ, ल्होरी सिन्धुली थेन मकवानपुर जोङ परप ताबा मुला । स्यारी सुनकोसी, न्हुपरी नगरकोट गाङ थेन साँगा भन्ज्याङ, ज्याङरी इन्द्रावती थेन सुनकोसी गान्दी ल्होरी कोखाजोर थेन खानी स्योङसे मुर छुट्टयाप लाबा चु जोङ भौगोलिक विषमता थेन प्राकृतिक सम्पदामुबा जोङ हिन्ना । समुद्र सतह हेन्से ग्यार्जा सोमसे च्युईभ्रे मिटर (कोखाजोर स्योङ) हेन्से तोङ सोम च्युईभ्रे मिटर (बेथानचोक नारायणडाँडा) दोना नोबा चु जोङला ल्हामा राङबा ग्ला पहाडी भू-धरातलसे प्लीङबा मुला ।

रोशी नामसापालिका :

प्रदेश नं. सोमरी परप ताबा काभ्रेपलाञ्चोक जोङला गोर च्युईसे सोम पालिकाकादेरी रोशी नामसापालिकाला स्यारी सुनकोसी नामसापालिका (सिन्धुली), न्हुपरी नमोबुद्ध नगरपालिका, ज्याङरी तिमाल नामसापालिका थेन ल्होरी महाभारत थेन बेथानचोक नामसापालिकाकादे मुला । रोशी नामसापालिकाला जम्मा क्षेत्रफल १७६ वर्ग कि.मि. मुला बिसाम २०६८ ला जनगणनाअनुसार २८,७४६ जनसंख्या मुला । नामसापालिका राङसेन लिच्छाला रेमरी धुईबा तथ्याङ्क अनुसार दान्दे ३९,०६८ जनसंख्या थेन ६,२६२ दिमधुरी म्राङबा मुला ।

नेपालरी गोरसोम तहला सरकार सोबा संघीय संरचनाअनुसार सरकारसे २०७४ साउन ङिच्युईसे भ्रे कुनु स्थानीय तहला संख्या ७४४ ग्याम ल्हेनालासी ७५३ दोना लाबा मुला । दारेम नेपालरी जम्मा ७५३ स्थानीय तह मुला, थेनिकादेरी गोर ढु महानगर, गोरच्युईसे गिक उपमहानगर, ग्यार्जा ङ्हीसे ङिसच्युई ढु नगरपालिका थेन ग्यार्जा ब्लीसे ढुच्युई नामसापालिकाकादे मुला । थेनिकादेरी काभ्रेपलाञ्चोक जोङला गोर च्युईसे सोम पालिकाकादेरी गोर्गिक हिन्ना रोशी नामसापालिका ।

गोर्गी वर्गकिमि २२२ जनघनत्व मुबा चु नामसापालिका महाभारत शृंखलाला ज्याङरी परप ताबा मुला । चु नामसापालिका साविकला गोर च्युई गाविसकादे खहरेपाँगु, शिखरआम्बोटे, महादेवटार, सिसाखानी, सिपालीचिलाउने, कटुञ्जेबेसी, खार्पाचोक, मंगलटार, वाल्टिङ थेन भीमखोरीदा ङिक्नालासी सोबा हिन्ना । साबिकला गाविसकादे २०२८ सालला जनगणनाअनुसार कटुञ्जेबेंसीला जनसंख्या १,४७५, खहरे पाँगुला २,३६१, वाल्टिङ २,२०८, महादेवटार पाँगुला १,७२७, खार्पाचोकला १,०६५, मंगलटारला २,८४१, शिखरअम्बोटेला ३,६४०, भीमखोरीला ४,०५१ थेन सिसाखानीला जनसंख्या १,४१५ मुबा ।

दान्दे रोशी नामसापालिकासे लाबा दिमधुरी सर्वेक्षणअनुसार **रोशी नामसापालिका** वडा नम्बर गिक खहरे पाँगुला जनसंख्या ३५४८ थेन दिमधुरी ५५६ मुला । वडा नम्बर ङ्ही शिखरअम्बोटेला जनसंख्या २,२७२ थेन दिमधुरी ३७४ थेन वडा नम्बर सोम शिखरअम्बोटेला जनसंख्या ३,७२६ थेन दिमधुरी ५९९ मुला । वडा नम्बर ब्ली महादेवटारला जनसंख्या २,६१३ थेन दिमधुरी ४१२, वडा नम्बर ङ्हा सिसाखानीला जनसंख्या २,८९८ थेन दिमधुरी ३८१, वडा नम्बर ढु सिपाली चिलाउनेला जनसंख्या ३,८१५ थेन दिमधुरी ६३६ ओसेम वडा नम्बर ङिस कटुञ्जेबेंसीला जनसंख्या २,८८४ थेन दिमधुरी ४८७ मुला । वडा नम्बर भ्रे खार्पाचोकला जनसंख्या १,९६६

थेन दिमधुरी ३०६, वडा नम्बर कु मंगलटारला जनसंख्या ४,९१५ थेन दिमधुरी ७८३, वडा नम्बर च्युई वाल्टिङला जनसंख्या ३२७९ थेन दिमधुरी ५४३, वडा नम्बर च्युईसेगिक भीमखोरीला जनसंख्या ४,३८२ थेन दिमधुरी ७२८ थेन वडा नम्बर च्युईसेङहीला जनसंख्या २,७७० थेन दिमधुरी ४५७ मुला ।

मिन :

रोशी नामसापालिका ताबान ब्योङबा रोशी स्योङला मिनग्याम नामसापालिकाला मिन थान्बा हिन्ना । फुल्चोकीग्याम थोन्बा मुहानग्याम तिःबा रोशीला डाँफेस्योङ, मिकुस्योङ, चारस्योङ थेन पुण्यमाता जाजा स्योङकादे हिन्ना । चु नामसापालिका ताबान दुम्जा (सिन्धुली) री दोबा लिच्छा रोशीस्योङ सुनकोसीरी पोःबा मुला । चु नामसापालिकारी विशेष लासी ह्वोङबा थेन बौद्ध धर्म तेन्बाकादे टिबान खाबा मुला । ढुच्युईसे ङि प्रतिशत तामाङ जाति टिबा चु नामसापालिकारी ब्राह्मण, क्षेत्री, मगर, बाई, ठकुरी, हायु, कामी, दमाईनोन टिबान खाबा मुला । चुर्ला ह्युल्बासे कृषि, पशुपालन थेन छोङदा ग्रेन पेसाला रूपरी किन्बान खाबा मुला । ताराखसे ग्योओ (पोखरी), हात्तीग्योओ, पाँगुरी मुबा तीनधारे छहरा, गढी, घ्याङगाङ राङबा प्राकृतिक सुन्दरतासे प्लीङबा चु नामसापालिका स्रोत थेन साधनला हिसाबसे फ्युक्पो मुसाईनोन थेला सदुपयोगसे समृद्ध सोबारी छेबान मुला ।

खाजिबाईनोन दुईरी जयप्रकाश मल्लला अधिनरी मुबा चु थुम पृथ्वीनारायण शाहसे १८१८ सालरी चौकोट, १८१९ साल असोज ङ् ही कुनु तेमाल थेन १८२० साल कात्तिक च्युई कुनु धुलिखेल, दाप्चा, खड्पु थेन पनौतीदा डाबा लिच्छा चु थुमरीनोन नेपालला एकीकरणरी भो किन्बा हिन्ना । महाभारत शृंखलाला कुःरी मुबा रोशी गाउँपालिकाला वडा नम्बर सोमला ताराखसे लेक (ग्योई) ख्यार-ख्युरग्याम अन्नपूर्ण, लमजुङ, गणेश, लाङटाङ, महालंगुर ज्योमोकादे ज्याना लासिन म्राङबारि खाम्बा मुला । ८,८४८ मिटर नोबा ज्योमोगाङ, ८,५०१ मिटर नोबा ल्होत्से गिक्छा, ८,४७५ मिटरला मकालु, ७,८७९ मिटरला न्हूप्त्से, ७,२४६ मिटर नोबा लाङटाङ थेन ७,१४७ मिटर नोबा गौरीशंकरराङबा ल्हामान ज्योमोकादे म्राङबारी खाम्बा मुला ।

दोङरापरी रोशी

याम्बु उपत्यका थेन थे दुईला तिरूहत ह्युलसा गुङरी छोङ लाबा ग्यामकादेरी रोशी नोन गोर्गी हिन्ना । याम्बुग्याम स्यार प्रदेश थेन ल्हो स्यार मैदानरी निबा ग्याम बिबान बार्खारी तेमाल गाङनोन गाङ हिन्ना बिसाम सेर्खारी रोशी स्योङला कुनीन कुनी स्योङला बगर दुम्जा तासी सुनकोसीला कुनीन कुनी खुर्कोटरी दोसी सिन्धुली थेन ओखलढुंगारी निबा मुबा । मध्यकालरी याम्बु उपत्यकारी बंगाली फौज स्यारला ग्याम ताबान खाबा मुबा । स्यार मैदानग्याम याम्बुरी वाङबा ग्याम थे दुईरी अर्क आरेसाईनोन चु फौज तेमालग्याम रोशी ताबान याम्बु उपत्यकारी वाङखाबा मुबा । बंगालग्याम खाबा मुसलमानी फौजसे स्याप्देबा बेनान लाःकुकादे तोडफोड लाबा मुबा । तिमालला सत्यनारायणला नाः थाःबा स्याप्पासेनोन चु तामदा पुष्टि लाबा मुला ।

सिम्रौनगढला ग्ले हरिसिंह देवला दिमथेमेनोन रोशीलान ग्याम तासी भक्तपुररी निबा मुबा । त्रिभुवन राजपथ आसोदेदोना थेन आन्तरिक हवाई सेवा आतिदेदोना तिमाल थेन रोशी, याम्बुला ल्हो-स्यार म्रापला रूपरी ङोसेबा मुबा । खाईमा मकवानपुर, खाईमा भक्तपुर थेन खाईमा याम्बुला अधिनरी मुबा रोशी, पृथ्वीनारायण शाहसे राङला याङताम कायम लाबा बिमा ङाच्छा दोना मकवानपुरला अधिनरी मुबा ।

वि.सं. १५१० री क्यार यक्ष मल्लला पालोरी रोशी यक्ष मल्लला अधिनरी मुबा । वि.सं.१४११ री क्यार रोशी पनौतीला सामन्त रामसिंहला अधिनरी ताबालालासी स्थिति मल्लला नियन्त्रणरी मुबा । ग्ले अभय मल्लला पालोरी नेपाल सम्बत् ३४४ अर्थात छ् यो-आछ्यो ग्यार्जा भ्रे दिङ ङाच्छान रोशी ताबान तिरूहतला ग्ले रामसिंह देवसे नेपाल कब्जारी किन्बा मुबा । लिच्छा सन्धि लासी अेबा मुबा । थे लिच्छानोन सन्धिला ठिम आतेन्बा बिबान रामसिंह देवसे ङिरेम दोना नेपाल खाल्डोरी आक्रमण लाबा मुबा । उन्मादाङमो हेन्सेन याम्बु वाङदा फिक्यापला ह्युलथेन थुईबाला लागिरी रोशी नामसापालिकाला छोङ मुर, सामाजिक महत्वला ग्लाराङबा कारणसे ल्हामान ङोसेबा मुबा । ताराखसे ल्हारी म्राङबा म्हीसे स्होबा संरचना हेन्से शिखरअम्बोटेला स्होसी आजिन्बा लाथानला भग्नावशेषकादेसे रोशीला बारेरी ल्हामान चासो थेन अनुसन्धान लादोबा खाँचो हुन्बा मुबा । याम्बुला भद्रकाली, हेराङला गोदावरी थेन ल्होलो ल्होलो ग्लारी भिमसेनला लाःथान थान्बा ठिम खानाई रोशीग्यामनोन तीःबामि आहिन ? बिबा तामनोन मुला । हिन्बामी रोशीला गान्बाकादेसे पाङबा तामदा आधार सोबा हिन्ना बिसाम रोशीला दुर्गम गोदावरीदा शाहकादेला दुईरीन हेराङ (ललितपुर) री ल्हेबा हिन्ना बिसाम भद्रकालीनोन रोशीग्यामनोन बोर्बा हिन्ना । भद्रकालीदा पृथ्वीनारायण शाहला दुईरी थेन गोदावरीदानोन थेराङनोनलासी मल्लदुईरी स्थापित लाबा ताम रोशीला गान्बाकादेसे

पाङबान खाबा मुला ।

खाराङलासी दोबा म'लोम रोशी नामसापालिका ?

- याम्बुग्याम बनेपा, धुलिखेल, भकुण्डेबेसी ताबान रोशी नामसापालिकाला गेदिम मुबा कटुञ्जेबेसी बजारी सार्वजनिक बसग्यामनोन दोबारी खाम्बा मुला । याम्बुग्याम ङ्हा च्युईसे ङ्हा किलोमिटर थारेङ रोशी नामसापालिकाला गेदिम मुला । रोशी नामसालिकाला वडा नम्बर गिक, ङ्ही, सोम थेन ब्ली शिखरअम्बोटे थेन महादेवटारी निबा हिन्ना बिसाम गोर ङि विकल्प दाम्बारी खाम्बा मुला । कटुञ्जेवेंसीग्याम रोशी स्योङला कुनिनकुनी कच्ची सडकग्यामअेनोन दोबारी खाम्बा मुला बिसाम याम्बुग्याम बनेपा, धुलिखेल, काभ्रेभन्ज्याङ ताबान दाप्चारी दोसी रोशी नामसापालिकाला गिक, ङ्ही, सोम थे ब्ली नम्बर शिखरअम्बोटे थेन महादेवटारी दोबारी खाम्बा मुला । बीपी राजमार्ग ताबा भकुन्डेबेसीग्याम दाप्चाहोना निबा हिन्ना बिसाम शिखरअम्बोटे थेन महादेवटारी दोबारी खाम्बा मुला । याम्बु थेन बनेपाग्याम रेधाङसेन सार्वजनिक यातायात सेङबा बीपी राजमार्गला भकुन्डेबेसीग्याम च्युईसे ब्ली किलोमिटरला दूरी थाःबा लिच्छा शिखरअम्बोटेरी दोबा मुला । थेरी टिबा थेन चाबारी म्याङबा सामान्य होटेलकादे स्याप्पा मुला ।

- ङ्हा, ढु, ङिस, भ्रे, कु, च्युईसेगिक थे च्युईसेङि नम्बर वडा बीपी राजमार्गरी परप ताबा कटुञ्जेवेशीरी फाप्सी निबारी खाम्बा सुविधानोन मुला । नामसापालिकाला गेदिम मुबा कटुञ्जेबेंसीरी निबारी सार्वजनिक यातायातला सुविधा सजिलोसेन स्याप्पा मुला । ग्यार्जाब्ली मिटरला बेंसीहेन्से महाभारत शृंखला ग्यार्जा ङ्हीच्युईसे कु मिटर नोबासे खाङबा थेन क्रोबा खाप्पा दाम्मान दुईरी डोईखाबा क्वान थोःतोबा मुला । चु वडाकादेरी चाबारी थेन टिबारी नामसारी याङबा सामान्य सुविधा स्याप्पा मुला ।

नीलाम्बरी (सिलामे म्हेन्दो) ला कारणसे ज्याबा मुला रोशी :

नीलाम्बरी

(गोदावरी थेन पीङ रङदा आधार सोसी थान्बा मिन)

च्युईसे ङ्ही दिङरी चेक्केन सार्बा म्हेन्दो ल्हामान दुर्लभ म्हान्बा मुला । डेङगोर ह्युल ग्यागारला केरलारी च्युईसेङ्ही दिङरी चेक्केन छार्बा ल्हामान दुर्लभ नीलाम्बरी म्हेन्दोसे मोकह्युलरीन चर्चा याङबा मुला । चु म्हेन्दोदा कुरिञ्जीको बिबा मिसेनोन ङोसेबा मुला । चु म्हेन्दोला वैज्ञानिक मिन स्ट्रो-बिलान्थेस कुन्थिएनस हिन्ना । चु म्हेन्दोसे च्युईसेङ् ही दिङरी केरलाला पर्यटन छोङदा लमान फाईदा ताना लाबा मुला । सेभ कुरिञ्जी काउन्सिल गेन्दुननोन ठ्वाङ्सी सोमच्युईसे ङ्ही वर्ग किलोमिटरला चु म्हेन्दो छार्बा ग्लादा संरक्षिण लाबा मुला । ग्यागारी चु म्हेन्दोला महत्व गोसी सन् १८३८ हेन्से औपचारिक रुपरीन म्हेन्दो छार्बा सिजन थेन दुईदा सूचीकरण लाबा मुला । सेप्टेम्बर-अक्टोबर लाःरी केरलाला मुनार पहाड चु म्हेन्दोसे ढकमक्क ताबा मुला । नेपालला (दान्देदोना थाहा ताबाअनुसार) रोशीरी चेक्केन चु म्हेन्दो छार्बा स्याप्पा मुला ।

स्थानीय ग्योईरी सिलामेला मिनसे ङोसेबा विचित्र थेन ल्हामान दुर्लभ प्रजातिला म्हेन्दो छार्बा ल्हादा नामसापालिकासे राङला तहग्याम अति संरक्षित थुम घोषणा लासी थेनोनअनुसार गेयोजना सार्वजनिक लाबा योजना स्होबा मुला । दान्देदोना स्याप्पा प्रमाणअनुसार खाम्देदोनाः चु प्रजातिला म्हेन्दङ्गो भारतला केरलारी चेक्केन स्याप्पा मुला ।

केन्द्रबिन्दुरी :

नीलाम्बरी म्हेन्दो छार्बा ग्ला

समेटप लाबा :

गोदावरी थुम, च्युईसे ङ्ही दिङरी चेक्केन मूल थिःबा प्राकृतिक धारा, गोदावरी शिव लाथान

नीलाम्बरी म्हेन्दोला बारेरी ल्हामान प्रचारप्रसार लाबान च्युईसेङ्ही दिङरी छार्बा दुईरी चेक्केन मूल थिःबा विचित्रला धारो गोदावरीदानोन समेटपलासी विकासला गेयोजना सोबारी खाम्तोला । विश्वविद्यालय, ह्रि विभाग, ट्राभल एजेन्सीराङबा सरोकार थान्बा निकायसे चु थुमला विकासदा ग्रेन प्राथमिकता पिन्बारी जरूरी मुला ।

रोशी नामसालिकाला पर्यटकीय विशेषता :

रामायणला दुईरी सीतासे पवित्र गोङमा न्हेबा चिह्न मुबा युङ्बा, महाभारतला लडाइँरी सेनाकादेसे क्रेसी खाबा हात्तीदा क्युईज्ञ ख्वाबा ग्योई थेन हात्ती थान्बा ग्योई, खाजिबाईनोन कालखण्डरी पुच्छ्रेतारा ताईसी गाङला च्योदोरी छ्याबा क्युईला ग्योई, च्युईसेङ्ही दिङरी चेक्केन छार्बा अनौठो जातिला म्हेन्दो, ओसेम म्हेन्दो छार्बा दिङरी चेक्केन मुल थिःबा प्राकृतिक धारा । चु थेन चुराङबा ल्हामान मिथक थेन यथार्थ पुईबा ग्ला हिन्ना- काभ्रेला रोशी नामसापालिका ।

महाभारतला दुईरी ताबा युद्धला ल्हामान नामदार पुईबा काभ्रेला रोशी नामसापालिकारी दानव थे राक्षसला अस्तित्वदा स्थापित लाबा ल्हामान प्राकृतिक संरचनाकादे दान्देनोन मुला । सामाजिक छोरङानदा लेबाफेबासे नाङबा दुईरी ल्होलोल्होलो गोर भ्रे जातला लागिरी सोबा गोर भ्रे दोङराप थोबा क्युईला वथी (कुवा) (वडा नम्बर च्युईसेगिक), बसाहला ल्हामान पुरान भव्य युङबाला कुः, साङमोला पोर खुबा गुफाराङबा ल्हामान यथार्थ थेन म्हीसे पाङबा नामदार (दन्त्यकथा)ला संघाररी मुला रोशी ।

आधुनिक नेपालला संरचना सोबा लिच्छा ल्हामान ग्रेन थेन विस्तारित रोशी पर्यटन, दोङराप थेन म्हाईबाला लागिरी छार थेन रहस्यमुबा दोखाङ धोबारी खाम्बा सम्भावना ल्हामान मुला । गोर्गी आम्हाईबा थेन आथुर्बा दोङराप हिन्ना रोशी । स्थानीय गान्बाकादे थेन लामाकादेला तामदा किन्बा हिन्ना बिसाम रोशीला सोभ्को ब्रेल्बा महाभारतदुई थेन थे बिमा ङाच्छाला रामायणदुईदोना दोबा मुला ।

डम्फुपार्क : डम्फु जीवन्त संग्रहालय :

मध्यकालीन संरचनाछ्यामला तामाङ जातिदा केन्द्रितलासी जीवन्त संग्रहालयला अवधारणा ङाच्छा बाबा योजनारी नामसापालिका गम्भीर मुला । चु खुला संग्रहालयरी मध्यकालीन शैलीरी स्होबा (आधुनिक प्रविधि मुबा) दिमकादे, धार्मिक ग्लाकादे, चाबाटिबाला जीवन्त प्रदर्शनीराङबा तामकादे समेटप लादोबा मुला । जीवन्त संग्रहालय सोबारी तालिमसहितला वास्तविक कलाकारकादे (दिम म्हेमेन) दा भो किन्बारी पिन्बा हिन्ना बिसाम ज्याबा परिणाम पिन्बारी खाम्बा मुला । चाबा स्हेबा, आईराग तेबा, भि थान्बा, कान स्हाबा, भ्रा स्याङबा घाट्टाराङबा गेखोरकादे सातागिकनोन चलपलाबालालासी संग्रहालयला अवधारण सोबा योजनारीनोन काठुई लाबान मुला । चु संग्रहालयरी तामाङसे चाबान खाबा चाबास्हेकादेला छ् यामरी होमस्टेला अवधारणाअनुसार सफा थेन ज्याबा मापदण्डला कोठा (म्राङमा परम्परागत) सोतोबा मुला ।

ओसेम, चुला छ्यामरी मगर थेन हायु समुदायदा लक्षितलासी होमस्टेला रूपरी सम्बन्धित ग्लारीन संग्रहालयला अवधारणाअनुसार गे लादोबा महसुस नामसापालिकासे लाबा मुला ।

रोशी पर्यटकीय सम्भावना

ताराखसे लेक संरक्षण योजना

केन्द्र बिन्दुरी : ताराखसे लेक

समेटप लाबा ग्लाकादे :

ताराखसे लेक, हात्तीआल, सीतापाइला, म्हीसे स्होबा ऐतिहासिक संरचना थेन ज्योमो म्राङबा ग्लाकादे ।

ताराखसे लेक प्राकृतिक रूपरी च्याबाला लागिरी ल्हामान ज्याबा पर्यटकीय दोखाङ धोबारी खाम्बा ग्ला हिन्ना । तर ताराखसे लेक ङामसे बोरबा मोटरग्याम, सीतापाइला ताबान हात्तीआलदा गुङग्याम क्लेसी सोबा विकासला आज्याबा नमुनादा ह्याङला रोशी नामसापालिकासे सच्याप लादोबा जरूरी मुला । स्थानीय म्हीकादेला आस्था थेन विश्वास मुबा चु ग्लादा पर्यटकीय दोखाङला रूपरी विकास लाबारी खाम्तोला । ताराखसे लेकथेन थुईबा परम्परागत म्ही भ्राबाग्याम देप्पेन स्होदोबा जरूरी मुला । छ्यामरी, ताराखसे लेकहेन्से हात्तीआल फिरी मुबा नापी विभागसे थान्बा स्तम्भ थेन पाँच पाण्डव गाङदानोन पर्यटकीय दोखाङ सोबारी खाम्ला । ताराखसे लेक ख्यार-ख्युरग्याम म्राङबा ज्योमो शृंखलादा आम्दानीला स्रोत सोबारी खाम्तोला । चुग्याम म्राङबा ज्योमोकादे च्याबा थेन हुन्बा गे ल्हामान ज्याबा पर्यटकीय प्याकेज ताबारी खाम्ला ।

तीनधारे झरना एकीकृत विकास समिति :

केन्द्रबिन्दुरी : तीनधारे झरना

समेटपलासेला : अन्तरसिंगे थेन महभीर झरना, (पोर खुबा गुफा) धाउ पखाल्ने गुफा, (स्हाङमोला पहाड) तामाको पहाड, (ह्विबोन्बोला गुफा) वनझाँक्रीको गुफा, महाभारत ओन्छाङ ब्रेबा प्रतिरूप म्हान्बा पहाड, प्राकृतिक हेलिप्याड रोशी नामसापालिकासे दान्देदा तीनधारे झर्नादा केन्द्रबिन्दुरी थान्सी ख्यार-ख्युरला अतुलनीय प्राकृतिक उपहारकादेदानोन समेटपलासी तीनधारे एकीकृत विकास समितिग्याम गे लापुङबारी खाम्बा तामरी अध्ययन लाबान मुला । चु ग्लारी मोटर स्याङबा सडक आबोर्ना खाजिबाईनोन निश्चित दोखाङग्याम म्ही भ्राबाग्याम सोबारी खाम्तोला । ङ्हीरे हेन्से सोमरेदोनाला प्याकेज गेताङसोसी पर्यटकदा आकर्षित लाबारी खाम्बा म्राङबा मुला ।

भूमिचुली :

ल्हामान ङोसेबा धार्मिकग्ला भूमिचुली लाथान वडा नम्बर कुःरी परप ताबा मुला । भूमिचुलीदा तामाङ ग्योईरी ज्योमोगाङनोन बिबा मुला । नामसारी खडेरी ताबा दुईरी ग्यार्जा ङ्हीच्युईसे सोम मिटर नोबाग्लारी भूमिचुली लाथानरी बेनान दिमकादेग्याम म्हेन्दोगिक म्ही निसी नाम ह्विबान म्होईबो लाबा ठिम मुला । थेनिकादे अेसी दिमरी आदोजिमान ग्रेन नाम ताईबा ल्हामान उदाहरण मुला । भूमिचुलीला च्योदोरी गोर्गी ग्रेन युङबा मुला । थे युङबा खालाईसे थपक्क थान्बा राङबा म्राङबा मुला । जक्कीभाङलासी हुईजी बिसाम ताईला वा ! राङबा म्राङबा मुला । तर ल्हामान रेम ग्रेन साङगुल खामाईनोन थे युङबा ह्योङबान आरे । खाराङलासी छ्याजी ताला ? बिसी म्राङबाकादेसे पाङबा मुला । थे युङबादा च्यान्ना रूपरी म्होईबो लाबा मुला । थे च्यानसे चु ग्लाला संरक्षण लाबा जनविश्वास मुला ।

शिखरआम्बोटेला नारायणला लाथान :

शिखर आम्बोटेरी मुबा नारायणला लाथानसे अझ ल्हामा संरक्षण थेन दोङराप म्हाईबा गे लाबान खाबा मुला ।

लाथानना मिन नारायण हिन्ना, तासाईनोन चुलाछ्यामरी शिवलिंगनोन थान्बा मुला । ओसेम लाथानला छ्यामनोन ग्रेन शिलालेखनोन मुला । तासाई थे शिलालेखदा इनामेलसे च्युर्सी रंगीन सोबा मुला बिसाम शिलालेखरी छिबा अक्षर सामान्य म्हीसे गोबारी खाम्बा ग्योईरी आरे । तुलनात्मक रूपरी ख्यार-ख्युर बेनानग्लारी समथरराङबा म्राङबा ग्लाला गुङरी ल्हामान ग्ला किन्सी पहाडराङबान लागाप ताबा लाथान स्होबा मुला । लाथानग्याम छ्योआछ्यो ग्यार्जा ङ् ही मिटर मार समथर भूःरी सोबा बसाहाला ग्रेन प्रतिमासे चु लाथान खाजिबाईनोन कालखण्डरी ल्हामान ग्रेन ग्ला-किन्सी सोबाम आहिन बिबा ताम सेमरी म्हान्ना लाबा मुला ।

शिखरआम्बोटेला पुरान महांकालदेवी :

याम्बुला महांकाल ल्हामान म्हीसे ङोसेबा मुला । चुराङनोनलासी, थे ङोसेबा पुरान महांकालदेवी शिखरआम्बोटेरीनोन मुला । चु महांकालदा ङोसेबासेन नेपाल एकीकरण लाबा दुईरी श्री ५ पृथ्वीनारायण शाहसे फूल्बा विश्वास लाबा तरबार थेन त्रिशूल लाथानरी म्राङबारी खाम्बा मुला । तासाईनोन चु ग्लारीनोन तिलाई निजी दिम थेन साः थासी नितोबा मुला । चु लाथानरी वि.सं. १९७२ सालरी बलवीर लामासे फूल्बा डिल्बो-स्याङ थिःबा अवस्थारी मुला । वैशाख ङ्याला ङाच्छाला कुनु चुरी धुमधाम जात्थर छुबा मुला । रोपनी ब्ली क्षेत्रफलरी सीमित चु लाथानरी भाकल लामा सेमसे म्हान्बा छ्योबा विश्वास दान्देनोन मुला ।

क्युई न्हाङरी ठुङबा ला :

२०७६ मंसिरला गिक्छा कामरे । स्यान बिदाला रेरी राङनोनलासी जामाकुनुनोन राःम्हे छाबारी निबा थेर्ला जाजाकोलाकादे रोशी स्योङला क्युईरी क्लाङबान मुला । चुङङी दिङला सुकमाया तामाङसे क्युई न्हाङरी मुबा युङबारी गोर्गी म्ही राङबा स्हे म्राङजी । थेसे ज्यानालासी च्यामा थे स्हे राङला किताबरी मुबा साङगे चोम्दान्देला फोटो राङबान म्राङजी । ह्रोसे ह्रोला ह्रोकादेदा पाङजी- 'चुरी च्यागोम, साङगे म्हेर्बाराङबा मुला ।' स्यान ह्रोकादेसेनोन च्याजी । साङगे राङबान म्राङजी । थे लिच्छा ङ्यासे दिमरी अेसी बेनानसे रोशीला क्युईरी म्हेर्बा साङगे स्याप्पा ताम लाजी । गान्बाकादेसे थे दुईरी पत्याप आतासाईनोन तिला टिमओम बिसी न्हाङगारधाङसे च्याबारी थेरी दोजी । साँच्चिन बेनानसे साङ्गेला आकृति म्राखजी । थे लिच्छा बिसाम खलाङदाम्मान चु सान्युर दोजी ।

डालाबेसी बगुवाफाँट गान्दीला क्युईरी स्याप्पा चु कुःदा राङ-राङला आस्थाअनुसार खालाईसे शिवला रूपरी खालाईसे साङ्गे चोम्दान्देला रूपरी थेन खालाईसे विष्णुला रूपरी म्होईबा लाबारी वाङबा मुला । म्हीकादेला भीङ ताबारी वाङबा मुला ।

पिप्लेला अखण्डधुनी :

रोशी नामसापालिका-च्युईसेगिकरी बीपी राजमार्गला कुनीन-कुनी ल्हामान पुरान यज्ञशाला मुला । चु यज्ञशाला पुरान हिन्ना बिबा ताम थाहाताबारी खाम्बा आरे । दान्दे यज्ञशालादा निरन्तरता पिन्बान खाबा मुला-कृष्णबहादुर थपलियासे । ह्रोसे पाङबा मुला- 'ल्हामान दुई ङाच्छा गोरखनाथ बाबा राङसेन मेः फुईसी तिलाई दुई हवन लास्युबाटिम । ह्रो थेग्याम निबा दुईरी राङला शिष्यदा चु मेः खाईमाईनोन सिना आलाउ, फूईबाला फूईबान

लाउ बिसी पाङबा मुबा रो । ह्याङला आखेम्हेमेकादे गोरखनाथलान शिष्य हिन्ना । थेदुई हेन्सेन दान्देदोना थे मेः सिबा आरे, नियमित होम लाबान खाबा मुला ।' थे दुईरी गोरखनाथसे राङला शिष्यदा पिन्बा श्रीपात्रोनोन राङथेन सुरक्षित मुला बिसी ह्रोसे पाङबा मुला ।

अखण्डधुनीरी नियमित हवन लाबा ठिमदा अग्निहोत्र बिसी पाङबा मुला । अग्निहोत्रला चु ठिम वैदिककालीन हिन्ना । वैद्धिककालीन चु ठिमसे नेपालरी च्याङना ग्लारी चेक्केन निरन्तरता याङबा मुला । थेनिकादेरी प्युठानला स्वर्गद्वारीदा किन्बारी खाम्बा मुला । यदि थपलियाला ताम पुष्टि ताजी बिसाम स्वर्गद्वारीला अग्निशाला बिमाईनोन चु अग्निशाला पुरान तासेला मुला ।

माम्ती भीमसेन :

बीपी राजमार्ग ताबान धुलिखेलग्याम खुर्कोटरी निबान लामा मंगलटार थाःबा लिच्छा छ्योआछ्यो ब्ली किलोमिटर क्यार गोर्गी फराकिलो फाँट म्राङबा मुला । थेदान माम्ती फाँट बिबा मुला । चु फाँटग्याम तेमाल थुईबारी क्योलोलो रोशी गान्दीरी पक्की चाम सोसी जिन्बा मुला । पक्की चाम ङामला जाजाबा बजाररी ग्रेन पीपलला धोङ मुला । पीपलला धोङदिरी भीमसेनला लाथान मुला । चुदा माम्ती भीमसेन बिबा मुला । चुनोन लाथानला मिनग्याम चु फाँटला मिन थान्बा हिन्ना बिसी पाङबा मुला ।

हायु जाति :

रोशी गाउँपालिका-च्युईरी हायु जाति टिबा मुला । हायु लोप ताबारी छेबा जाति हिन्ना । हायु जातिला संरक्षण लाबारी सरकारसे विशेष गेताङ बाबा मुला । चु गेताङसे चुर्ला हायुकादेदानोन फाईदा ताबा मुला । वडाध्यक्ष दूधराज तामाङला अनुसार चुरी हायु जातिला गोरच्युईसे गिक दिम मुला । जनसंख्या म्हेन्दो ङिसच्युईसे गिक मुला । बेनानदा ह्युलसे सामाजिक सुरक्षा भत्ता बिसी लाधाङसे तोङ सोम ढेबो पिन्बासे हायु जातिला ल्हुईस्तर ज्याबा ताबान खाबा मुला । थे भत्ता ल्हामानसे सदुपयोग लाबा मुला ।

तामाङ जाति :

तामाङ जाति नेपालला ल्होलोल्होलो आदिवासी जनजातिकादेरी गोर्गी हिन्ना । राङलान साझा भूगोल मुबा जाति हिन्ना तामाङ । तामाङकादेला साझा भूगोलदा ताम्सालिङ बिबा मुला । तामाङ जाति नेपालला पुरान जातिकादेरी गोर्गी हिन्ना । चु जातिसे याम्बु उपत्यकादा राङला पुरान मूलथलो म्हान्बा मुला । नेपाल सरकारसे सूचीकृत लाबा ल्होलोल्होलो गोर ङ्हाच्युईसे कु आदिवासी जनजातिकादेरीनोन तामाङ गोर्गी हिन्ना । चु जातिला राङलान साः, धर्म, दोङराप, ग्योई, गोईलो, रिमठिम, सामाजिक संरचना थेन मान्यताकादे मुला । तामाङ जाति ल्हामा टिबा ग्ला याम्बु उपत्यका थेन चुला ख्यार-ख्युरला जोङकादे रसुवा, मकवानपुर, नुवाकोट, धादिङ, काभ्रेपलाञ्चोक, सिन्धुपाल्चोक, रामेछाप, दोलखा, सिन्धुली हिन्ना । चुला छयामरी ह्युल्ला ल्हामान ग्लारी तामाङकादे टिबान खाबा मुला । तामाङकादे नेपालबाहेक भारतला सिक्किम, दार्जिलिङ, आसाम, नागाल्यान्डला छ्यामरी भुटान थेन बर्माराङबा ह्युलरीनोन टिबा मुला ।

वि.सं. २०६८ सालला जनगणनाअनुसार नेपालरी तामाङकादेला जनसंख्या १५,३९,८३० मुबा हुन्बा मुला । तासाई, तामाङकादेला राङला जातिला जनसंख्या लाख ङ्हीच्युई बिमा ल्हामा मुबा दाबी लाबान खाबा मुला । २०६८ सालला जनगणनाअनुसार चु जाति ङ्हाछा ग्रेन जातीला सूचिरी मुला । तामाङ जातिदा ङोसेना लाबा ग्रेन माध्यम बिबा ग्योई हिन्ना । नेपालरी पाङबान खाबा ल्होलो ल्होलो पाङबान खाबा ग्योईकादेरी तामाङ ग्योई स्यान ग्योईला तुलनारी ल्हामान ङाच्छा मुला । तामाङ ग्योई भोट-बर्मेली ग्योई थेत्मारी परप ताबा मुला । तामाङ जातिसे बौद्ध धर्म तेन्बा मुला, थेताबासे तामाङ जातिला केवा हेन्से सिमा दोनाला बेनान कर्म बौद्ध दर्शनग्याम निर्देशित मुला ।

A Brief Introduction to Roshi Rural Municipality

Kavrepalanchowk: The entry point into Kavrepalanchowk district, Sanga is 21 km east of country's capital Kathmandu whereas the district headquarters Dhulikhel lies at a distance of 31 km. Roshi municipality is 25 km further away from Dhulikhel. Until 1964, Kavre and Palanchowk were two land tax commands administered by East Command no 1, Chautara. The name of the district Kavrepalanchowk is thus derived. Kavrepalanchowk, one of the 77 districts of Nepal is bordered with Ramechhap and Dolakha in the east, Kathmandu, Bhaktapur and Lalitpur in the west, Sindhupalchowk in the north and Sidhuli and Makawanpur in the South. Geographically, it is separated by Sunkhosi river in the east, Nagarkot watershed and Sanga pass in the west, Indrawati and Sunkoshi in the north and Kokhajor and Khanikhola in the south. The district has both tropical and natural diversities. The Khokajor creek is 318 meter above the sea level whereas the highest point Bethanachwok, Narayan danda is 3018 meters high. The terrain of the district is composed of high hills and uneven geography.

Roshi Rural Municipality

Among 13 municipalities of Kavrepalanchowk district in Province no 3, Roshi rural municipality is bordered with Sunkoshi rural municipality (Sindhuli in the east), Namobuddha municipality in the west, Timaal rural municipality in the north and Mahabharat and Bethan chowk rural municipality in the south. Total land area of Roshi rural municipality is 176 sqkms and its population according to 2011 census is 28,746. According to the latest data collected by the rural municipality itself, the total population is 39,068 and number of total households is 6262.

As per the Government decision of August 2017, the number of local levels were increased from 744 to 753 under the three tier federal structure of the state. At present, there are 753 local levels in Nepal out of which 6 are metropolis, 11 sub-metropolises, 276 municipalities, and 460 rural municipalities. Among them, Roshi rural municipality is one of the 13 municipalities of Kavrepalanchowk district. This rural municipality with 222 persons per square km of population density lies on the northern slope of Mahabharat range. This rural municipality was constituted by annexing erstwhile 10 village development committees named Khaharepaangu, Shikharambote, Mahadebtaar, Sishakhani, Sipalichilaune, Katunjebesi, Kharpachowk, Mangaltaar, Walting, and Bhimkhori. The population of existing village development committees according to 1971 census areas follows. Katunjebesi (1475), Khaharepaangu (2361), Walting (2208), Mahadevtaarpangu (1727), Kharpachowk (1065), Mangaaltaar (2841), Shikharambote (3640), Bhimkhori (4051), and Sishakhani (1415).

According to the latest household survey of Roshi rural municipality conducted by the rural municipality itself, the population and number of households of 12 wards is as follows:

Ward	VDC	Population	Household
1	Khaharepaangu	3548	556
2	Shikharambote	2272	374
3	Shikharambote	3726	599
4	Mahadevtaar	2613	412
5	Shisakhani	2898	381
6	Shipalichilaune	3815	636
7	Katunjebesi	2884	487
8	Kharpachowk	1966	306
9	Mangaltaar	4915	783
10	Walting	3279	543
11	Bhimkhori	4382	728
12	Bhimkhori	2770	457

The name of Roshi rural municipality is taken from the river Roshi that flows across it. The river originating at Phulchowki hills has Danphekhola, Mikukhola, Charkhola, and Punyamata as its tributaries. Roshikhola

merges with Sunkhosi river as it reaches Dumja of Sindhuli, passing this rural municipality. Population of mainly Hindu and Budhhist faiths reside in this rural municipality. About 62% of the population of the municipality is ethnic Tamangs. Other ethnic and caste groups inhabiting in it are Brahmin, Chettri, Magar, Newar, Thakuri, Hayu, Kaami, Damai, etc. Main occupation of the population is agriculture, animal husbandry, and trade. The spots of natural beauties among others are *Tara*Khase pond, Hattiaal, *Tin DhareChahara(Pangu), Gadhi, GhyangDaanda, etc.* Although this rural municipality is rich in natural resources, they are yet to be harnessed for its prosperity. Before unification of Nepal, this area was ruled by the Malla king, JayPrakashMalla. King Prithvi Narayan Shah defeated the vassal units of Chowkot in 1818 BS, Timaal in 1819 BS, Dhulikhel, Dhapcha, Khadpu and Panauti in 1820 BS. This area also got integrated into united Nepal. Situated in the ward no 3 of rural municipality, the Tara Khase pond area at Mahabharat range provides a panoramic view of Himalayan range spanning from Annapurna in the west, to Mahalangur in the east covering Lamjung, Ganesh and Langtang peaks. From this very point, Mt Everest (8848 m), Lhotse 1st (8501 m), Makalu (8475 m), Nuptse (7879m), Langtag (7472m) and GauriShakar (7147 m) can be viewed.

Roshi in History

Roshi river corridor is one of the ancient trade corridors that connected Kathmandu valley with the then Tiruhaat kingdom in the south. In those days, the trail that led to the eastern provinces and southern plains was through the ridges of Timaal hills during the rainy season and Roshi river corridor during the dry season which used to follow the Sunkhosi river bank via Dumja. The route bifurcated at the point called Khurkot to separate routes leading to Sindhuli towards south and Okhaldhunga towards north. In the middle ages, the Bengali invading army had come through this very route to enter into Kathmandu valley. Since there was no another access to Kathmandu valley from eastern plains, this force had entered the valley via Timaal and Roshi routes. The Bengali army of Muslim following had destroyed all the Hindu idols en route. The idol of Satyanarayan with broken nose and hands at Timaal are testimony to these historical facts.

Office Bearers of Roshi Rural Municipality

1. D B Lama, President
2. Mrs. LaxmikumariUpreti, Vice President
3. Sreedas Lama, No 1- Ward President
4. Pote Lama, Number 2- Ward President
5. Dhanajit Lama, Number 3- Ward President
6. Tejbahadur Magar- Number 4- Ward President
7. Tirthabahadur Lama, Number 5- Ward President
8. Padambahadur Lama, Number 6- Ward President
9. PostrajGautam, Number 7- Ward President
10. Mikaasjit Lama, Number 8- Ward President
11. JanamTamang-Number 9- Ward President
12. DudhrajTamang- Number 10- Ward President
13. Milan Lama- Number 11- Ward President
14. RambahadurMoktan, Number 12- Ward President
15. Mrs. PrakritiBohora, Executive Member, Rural Municipality
16. Mrs. Sita Lama, Executive Member, Rural Municipality
17. Mrs. IndramayaTamang, Executive Member, Rural Municipality
18. And Damaru Dahal is the member secretary of the rural municipality.

The family of the Simaraugadh King, Harisingadev had also arrived Bhaktapur via the Roshi bank trails. Before the construction of Tribhuwan highway and commencement of domestic air services, Timaal and Roshi trails were the main gateway for Kathmandu to connect with the south and south eastern part of

the country. Ruled by different rulers of Makawanpur, Bhaktapur and Kathmandu at different points in history, it was under the Makawanpur regime until it was unified by Prithvi Narayan Shah. In 1510 BS, Roshi area was under the rule of the King YakshaMalla. Before that during 1411 B S, it was under the command of Ram Singh of Panauti which in turn was subservient to the rule of SthitiMalla. 800 years before that during 344 Nepal Sambat, a Tiruhaat King called Ramsingh Dev had taken the valley kingdoms, then known as Nepal, by entering into the valley through the Roshi route. Ramsingh Dev had attacked the valley twice during this reign.

Present Roshi rural municipality got historical prominence both as the trade corridor and its socio-political movements. The man-made structures found in the TaaraKhase pond area and ruins in the temples of Sikharambote area warrants an extensive exploration and research of its historical importance. There are hypotheses that Bhimsen temple now situated at Mahankaal of Kathmandu, Godavari of Lalitpur and several other places may have been inspired by Roshi river civilization. According to legends, Godavari located in the remote part of Roshi was in fact shifted to Lalitpur after the initiation of the Shah rule whereas Mahankalbhairav idol was borrowed from Roshi itself. The elderly people in the Roshi area relate to the orally inherited stories that Mahankaal was taken into Kathmandu during Prithvi Narayan Shah's rule whereas Godavari was transferred from Roshi to Lalitpur during the Malla era.

How to reach Roshi Rural Municipality?

Public bus service is available from Kathmandu via Banepa, Dhulikehl, Bhakundebesi to Katunjebesi bazaar where the municipality office is located. The distance between Kathmandu and Municipality office is 55 kms. There are two alternatives available to travel to ward no 1, 2, 3, 4 that lie in Shikharambote and Mahadevtaar. One is to travel through the unpaved road along the Roshi bank that starts from Katunjebesi and another is via Benepa, Dhulikhel, KavreBhanjhyang and Dapcha to these wards. Also, from Bhakundebesi of BP Highway, these areas could be accessed via Dapcha. There are regular public transportation services available to travel by BP Highway from both Kathmandu and Benepa and Sikharambote is 14 kms away from Bhakundebesi point of highway. Simple accommodation and dining facilities are available in the area. From ward no 5,6,7,8,9, 11, and 12, BP Highway can be accessed at Katunjebesi point. Public transport is easily available to reach the municipality office at Katunjebesi. Since the altitude of the area ranges from 400 metres to 2900 metres, warm clothes may often be required for travelers throughout the year. In these wards, simple rural accommodation and dining facilities are available.

Nilambari (RuelliaTuberosa): A Special Identity of Roshi Rural Muncipality

Nilambari Range development center (this new name of the center is derived as the combination of blue color of the flower and the heritage of Godavari). Nilambari is a special and rare species of flower available in the high tropical range of this area, locally known as "silame". Roshi rural municipality plans to declare it an intensive conservation area to preserve this flower and formulating the work plan accordingly. The importance of the flower is that it is found only in some areas of Kerela in India and is thought to be a unique advantage for the area. **The focus of the conservation area is of course where the flower is found but would include the Godavari area, a natural spout that springs once in 12 years and Godavari Shiva temple**.

The Nilambari flower is uniquely popular all over the world as the flower that blossoms once in 12 years. This is found in Indian state of Kerela where it is also known as Kurinji. Its botanical name is StrobilanthesKunthiana. The tourism industry of Kerela attains new height in each blossoming year of the flower that arrives in 12 years' cycle. In Kerela, a 32 sq km conservation area has been protected by constituting an organization named Save Kurinji Council. In recognition of the importance of the flower, a schedule of blossoming season and timing is being officially published since 1838. During the September and October months of the blossoming year, the Munnar hills of Kerela are covered with this flower. In Nepal, no other area is this flower found than Roshi Rural Municipality. The another coincidence is

that the Godavari spout also springs only in the year that Godavari blossoms. Promotion and publicity of these unique features is expected to greatly unleash the tourism promotion of the Roshi Rural Municipality. The true potential of the area can be better harnessed if it can be coupled with the appropriate development plan and research through Universities, Department of Forest and stakeholders.

Tourism Potential of Roshi Rural Municipality

In addition to above mentioned, Roshi Rural Municipality embodies many myths and realities that can help promote its tourism. Among them is the rock with the footprint of Goddess Sita, believed to be of Ramayana era, a marshland that can submerge even elephant and believed to have water source to the elephant used during the Mahabharat war. Now known as haatiahaal, and a pond created from meteorite strike on top of the hill and converted into pond known as the TaaraKhase Pond are major attractions.

Roshi rural municipality embodies an innumerable natural structure that relate to ancient anecdotes of Mahabharat Era that tend to establish the existence of devils and demons. Separate eight water wells (ward No.11) built to cater to eight different groups and communities is reminiscent of the utter discrimination prevailed over much needed social awareness.Roshi rural municipality is the confluence of reality and legends represented by a number of evidences like grand ancient sculpture of the bull and cave used to cleanse the copper ores.

Roshi rural municipality in the restructured modern Nepal presents a strong possibility of becoming a new and a mystic destination for tourism, pilgrimage as well as historical research. In fact, Roshi rural municipality is a virgin and under researched source of historical studies.If the statement of local elderly people and Buddhists monks and Lama are anything to goby, the connection of the history of Roshi area can be established to Mahabharat or Ramayana Eras.

Drum Park: A Live Museum

Roshi rural municipality is planning to establish a live museum replicating a middle age architecture focusing on the ethnic Tamang heritage. This open museum will consist of houses constructed in middle age style of architecture (Though with modern technology) religious sites life style and their live exhibition for the visitors. The plan is to use real life artists (inhabitants and family themselves) after necessary training for realistic representation of the facts in this live museum. Discussions are under way to open the museum all seven days in a week with live activities of traditional cooking, traditional brewing and fermentation, grating and grinding of food grains in local flour mills (ghatta). Accommodation facilities with traditional look may be built in the museum area replicating Tamang tradition but with high standards of cleanliness and touristic facilities.Roshi rural municipality has also recognized the importance of the presence of the Magar and Hayu communities in the area and planning to develop related home-stay facilities focusing on these communities within the live museum area.

Tourism Place Roshi

Tarakhase Ridge and Pond Conservation Plan

Centre: Tarakhase Ridge

COVERED AREAS:

TarakhaseRidge, |Hattiahal, Sitapaila, other manmade historical structures and area for sightseeing of the Himalayas.

The Tarakhase Ridge area singly has the potential to become a high quality tourist destination for natural and panoramic sightseeing of a wide range of Himalayan peaks. The pillars constructed by the Cadastral Survey Department from Tarakhase Ridge to Hattiahal and PanchpandavDanda can also be developed as new tourist destination. But Roshi rural municipality needs to be cautious to correct some of the past mistakes like constructing the motorable road right through the middle of Sitapaila and Hattiahal that has largely destroyed the pristine beauty of the area. This area linked to faiths and believes of the local people needs to be kept intact and developed only for sustainable tourism.

Hattiahal and PandavDanda

Hattiahal is only four kilometers drive away from Tarakhase Ridge. En route to Hattiahal the rock with Sita's footprint (SitapaileDhunga) can be seen. The rock at the middle of the road has a footprint shaped clearly visible mark on it. The area has earned the name Hattiahal as per the legend that during Mahabharat war the armies fighting for Pandavs used the pond here for elephants to drink water and also wash them.

Tindhare Waterfall Integrated Development Committee

Centre: Tindhare Waterfall

COVERED AREA:

Antarsinghe and Mahabhir Waterfall, Ore-washing Cave, Copper Hill, Banjhakri Cave, Hill of Mahabharat defeat, plateau suitable for helipad.

Roshi rural municipality is studying possibilities of working through this Tindhare Waterfall |Integrated Development Committee to carry out integrated development of the area surrounding the Tindhare Waterfall. The idea is to construct a trekking trail for two to three days of travel package for tourists instead of constructing a motorable road.

Bhoomichuli Temple

The popular religious site, Bhoomichuli Temple lies in ward no.9. It is known as 'Jyomogang' in local |Tamang language. The temple situated at an altitude of 2300 metres is prayed and worshiped for rain by the group representing each household of the area, during prolonged droughts. People are thrilled to share several stories how the rain showered even before the devotees returned home from the prayer session.There is a hug rock on top of the Bhoomichuli Peak which seems to precariously holding the balance but has never moved even by very big earthquakes. This has been a mystery to the observers. The rock is worshipped as a tiger god and the area is believed to be safeguarded by it.

Narayan |Temple at Shikharambote

The Narayan Temple at Shikharambote is waiting for conservation and research on its historical significance. Although the temple is of Narayan, a Shivalinga is also on the side of it. There is a big stone-carved scripture near the temple. The scripture is now painted by enamel and the letters on it are not intelligible by the common people. The temple is located at a relatively large plain area and the temple itself looks like a protruding hill. A gigantic bull sculpture 200 metres below the temple, now in the middle of the field, suggest that in some point of history the temple might have covered far larger area than the present one.

Ancient Mahankaldevi at Shikharambote

The Mahankal Temple in Kathmandu is very popular. But there is an ancient Mahankaldevi Temple at Shikharambote. A sword and a Trisul believed to have been offered by King Prithivi Narayan Shah during the unification of Nepal are still in the Temple. But the temple in four ropanies of land area is now, sadly, accessible only through some private residence and private land. A bell offered by Balbir Lama in 1972 B.S.is now broken. Two days before the fullmoon day in April (the birth date of Buddha) a grand fete or jatra is observed by the locals. People believed that their wishes are fulfilled by praying in the temple.

Development of |Historical Mangaltar

Sometimes vibrant Mangaltar bazar has now become deserted like some of the iconic places of the country like Ghalegaun of Lamjung and Bandipur of Tanahun. This however has got prospect of reinstating its lost glory that resembles the historic interface yet with modern urban amenities. The remnants of the old architecture could be reconstructed or improved to retain the historical look and modern facilities can provide Mangaltar a new identity in development. Since the Mangaltar lies at the BP Highway, it can serve as the major entry point and node to connect to important places inside Roshi rural municipality by developing new trails and feeder roads. A number of small and big temples and historic buildings can be reconstructed to suit the past charm and glory.

Advent of the Underwater God

It was the first Saturday of the month of Mangsir of 2076 BS. Like any other holiday, the shepherds of the area had taken their cattle to grazing on the banks of Roshi river and children were playing with the river water there. A 12-year-old girl SukmayaTamang saw a human shaped structure of a stone under the water. When she gazed into it, it appeared like the idol of GautamBudhha that she had seen in her textbooks. She alerted her friends saying that Lord Buddha is sleeping inside the water. Crowd gathered and they also agreed that the stone idol looked in fact like Buddha. Back home, children reported to their parents that they saw Lord Buddha sleeping on the river bed. Next day the villagers investigated into the claim and actually discovered that it was in fact the God's idol. The news spread like the wildfire. This spot where the idol was recovered is known as DalabesiBaguwafaant at the Roshi river banks. People have started to worship this idol according to their own faith. Buddhists have seen this as the Buddha idol whereas the Hindus have prayed as a form of God Bishnu. The number of visitors where the idol is placed is gradually increasing.

Bonfire of Piple

Along the BP Highway, in ward no 11 of the Roshi Rural Municipality, there is a century old sacrificial pyre (*yagyashaala*) burning incessantly. The time of the commencement of this holy pyre is not definitely ascertained. Krishna Bahadur Thapaliya who is now taking care of the perpetuity of Yagyashaala says that according to Legends, Gorakhnath baba himself had ignited the fire and initiated the*hawan* or sacrifice. While leaving the place, he had instructed his disciples not to let this holy fire extinguish and make arrangement for regular *hawan.* Thapaliya believes that his ancestors were true disciples of Gorakhnath, therefore his clan is taking the responsibility of the same. Since those times, the fire has never extinguished and regular *hawan* is also carried out without failure. He also claimed that a holy calendar known as "Sripatro" given by Gorakhnath himself to his disciples is still safe with him.

The ritual of regular hawan in this incessant fire is known as *Agnihotra;* the system inherited right from the vedic ages. This ritual has found continuity only in few places of Nepal like Swargadwariof Pyuthan district. If Thapaliyas's

assertions are anything to go by, this sacrificial pyre could be even older than the pyre of Swargadwari.

MaantiBhimsen Temple

Along the BP Highway from Dhulikhel to Khurkot, in a distance of 4 km from Mangaltar, there is a wide farm land known as Mantifaant. Very recently a bridge on Roshi river has been constructed at this point to connect the Timaal area with the highway. In a nearby small settlement, there is a gigantic pipal tree under which very popular Bhimsen temple is located. The name of the plain land is also taken from this MaantiBhimsen Temple.

An entire Nepal could be experienced in Roshi

- 180-degree view of the Himalayan range covering Makalu and Mt Everest in the east through Dhaulagiri in the west is available from several hilltops of Roshi Rural municipality.

- During nights, the lights of the vehicles plying along the east west highway of Nepal and also the rails in some part of India could be seen even with naked eye in the fair weather. This unique vantage point is known as the Sandakpur from where Himalayan range, high hills, mid-hills, Mahabharat range, Siwalik range, plains of Terai and some part of India can be observed. This is certainly one of the best sight-seeing spots of Nepal for those foreign and domestic tourists who would like to observe and experience the kind of entire Nepal in a short span of time.

- There are several other hilltops like Ghyangdaanda, Pandavdaanda, bhoomichuli, Godavari, Bhurung lake (ridge), Tara Khase lake, Haatiahaaletc from where attractive views of sunrise and sunset can be enjoyed.

- There are other high hills like Gadhiand Ghodechuli similar to Bhumichuli summit ranging in altitude from 2300 to 2600 meters. The authentic altitude of all the hill tops however is yet to be authenticated.

- To utilize the touristic potential of some high hill perched settlement like Kanegaun, Ghyangdaanda, Jugepaani, Bhuichuli, Nigaleetc, community home stay program is being conducted and is in development stages. All these villages provide different experiences and sight-seeing opportunities.

- Roshi river municipality is at three hour driving distance from the Terai plain. People willing to avoid the perching heat of Terai can enjoy the pleasant weather of Mahabharat range during the summer season. Facilities like homestay and resorts are gradually being developed.

Flora and Fauna

The vegetation in the Mahabharata hills has both timber and non-timber varieties. They include oak, pine, sandalwood, black cutch, alder- Utis, Bullocks Heart-Sitafal, Argosa- Neem, Bauhinia- Koiralo, Silk cotton tree-simal, Katus, Tuni, Lapsi, Bombay Blackwood, Gooseberry –Amala, Walnut- Okhar, China Berry-Bakaaino, Needlewood-Chilaune, Common Yew-Lothsalla, rhododendron, Similarly, the wild animals found in the jungles of Roshi river municipality include deer, beer, leopard, wild boar, porcupine, jackel. Fox, and few tigers as well. The birds like *Dhanphe*, pheasant, woodpeckers, peacock, dove, owl, sparrow, cuckoo, bats, along with common species of crows, eagles, etc are also found.

Herbs in Roshi Rural Municipality

More than 200 medicinal herbs have been identified to have been grown in the Mahabharat range of Roshi rural municipality area. Paanchaule- Orchid, Sugandawala – Valerian, Lothsalla - Himalayan Yew, Satuwa – Satuwa,ThuloOkhati – ThuloOkhati, Silabed – Silabed, Brami – Brami, Okhar – Walnut, Sinkauli – Sinkauli, Chiraito – Chiretta, Dhasingare – Wintergeen, Sisnu – Nettle, Neem Patta – Neem Leaves, Pakhanbed - Rock foil, GheuKumari – Alovera, Amala – Indian Gooseberry, Harro - Chebulamyrobalan, Jatamsi - Spike Nard, Kutkutaki - Pseudo-ginseng /Ginseng, Sarpagandha – SerpentineDevdar – Devdar, Bhalayo - Marking-nut tree, Asuro - Malabar Nut, Shilajit – Shilajit, Latakasturi – Ambrette.Roshi rural municipality has allocated the budget for further study and research for herbal and medicinal plants to be found in the area.

Hayu Ethnic Group

Hayu ethic group resides in ward no 10 of Roshi rural municipality. This is one of the endangered ethnic group of Nepal. For the protection of the Hayu ethnic group, Government of Nepal has announced special program from which Hayus in Roshi rural municipality have also benefitted. According to ward chairperson, Dudh Raj Tamang, there are 11 households of Hayu with 71 people. Each member of the community gets Rs. 3000 per month as social security allowance from the state. The utilization of the same has helped to improve the living standard of the Hayu population.

Tamang Ethnic Group

Tamang is one of the oldest ethnic groups of Nepal. They have their own concentrated settlement area now often referred to as Tamsaling. This ethnic group considers Kathmandu valley as its ancient place of origin. It is one of the officially listed ethnic groups of Nepal. This ethnic group has its unique religion, history, language, attire, social practices, social structure, rituals and cultural values. The Kathmandu valley and its surrounding districts like Rasuwa, Makawanpur, Nuwakot, Dhanding, Kavrepalanchowk, Sindhupalchowk, Ramechhap, Dolakha and Sindhuli districts are major areas of settlement of Tamangs. Apart from this, this ethnic group has sporadic settlement all over the country.

A significant number of Tamangs are also found to be residing in Indian cities in Sikkim, Darjeeling, Nagaland. Similarly, some of them are also found to be residing in countries like Bhutan and Burma.

According to the 2011 census of Nepal, Tamang ethnic group has a population of 15,39,830 but the Tamang right activist claim that their population is well above 2 million. According to the census, it is the 5th largest ethnic group of Nepal. Their own language is most important tenet of their identity.Compared to several other ethnic languages of Nepal, Tamang is highly developed language which belongs to the Tibeto-Burmese family of languages. Majority of the Tamangs are Buddhists and their rituals ranging from birth to deaths are inspired and guided by the Buddhist philosophy.

तस्वीरहरू : सञ्जीव अधिकारी / सुमन मगर

विस्तृत जानकारीका लागि :

रोशी गाउँ कार्यपालिकाको कार्यालय, कटुन्जेबेशी, काभ्रेपलाञ्चोक

Phone : 9751007127
Email : roshi2073@gmail.com | Web : **www.roshimun.gov.np**

लेखन तथा संयोजन : **वृतान्त मिडिया प्रा. लि.** काठमाडौं - ०१-५७०६६९६